

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

**Орта білім беру ұйымдарындағы кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша
(әдістемелік кабинеттердің басшылары, мектеп директорларының
орынбасарлары, сынып жетекшісі, пән мұғалімдері, педагог-психологтар
үшін)
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

**Астана
2022**

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының ғылыми-әдістемелік кеңесі баспаға ұсынды (2022 жылғы 15 желтоқсандағы №13 хаттама).

Орта білім беру ұйымдарындағы кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша (әдістемелік кабинеттердің басшылары, мектеп директорларының орынбасарлары, сынып жетекшісі, пән мұғалімдері, педагог-психологтар үшін) әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2022. – 83 б.

Әдістемелік ұсынымдар облыстық, Астана, Алматы, Шымкент қалаларының білім басқармаларының басшыларына, облыстық әдістемелік орталықтардың басшыларына, білім беру ұйымдарының басшылары мен олардың орынбасарларына, сынып жетекшілеріне, педагог-кәсіби бағдар берушілерге, пән мұғалімдері мен педагог-психологтарға арналған.

© **Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2022**

Мазмұны

Глоссарий	4
Кіріспе	6
Әдістемелік кабинеттердің басшылары үшін кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша әдістемелік ұсынымдар	9
Мектеп директорларының орынбасарлары үшін кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша әдістемелік ұсынымдар	14
Сынып жетекшісі үшін кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша әдістемелік ұсынымдар	22
Пән мұғалімдеріне арналған кәсіптік бағдар беру бойынша әдістемелік ұсынымдар	34
Педагог-психологтарға арналған кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша әдістемелік ұсынымдар	47
Білім алушылардың кәсіптік бағдарлану мәселелері бойынша педагогтердің/педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру әдістемесі/тәсілдері	56
Қорытынды	67
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	69
Қосымшалар	73

Глоссарий

Білім беру-адамгершілік, зияткерлік, мәдени, дене бітімін дамыту және кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру мақсатында жүзеге асырылатын тәрбие мен оқытудың үздіксіз процесі;

Кәсіптік бағдар беру-білім алушыға білім беру және кәсіптік мүмкіндіктер саласындағы құқықтарын іске асыруда, кәсіптік мүдделеріне, жеке қабілеттеріне және психофизиологиялық ерекшеліктеріне сәйкес кәсіп пен оқу орнын еркін, саналы түрде таңдауда ақпарат пен кеңес беру;

Кәсіптік білім беру – білім алушылардың белгілі бір салада кәсіптік қызмет жүргізуге және (немесе) белгілі бір кәсіп немесе мамандық бойынша жұмысты орындауға мүмкіндік беретін білім, білік, дағдылар мен құзыреттер алуға бағытталған білім беру түрі;

Кәсіптік оқыту-белгілі бір жұмыс түрін орындау үшін қажетті жаңа немесе өзгертілген кәсіптік дағдыларды игеру үшін тұлғаны дамытуға бағытталған кәсіптік оқыту;

Бейін алдындағы дайындық-негізгі орта білім алушылар үшін жеке білім беру траекториясын таңдауды мақсатты педагогикалық сүйемелдеу;

Біліктілік беру-кәсіптік қызметтің тиісті түрі шеңберінде жұмысты орындау үшін қажетті жеке қабілеттердің, кәсіптік білімдердің, іскерліктер мен дағдылардың жиынтығын растау рәсімі;

Педагог-кәсіптік бағдар беруші-мектепте кәсіптік бағдар беру жұмысын ұйымдастырады, кәсіптік бағдар беру жұмысына ұйымдастырушылық-әдістемелік басшылықты қамтамасыз етеді;

Психодиагностика-білім алушының жеке ерекшеліктерін, оның жеке бейімділігі мен қабілеттерін анықтауға арналған болашақ кәсіби қызмет түрін таңдауға жарамды психологиялық-педагогикалық процедуралар кешені;

Портфолио-білім алушылардың орта білім беру ұйымдарында оқу кезеңінде кәсіптік бағдарлау іс-шараларынан өту нәтижелері туралы дербес деректер базасы (қағаз немесе электрондық жеткізгіште);

Кәсіби іріктеу – психологиялық, психофизикалық және медициналық диагностика нәтижелері негізінде білім алушыға өзінің психологиялық, психофизикалық, физиологиялық ерекшеліктеріне неғұрлым сәйкес келетін кәсіптік қызметтің ықтимал бағыттары туралы ұсыныстар беру;

Кәсіби ақпарат – білім алушыларды өндірістің заманауи түрлерімен, еңбек нарығының жай-күйімен, білікті кадрлардағы шаруашылық кешенінің қажеттіліктерімен, кәсіптер нарығының мазмұны мен даму перспективаларымен, оларды игеру нысандары мен шарттарымен, кәсіптердің адамға қойылатын талаптарымен, еңбек қызметі процесінде кәсіптік-біліктілік өсу және өзін-өзі жетілдіру мүмкіндіктерімен таныстыру;

Кәсіби кеңес беру-білім алушыға кәсіби жолды таңдау туралы саналы шешім қабылдау мақсатында кәсіби өзін-өзі анықтауда көмек көрсету;

Кәсіптік тәрбие-оқушылардың бейімділігі мен кәсіби қызығушылықтарын қалыптастыруды қамтиды. Кәсіптік тәрбие бойынша педагогикалық жұмыстың мәні білім алушыларды оқу және сыныптан тыс жұмыстардың әртүрлі нысандарына, қоғамдық пайдалы және өндірістік еңбекке қатысуға, күштерді белсенді сынауға ынталандыру болып табылады. Бұл сіздің бейімділіктеріңіз бен қабілеттеріңізді практикалық тәжірибе арқылы білуге және анықтауға мүмкіндік береді. Бейімділік қызмет барысында дамиды, ал кәсіби білім кәсіби қызығушылықтар болған кезде сәтті жинақталады. Оқушының өзін әртүрлі іс-әрекеттерде сынап көруі маңызды.

Кіріспе

Мамандық таңдау-әр адамның өміріндегі маңызды шешімдердің бірі. Бұл шешімге кез-келген мемлекеттің әрбір азаматы тап болады. Әр мұғалімнің міндеті-білім алушыларға өзін және басқалардың әлеуетін барынша арттыра алатын мамандықты таңдауға көмектесу. Таңдалған бағытта одан әрі үздіксіз даму және қажетті мақсаттарға жету мүмкіндігі де өзекті болып табылады.

Болашақ мамандықты таңдау анықтамасы колледжге немесе университетке түсу туралы шешім қабылдау қажет болған кезде жоғары сынып оқушыларында (9-11 сынып) пайда болады. Күрделілік еңбек нарығындағы жағдай туралы жеткіліксіз кең көзқарасқа, кейбір мұғалімдер мен ата-аналардың болашақ онжылдықтардағы өзекті кәсіптер туралы білмеуіне және қалыптасқан көзқарастарына байланысты туындайды. Педагогтар мен ата-аналардың үздіксіз кәсіби дамуы олардың әлеуетіне, даму бағыттарына, жеке бейімділіктеріне, мүдделері мен тілектеріне сәйкес таңдау кезінде білім алушылардың қолдауымен маңызды мәнге ие. Осыған байланысты мемлекет пен қоғам тарапынан мұғалімнің, ата-аналардың және білім алушылардың дамуын қолдау маңызды факт болып табылады. Мұғалімдер өз кезегінде болашақ мамандарға бастауыш мектептен бастап кәсіптік бағдар беру жұмыстарын жүргізу арқылы оқу және мансаптық өсу бағытын таңдауға көмектеседі.

«Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев: «Балалардың ерте кәсіптік бағдарлануы ерекше маңызға ие болып отыр. Өскелең ұрпақ болашақ мамандықты таңдауда саналы болуы керек. Бүгінгі таңда NEET жастарының арасынан 237 мың адам қамтылмаған. Жыл сайын 50 мың талапкер ақылы негізде түседі, олардың 85% - ы аз қамтылғандар санатына жатады. Бұл позицияны түзету керек. Сұранысқа ие мамандықтар бойынша ТЖКБ-да тегін оқытуды жүз пайыз қамтуды қамтамасыз ету қажет» [1].

Мектептегі кәсіби бағдар-бұл оқушыларды кәсіптер әлемімен таныстыруға, олардың жеке бейімділігі мен қызығушылықтарын анықтауға және жеке ерекшеліктеріне сәйкес одан әрі қызмет түрін таңдауға көмектесетін іс-шаралар жүйесі. Бұл жұмыс жан-жақты, өйткені ол психологиялық, педагогикалық, медициналық-физиологиялық, әлеуметтік, экономикалық аспектілерге әсер етеді. Сондықтан кәсіптік бағдарлау бойынша жұмыс нәтижелері білім беру ұйымының барлық қызметкерлерінің үйлесімді жұмысына байланысты [2].

Әр бала ерекше және әртүрлі қабілеттерге ие, оларды белгілі бір үлгіге байланыстыру қиын. Кәсіби кеңес беру білім алушыларға білім туралы саналы шешім қабылдау үшін өздерін түсінуге көмектеседі. Мансап бойынша кеңес беру сонымен қатар шоғырланудың төмендігі және ата-аналар мен балалар арасындағы кәсіпті таңдау және мектепті сақтау деңгейлері туралы келіспеушіліктер сияқты көптеген мәселелерді шешуге көмектеседі. Дұрыс басшылық пен мансаптық кеңес беру арқылы үміткерлердің көпшілігі табысқа жетуге көмектесетін дұрыс мансапты таңдай алады. Мансап бойынша кеңес беру

оқушыларға курстардың тереңдігі мен сипатын, сондай-ақ болашақ мүмкіндіктердің әлеуетін түсінуге көмектеседі [3].

Алайда, бүгінгі таңда бейіндік оқытуды ұйымдастыру және енгізу кезінде кейбір ұйымдастырушылық-педагогикалық проблемалар бар. Олардың ішінде:

- мектеп басшыларының бейіндік мектептің оңтайлы моделін таңдауға дайындығы;

- әртүрлі білім беру модельдерін әзірлеуге және олардың тиімділігін салыстырмалы талдауға отандық педагогиканың жеткіліксіз назары;

- бейіндік сыныптан ерекшеленетін бейіндік оқыту модельдерін нормативтік-құқықтық қамтамасыз етудің болмауы;

- оқушылардың бір профильден екіншісіне ауысу құқығының болмауы және т.б. [4].

Білім беру жүйесін жаңғыртудың басты міндеті білім берудің заманауи сапасын қамтамасыз ету және білім беру жүйесінің барлық құрамдас бөліктерін жеке тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің өзекті және перспективалық қажеттіліктерімен сәйкестендіру болып табылады.

Білім берудің барлық деңгейлерінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына сәйкес оқу бағдарламасында бейіндік оқыту міндетті оқу пәндері мен таңдау бойынша бейіндік оқу пәндерінің үйлесімі негізінде жаратылыстану-математикалық және қоғамдық-гуманитарлық бағыттар бойынша іске асырылады.

2022-2023 оқу жылынан бастап республика мектептерінде "педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы" "Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығына өзгерістер енгізу туралы" құжатқа сәйкес (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 31 наурыздағы № 121 бұйрығы, Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 4 сәуірде № 27394 болып тіркелген) педагог-кәсіптік бағдар беруші лауазымы енгізілді.

Білім алушыларға дұрыс бағыт беру үшін бейіндік оқыту бойынша тәрбиешілермен жұмыс жасауда кәсіби педагогика қажет екені анық [4].

Осыған байланысты әдістемелік көмек көрсету мақсатында білім беру ұйымдарында кешенді жүйені әзірлеу және педагогтардың: сынып жетекшісі, пән мұғалімі, педагог-психолог, кітапханашы және т.б. тиімді кәсіптік бағдарлау жұмыстарын жүргізу бойынша әдістемелік ұсынымдарды әзірлеу қажеттілігі туындады. Әдістемелік ұсынымдарда халықаралық тәжірибені зерделеу және білім алушыларға кәсіптік бағдар беру бойынша елдегі ағымдағы жағдайды талдау негізінде авторлар орта білім беру ұйымдарының білім алушыларына кәсіптік бағдар беру жүйесін әзірлеуге әрекет жасады. Жұмыс жалпы педагогикалық принциптерге сүйене отырып, ғылыми-әдістемелік тәсілдер, психологиялық әзірлемелер негізінде жазылған. Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында әзірленген білім беру ұйымдарында бейіндеу бойынша әдістемелік ұсынымдар әдістемелік кабинеттер басшыларының, мектеп директорларының тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарларының, сынып

жетекшісінің, пән мұғалімдерінің, педагог-психологтардың жұмыста пайдалануы үшін жіберілуі мүмкін.

Әдістемелік ұсынымдардың мақсаты: әдістемелік кабинеттер басшыларына, мектеп директорларының орынбасарларына, сынып жетекшісіне, пән мұғалімдеріне, педагог-психологтарға орта білім беру ұйымдарының білім алушыларын кәсіптік бағдарлаудың кешенді жүйесін ұйымдастыру және өткізу бойынша әдістемелік көмек беру.

1 бөлім. Әдістемелік кабинеттердің басшылары үшін кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша әдістемелік ұсынымдар

Осы әдістемелік ұсынымдарда кәсіптік бағдарлаудың шетелдік тәжірибесі мақсатты түрде сипатталмаған, өйткені бағдарлау мәселелері бойынша бұрын жарияланған құжаттарда [5, 6, 7] кәсіптік бағдарлау жұмысын жүргізудің халықаралық практикасын зерделеу нәтижелері егжей-тегжейлі көрсетілген. Оны зерттеу үшін көрсетілген дереккөздерді пайдалану қажет.

Бұл құжат тиісті білім беру ұйымындағы кәсіби бағдар үшін жауапты мамандарға арналған отандық тәжірибе мен ұсыныстарды ғана қамтиды.

Бүгінгі таңда өзекті мәселелердің бірі-педагогтардың жүктемесі және тиімді кәсіптік бағдар беру жұмысын жүргізуге қосымша дайындалуға уақыттың жетіспеуі. Сонымен қатар, мұғалімдер оқушыларды шабыттандыруға және ынталандыруға қабілетті студенттер арасында кәсіби бағдарлаудың тиімді жүйесін құру үшін қосымша біліктілікті арттыру курстарын қажет етеді.

Оқытудың тиімді және дәлелді жүйесін құру білім алушыларға еңбек нарығында бағдарлануға, олардың қабілеттерін, бейімділіктері мен тілектерін талдауға, болашақ мамандықты таңдау бойынша негізделген шешім қабылдауға, сондай-ақ оларды жаңа мақсаттар қоюға және оларға қол жеткізуге, таңдалған бағытты терең зерттеуге, дағдыларды, білімді қосымша арттыруға ынталандыруға көмектеседі.

Бүгінгі таңда жұмыстың бір бөлігі республикалық деңгейде жүргізілуде. Елімізде кәсіптік бағдарлаудың заңнамалық негіздері қабылданды, кейбір әдістемелік құжаттар әзірленді, педагогикалық ұжымдармен ұйымдастыру жұмыстары жүруде.

2020 жылы орта мектептің 7-11 сынып оқушыларына кәсіптік диагностика жүргізу бойынша құралдарды пайдалану бойынша әдістемелік ұсынымдар дайындалды және жарияланды. Білім беру ұйымдарында бейіндеу бойынша әдістемелік ұсынымдар жалпы орта білім берудің жоғары сатысы деңгейінде кәсіптік бағдарланған бағдарламалар бойынша іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу үшін пайдалы болуы мүмкін [8].

2022 жылы Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Қазақстан Республикасының Білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдар беру жұмысын дамыту тұжырымдамасының жобасын әзірледі [7]. Тұжырымдама орта білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдарлау жұмысының тұтас стратегиясын қалыптастыратын және оны іске асырудың нақты бағыттарын айқындайтын кешенді құжат болып табылады. Тұжырымдама оқушыларды болашақ кәсіби қызметке дайындау процесінде сапалы өзгерістерді қамтамасыз етуге арналған кәсіптік бағдарлау қызметінің негізгі тетіктерінің жиынтығы болып табылады.

Сондай-ақ Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында. г.ғ. д., профессор О. Б. Мазбаевтың жетекшілігімен «Педагог-кәсіби бағдар берушілерге арналған әдістемелік ұсынымдар» әзірленді. Мұнда педагог-кәсіптік бағдар беруші үшін жұмысты ұйымдастыру және жүргізу нұсқаулықтары мен тәсілдері көрсетіледі. Мектептің оқу процесінде кәсіби бағдар беру бойынша материалдар ұсынылған. Бұл ұсыныстарды орта білім беру

ұйымдарының басшылары, пән мұғалімдері, кәсіптік бағдарлауды жүзеге асыратын әдіскерлер де пайдалана алады [4].

2022-2023 оқу жылына арналған әдістемелік-нұсқаулық хатта келесі бағыттарды қамтитын негізгі міндеттер көрсетілген:

- әр баланың жеке қабілеттері мен қажеттіліктерін ескере отырып, қолайлы дамушы қауіпсіз білім беру, оның ішінде инклюзивті орта құру;

- балаларды оқыту және дамыту, тәрбиелеуді қызықты ойын түрінде өткізу(шаршатпай) ;

- баланы білім беру қатынастарының толыққанды қатысушысы (субъектісі) деп тану;

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қоғамның оң көзқарасы философиясын қалыптастыру;

- мектепте оқуға қажетті дағдыларды жетілдіру (қауіпті немесе қауіпсіз әрекеттерді бағалай білу; эмоцияларды реттеу; баланың жалпы танымдық дамуы);

- әр түрлі әлеуметтік және әлсіз қамтылған топтарындағы балаларға сапалы мектепке дейінгі білім алу үшін тең бастапқы мүмкіндіктерді қамтамасыз ету [9].

Кәсіптік бағдар беру саласындағы зерттеушілер «қатаң» және «жұмсақ» профильдеу ұғымдарын қабылдап, енгізді [10].

Қатаң бейіндеу деп мынадай ерекшеліктері бар бейіндеу түсініледі: оқуға арналған пәндер жиынтығы нақты айқындалады; мазмұны бейінді емес пәндермен тең дәрежеде бейінді пәндерді тереңдетіп оқыту бағдарламалары негізінде құрылады; бейінді сыныптарға іріктеу жүзеге асырылады; элективті курстар пәндік және пәнаралық негізде қалыптастырылады.

Жұмсақ профильдеу келесі ерекшеліктермен сипатталады:

- пәндерді оқытудың бірнеше деңгейі ұсынылады. Пәндерді оқу деңгейін таңдау білім алушылар мен олардың ата-аналарына жеке маршрут бойынша білім беру процесін жобалау мүмкіндігіне ие болу үшін беріледі;

- білім алушыларды бейіндер бойынша бөлу әрқайсысымен жеке жұмыс негізінде жүзеге асырылады;

- пәнаралық сипаттағы элективті курстардың кең таңдауы ұсынылады;

- білім алушылардың бейімділігі мен қабілеттерін, білім алушылар мен олардың ата-аналарының кәсіптік және білім беру бейімділігін зерделеу негізінде Өзін-өзі анықтау процестерін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жүзеге асырылады.

Шетелдік тәжірибені талдай отырып, әр түрлі елдерде профильдеу мамандандырылған бағдарламаларға назар аудара отырып, Кәсіби бағытталған тәсіл ретінде қарастырылатындығын атап өтуге болады.

Әдетте, шет елдердің әдістемелік қызметтері оқу-тәрбие процесі мен қосымша білім беру шеңберінде кәсіптік бағдарлауды сүйемелдеу бойынша жұмыс жоспарын қалыптастырады.

Кәсіптік бағдар беру жұмыстарын жүргізу бойынша әдістемелік орталықтардың жұмыс жоспарына енгізу үшін үлгі бағыттар төменде келтірілген:

- оқу жылына тиісті өңірдің аумағында кәсіптік бағдар беру жұмысы жөніндегі іс-шаралардың ережесі мен жоспарын жасау және бекіту;
 - оқу орындары бойынша және кәсіптік бағдар беру жұмысына жауапты деректер базасын өзектендіру;
 - НҚА тізбесін өзектендіру;
 - педагог қызметкерлер: мектеп директорларының орынбасарлары, сынып жетекшілері, пән мұғалімдері, педагог-психологтар, кітапханашылар үшін арнайы семинарлар мен тренингтер өткізу;
 - облыстың ұйымдары мен кәсіпорындары бойынша мектептердің экскурсияларының кестесін жасау және бекіту;
 - оқушылардың өңірдегі және елдегі шолу және көрме іс-шараларына қатысуы бойынша іс-шаралар жоспарын жасау;
 - мектепке дейінгі, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдар беру жұмысына жауаптыларды әдістемелік-консультациялық іс-шаралармен қамтамасыз ету;
 - үйде балалармен кәсіптік бағдар беру жұмыстарын жүргізу мәселелері бойынша ата-аналар жұртшылығымен сынып сағаттарын өткізу регламентін бекіту;
 - сынып жетекшілеріне әртүрлі жас топтарындағы білім алушылармен кәсіптік бағдар беру жұмыстарын жоспарлау бойынша ұсыныстар әзірлеу;
 - пән мұғалімдері мен сынып жетекшілері үшін сабақ циклдерін, білім алушылармен кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша семинарлар ұйымдастыру.
- Жоспарды әзірлеудің баламасы мұғалімдердің лауазымдық нұсқаулықтарындағы кәсіби бағдарлауға жауапты функцияларды белгілеу болуы мүмкін. Төменде жұмыс бағыттарын бөлу мысалдары келтірілген:

Үйлестіру:

- білім алушылардың, ата-аналардың, педагогтардың және мектеп басшыларының кәсіптік бағдарлау қызметін қолдау үшін сұранысқа ие кәсіптер туралы ақпараттың барлық түрлерін жинау, жаңарту және тиімді тарату (мысалы, жоғары сыныптарда бейіндік пәнді таңдау жоспарын жасау кезінде);
- ата-аналармен, тәрбиешілермен, функционалдық және пәндік топтармен, мектеп басшыларымен, басқа мектеп қызметкерлерімен және сыртқы серіктестермен, бизнес және өнеркәсіп секторларындағы жұмыс берушілермен, қосымша білім беру мекемелерімен (мысалы, қолданбалы оқыту курстарын ұсынатын институттармен және т. б.) байланыс орнату /берік серіктестік орнату;
- ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларға және қоғамдық ұйымдарға кәсіптік бағдарлау қызметтерін / бағдарламаларын жоспарлау және ұсыну бойынша кәсіптік курстар құру.

Кеңес беру:

- білім алушыларға жеке және топтық кеңес беру, олардың проблемалары мен мансаптық қажеттіліктерін анықтау, сондай-ақ оларды жеке жоспарлар мен мансаптық мақсаттарды іздеуге, дамытуға және қайта қарауға үйрету;

- білім алушыларға мансаппен байланысты тәжірибелерімен кеңес беру және олардың жұмысқа деген көзқарасын /рефлексивті ойлау дағдыларын дамыту.

Білім:

- кәсіптік бағдар беру саласында білім беруді іске асыру стратегияларын әзірлеу;

- мектеп бағдарламасына мансапты жоспарлау саласындағы білім беру элементтерін енгізу;

- білім алушылар үшін кешенді, өзекті және уақтылы кәсіптік бағдарлау бағдарламаларын жоспарлау;

- кәсіптік бағдар беру бойынша білімге жауапты педагогтер үшін біліктілікті арттыру жөніндегі іс-шараларды ұйымдастыру;

- оқу бағдарламаларының және жалпы оқу-тәрбие процесінің кәсіби бағытын қамтамасыз ету, осы жұмысқа педагогикалық ұжымдардың, ата-аналар қауымының, тиісті ұйымдар мен мекемелердің мамандарының қатысуы;

- жүйелі білікті және кешенді кәсіптік бағдар беру жұмыстарын жүргізуде әдістемелік көмекті қамтамасыз ету;

- оқушыларды сабақтан тыс уақытта техникалық және көркем шығармашылыққа тарту бойынша бағдарламаларды қалыптастыру, оның мамандық таңдаудағы рөлін арттыру;

- білім алушылардың жеке мүдделерін, қабілеттері мен бейімділігін неғұрлым толық ашу үшін сараланған оқыту әдістемесін әзірлеу [11].

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, әдістемелік кабинеттердің басшылары орта білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдарлау процесін ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етуде жоспарлау, әзірлеу, зерделеу және көмек көрсету бойынша стратегиялық көзқарасты қалыптастыру және қалыптастыру жөніндегі жұмысты құруы қажет.

Орта білім беру ұйымдарының кәсіптік бағдарлау қызметін зерттеу республикалық деңгейде кәсіптік бағдарлау мәселелерін жүргізетін жоғары тұрған мемлекеттік органдар мен мүдделі ұйымдарды уақтылы басқарушылық шешімдер қабылдау және білім алушы үшін болашақ мамандықты таңдаудың нәтижелілігі мен жемістілігі мәселелерінде тиімді білім беру саясатын әзірлеу үшін сапалы Талдамалық материалдармен қамтамасыз етуге тиіс. Әдістемелік орталықтар басшылары мен орта білім беру ұйымдары басшылары жұмысының тиімділігі білім алушы үшін ел экономикасына елеулі үлес қосуға қосымша уәждеме мен ұмтылысты тудырады.

Әдістемелік кабинеттер / орталықтар басшыларының кәсіби бағдар беру бойынша негізгі функциялары:

Білім беру ұйымында кәсіптік бағдар беру жұмысын жүзеге асыратын педагогтерді әдістемелік сүйемелдеу бірқатар бағыттарды қамтиды: ұйымдастырушылық, ақпараттық, консультациялық, аналитикалық.

Ұйымдастыру бағыты білім алушылар үшін кәсіптік бағдарлау іс шараларын өткізудің оң педагогикалық тәжірибесін зерделеу және тарату жөніндегі жұмысты жүргізу.

Білім беру ұйымындағы кәсіптік бағдар беру қызметінің тәжірибесін тарату. Мысалы: «Педагогикалық идеялар аукционы», «Шығармашылық бастамалар инкубаторы», «Шеберлік-сынып тақтасы». Сәтті дайындалған және ұсынылған педагогикалық тәжірибе педагогтерді шығармашылыққа және өзін-өзі тәрбиелеуге ынталандырады, жаңа идеялардың пайда болуына әкеледі.

Ай сайын шеберлік сынып аясында педагогтар әріптестеріне кәсіби бағдар беру тәжірибесін ұсынуына болады: кәсіптік бағдар беру арбаты, ивент-ойындар, кәсіптік бағдар беру кафесі, бағдарламалар, жобалар және т.б.

Ақпараттық бағыт іске асырылуда семинарлар, әдістемелік бірлестіктер, біліктілікті арттыру курстарын өткізу арқылы кәсіптік бағдар беру саласында.

Консультациялық бағыт-бұл тақырыптық және жеке консультациялар өткізу сұраныс бойынша мұғалімдер үшін. Консультациялар тақырыбы кәсіптік бағдар беру бағытында әр түрлі: «Қосымша білім ресурс ретінде білім алушылармен және тәрбиеленушілермен кәсіптік бағдар беру жұмысы», «өңірдің білім беру қызметтері мен еңбек нарығының болашағы», «Ата-аналармен тиімді байланыс жасау» т.с.с.

Аналитикалық бағыт кәсіптік бағдар беру жұмысына жауапты адамдардың сандық және сапалық құрамы туралы базаны қамтиды, кәсіптік бағдар беру саласындағы педагогтердің біліктілігін арттыру мониторингі, конкурстарға қатысу, әртүрлі деңгейдегі конкурстарға қатысу сапасын талдау.

Әдістемелік қолдаудың барлық бағыттары әр мұғалімге туындаған сұрақтар мен мәселелерге байланысты жеке сараланған тәсілді қолдана отырып жүзеге асырылады. Әдістемелік сүйемелдеуді ұйымдастыруда мұғалімдерде туындайтын қиындықтарды теңестіруге мүмкіндік беретін өзара байланысты және өзара шартталған іс-шаралар жиынтығы білім алушылармен кәсіптік бағдарлау жұмысын және олардың кәсіби құзыреттілігін дамытуға қатысады.

2 бөлім. Мектеп директорларының орынбасарлары үшін кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша әдістемелік ұсынымдар

Мектеп директорларының орынбасарлары кәсіптік бағдар беру жұмысын үйлестіреді.

Орта білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдар берудің ашық көздеріндегі ең кең таралған анықтамаларының бірі: «Мектептегі кәсіптік бағдар – бұл білім алушылардың кәсіптердің әлеуметтік-экономикалық және психофизикалық сипаттамалары туралы қажетті білім көлемін игеруге бағытталған оқу-тәрбие жұмысының жүйесі» [11].

Мектепте кәсіптік бағдар беру жұмысы директордың тәрбие жөніндегі орынбасары, сынып жетекшісі, мектеп психологы, пән мұғалімдері, әлеуметтік педагогтар, кітапханашылар, медицина қызметкерлерінің басшылығымен жүргізіледі.

Олардың білім алушыларды кәсіптік бағдарлау жөніндегі қызметінің негізгі міндеттері:

- 1) еңбекке деген оң көзқарас қалыптастыру;
- 2) Кәсіби қызметтің мазмұнын түсінуге үйрету;
- 3) Мамандыққа қойылатын талаптарды жеке қабілеттермен байланыстыруға үйрету;
- 4) Өз мүмкіндіктері мен қабілеттерін талдауға үйрету (жеке тұлғаның қасиеттері мен мүмкіндіктерін түсіну және бағалау қажеттілігін қалыптастыру).

Мектептегі кәсіптік бағдар беру жұмысының негізгі бағыттары:

- Кәсіби ақпарат;
- Кәсіптік тәрбие;
- Кәсіби кеңес.

Академиялық әдебиеттерді, халықаралық және отандық тәжірибені, нормативтік-құқықтық базаны талдау орта білім беру ұйымы басшысының орынбасары үшін негізгі функцияларды анықтайды. Мәселен, мектептегі тәрбие жұмысы жөніндегі директор орынбасарының кәсіптік бағдар беру жұмысы саласындағы негізгі функцияларына кәсіптік бағдар беру саласындағы ұжымның қызметін жоспарлау, үйлестіру және талдау; педагогикалық кеңестер, ата-аналар жиналыстарын өткізу; балалардың, оның ішінде дарынды балалардың олимпиадалар мен конкурстарға қатысуын ұйымдастыру жатады [11].

Академиялық әдебиеттерді талдау [12,13,14,15] кәсіптік бағдар беру саласында жалпы педагогикалық қағидаттармен өзара байланысты (көп жағдайда қиылысатын) қағидаттар тобы ерекшеленетінін көрсетеді. Төменде мектептердегі білім алушылармен кәсіптік бағдар беру жұмысының әртүрлі көздерден жинақталған қағидаттары берілген:

- кәсіптік бағдар беру жұмыстарын жүргізудің заңдылығы;
- кәсіптік бағдар беру жұмыстарын жүргізудің ашықтығы;
- орта білім беру ұйымдарының барлық білім алушылары үшін қолжетімділік және теңдік;

- дамушылық қағидаты (білім алушылар мен педагогтар). Қағидат оқушылар мен мұғалімдердің өзін-өзі тиімді анықтау және болашақ мамандықты таңдау үшін жаңа білім алуын қамтиды;

- кәсіптік бағдарлаудың өмірмен, еңбекпен, тәжірибемен байланысы. Бұл қағидат білім алушыға өзінің болашақ мамандығын таңдауда білікті кадрларға аймақтық қажеттіліктермен органикалық бірлікте көмек көрсетуге бағытталған;

- білім алушыларды оқытудың кәсіптік бағдарлаумен, еңбекке даярлығымен байланысы. Бұл қағида тәрбие мен оқытудың тиімді стратегиясын қарастырады. Оқушыларды еңбекке дайындығын, еңбек нарығының қазіргі заманғы талаптарды ескере отырып оқыту тиімді және тұтастай алғанда білім алушыға тұлғаның кәсіби қалыптасуына: болашақ мамандықты айқындауға және мансаптық қалаулардың тиісті матрицасын құруға және білімді, іскерлікті, дағдыларды жетілдіруге көмектеседі;

- алдыңғы сыныптан кейінгі сыныпқа педагогтердің осы жұмыстың міндетті сабақтастығы шартымен 1-сыныптан 11-сыныпқа дейін қамтамасыз етілетін кәсіптік бағдар беру жұмысының жүйелілігі мен сабақтастығы;

- мектептің, отбасының, техникалық және кәсіптік, жоғары білім беру ұйымдарының, Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау мәселелері жөніндегі өңірлік басқармалардың, өңірлік кәсіпорындар мен жұртшылықтың, оның ішінде жастар бірлестіктерінің білім алушыларды кәсіптік бағдарлау мәселелеріндегі өзара байланысы жастарға мамандық таңдауда көмек көрсету бойынша тығыз байланысты білдіреді [16]. Бұл ретте бірлескен қызметте мақсатқа бағдарлану мен үйлестіруді күшейту көзделеді.

- кәсіптік бағдарлаудың тәрбиелік сипаты. Бұл қағида үйлесімді тұлғаны қалыптастыру міндеттеріне сәйкес, еңбек, экономикалық, адамгершілік, эстетикалық, құқықтық және дене тәрбиесінің бірлігінде кәсіптік бағдар беру жұмысын жүзеге асыру қажеттілігін көтереді;

- кәсіптік бағдар беру жұмысын жүргізудегі диагностика мен тәрбиенің өзара байланысы. Бұл бір тәсілді екіншісіне қарсы қоюға жол берілмейтін принцип. Олардың әрқайсысы өз міндеттерін шешеді:

1) *Саралау және даралау тәсілі*. Бұл тәсіл білім алушыларға оларды жасына, ойлау мен кәсіби қызығушылықтың қалыптасу деңгейіне, құндылық бағдарларындағы айырмашылықтарға, өмірлік басымдықтарға, білім алушының қабілеттері мен бейімділіктеріне, басқа құрдастарына қатысты үлгерім деңгейіне қарай бөлу үшін қолданылады. Бір жағынан, топтарға бөлу бойынша сараланған тәсіл педагогтарға коммуникация құралдарын, білім алушыларға әсер етуді тиімдірек анықтауға және қолдануға мүмкіндік береді (осылайша топ мүшелерінің тиімділік нұсқалары пысықталады, өйткені бір топта олар белсенді және нәтижелі болуы мүмкін, ал екінші топта олар топтың қалған мүшелерінің жылдам/баяу әрекеттері аясында жоғалады), екінші жағынан-әрбір білім алушыға жеке көзқарасты іске асыру үшін бастама болады;

2) Білім алушылармен және олардың ата-аналарымен кәсіптік бағдар беру жұмысының жаппай, топтық және жеке нысандарының оңтайлы үйлесімі. Бұл қағида әртүрлі нысандарды қолдану қажеттілігіне, тек бір нақты нысанда

шоғырлануды азайтуға, сондай-ақ кәсіптік бағдар беру бағыты бойынша жұмыстың барлық нысандарының теңгерімді үйлесіміне назар аударуды күшейтуге бағытталған;

3) Кәсіптік бағдарлау жұмыстарын жүргізу нысандарының, құралдарының, әдістері мен тәсілдерінің мазмұнының жеке тұлғаның кәсіби даму қажеттіліктеріне және сонымен бірге белгілі бір кәсіптер кадрларындағы және талап етілетін біліктілік деңгейіндегі аймақтың (қаланың, ауданның) қажеттіліктеріне сәйкестігі [17].

Төменде директордың тәрбие жөніндегі орынбасарының мектепте кәсіптік бағдар беру жұмысын жүргізу жөніндегі лауазымдық функцияларының негізгі тізімі келтірілген. Бұл функциялар бұрын ішінара «2022-2023 оқу жылындағы Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесінің ерекшеліктері туралы» әдістемелік-нұсқаулық хатында сипатталған [9]:

Ата-аналармен өзара іс-қимыл бойынша:

Отбасы мен мектептің өзара әрекеті арқылы жүзеге асырылады:

- білім алушының электрондық күнделігі;
- телефонмен сөйлесу;
- хат алмасу;
- әңгімелесу;
- жеке кеңес беру;
- ата-аналар жиналысы;
- ашық сабақтар;
- Ашық есік күндері;
- сыныптан тыс іс-шаралар (ата-аналармен бірлескен мерекелер, экскурсиялар, сапарлар, жорықтар);
- балалар жұмыстарының көрмелерін безендіру (суреттер, аппликациялар) және т. б.

Ата-аналар жиналыстарын ұйымдастыру және өткізу бойынша ұсынымдар (мектеп директорының орынбасарының сынып жетекшісімен бірге тақырыптық жиналыстарға қатысуы):

- ата-аналар жиналысы балалардың оқудағы қателіктері мен сәтсіздіктерін емес, сындарлы және ата-аналарға білім беруі керек;
- жиналыс тақырыбы балалардың жас ерекшеліктеріне бағдарлануы тиіс;
- жиналыс теориялық және практикалық сипатта болуы керек: жағдайларды талдау, тренингтер, пікірталастар және т. б.;
- жиналыс білім алушылардың жеке басын талқылаумен және соттаумен айналыспауы тиіс.

әріптестермен/ педагогтармен ынтымақтастық бойынша:

- педагогтармен, ата-аналармен, білім алушылармен, мектептің әлеуметтік серіктестерімен тиімді ынтымақтастық орнату;
- білім алушылардың сабақтан тыс іс-әрекетін ұйымдастыруды үйлестіру және кәсіптік бағдарлау;

- сынып жетекшілерінің қызметін үйлестіру, мониторинг жүргізу, әдістемелік қолдау көрсету және сапалы кері байланысты қамтамасыз ету, сондай-ақ сынып жетекшілеріне апта, ай және жылға арналған тәрбие жұмысының жоспарын әзірлеуге жәрдемдесу;

- мектептегі кәсіптік бағдар беру жұмысының жұмыс жоспарын бекіту (Үлгі 1-қосымшада ұсынылған);

- мектеп сайтындағы «Кәсіптік бағдар беру» бөліміндегі бетті сүйемелдеу;

- сынып сағаттарының, ата-аналар жиналыстарының тақырыптарын анықтау;

- оқушылар арасында болашақ мамандықтардың анықталған бағыттары бойынша қосымша секциялардың, үйірмелердің қызметін ұйымдастыру және үйлестіру;

- қосымша білім беру мекемелерімен, өңірдің кәсіптік бағдарлау орталықтарымен өзара іс-қимылды жүзеге асыру;

- сынып жетекшілерімен бірлесіп кәсіптік бағдар беру жұмысы үшін білім алушылардың ата-аналарын тарту;

- мектептің ата-аналар комитетін сыныптардың ата-аналар комитеттерінің өкілдерінен, білім алушылардың неғұрлым белсенді ата-аналарынан сайлау, оқушылардың өзін-өзі анықтауына педагогикалық қолдау көрсетуге педагогтармен ынтымақтастықта дайын болу;

- кітапхана қорын кәсіптік бағдар беру және еңбекке баулу бойынша әдебиеттермен толықтыру және т. б.

Білім алушылармен оқу-тәрбие жұмысын жүргізу бойынша:

Тірек мектептің (Ресурстық орталықтың) базасында бейін алдындағы даярлық мыналарды қамтиды: білім алушыларды өз өңірінде бар кәсіптер мүмкіндіктері туралы, яғни өңірдегі болашақ сұранысқа ие кәсіптер, кәсіптік білім беру ұйымдары (колледждер, жоғары оқу орындары), оларды даярлау жүргізілетін мамандықтар, таңдалған мамандық бойынша болашақ жұмыс орындарының баламалары туралы хабардар ету. Осы мақсатта кәсіпорындардан мамандарды мектепке шақыру, аталған білім беру ұйымдары мен өңірдің кәсіпорындарына экскурсиялар ұйымдастыру қажет. Бейіндік оқыту шеңберінде тірек мектеп (ресурстық орталық) базасында Шағын жинақты мектептердің білім алушылары оқу жоспарының вариативтік бөлігін, ал 10-11 сынып оқушылары инварианттың екінші модулін меңгереді. Білім алушыға оқуға, ойлануға, талдауға, салыстыруға және өз таңдауын жасауға құқық беріледі. Нәтижесінде білім алушылардың белсенділігі, оқуға деген қызығушылығы артады. Тірек мектептің (Ресурстық орталықтың) қызметі қажеттілік болмаған жағдайда тоқтатылады.

Осыған байланысты ЕББҚ бар білім алушыларды кәсіптік бағдарлауды осы процеске әртүрлі мамандар мен ата-аналарды тарта отырып, кешенді түрде жүзеге асыру, кәсіпті таңдайтын тұлғаның типологиялық ерекшеліктерін анықтау үшін ЕББҚ бар білім алушылардың мүмкіндіктеріне әдістемелік құралдарды бейімдеу, кәсіптік бағдарлаудың бүкіл кезеңінде олардың

мүмкіндіктеріне сәйкес ЕББҚ бар білім алушылардың кәсіптік жоспарларын оңтайландыру қажет.

Негізгі орта білім беру деңгейінде арнайы мектептер Жалпы білім беретін мектептермен ортақ білім алушыларды оқыту, тәрбиелеу, дамыту міндеттерін, сондай-ақ бұзылған функцияларды өтеу, өмірлік дағдыларды қалыптастыру, кәсіптік бағдарлау міндеттерін шешеді, оларға мыналар жатады:

- 1) негізгі орта білім беру деңгейінде ұзақ оқу мерзімдері (5-10 сыныптар);
- 2) білім алушыларды кәсіптік бағдарлау бойынша оқытудың арнайы әдістері, тәсілдері мен құралдары;
- 3) Техникалық және компенсаторлық құралдар;
- 4) тіршілік ортасы;
- 5) арнайы дайындалған педагогтер;
- 6) психологиялық-педагогикалық көмек (логопедтер, арнайы педагогтер: сурдопедагогтар, тифлопедагогтар, олигофренопедагогтар, психологтар, әлеуметтік педагогтар, әдіскерлер
- 7) даму кемшіліктерінің орнын толтыруды, әлеуметтік, коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруды қамтамасыз ететін оқу жоспарының арнайы пәндері;
- 8) медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтер. Арнайы жағдайлар жасау үшін мектеп педагогтары мен мамандары білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалауды жүзеге асырады.

Оқушылардың жас ерекшеліктерін, психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, оқытудың әр кезеңінде қосымша білім берудің міндеттері өзгереді:

бастауыш мектеп-балалардың танымдық мүмкіндіктерін кеңейту, олардың жалпы және арнайы қабілеттерінің деңгейін диагностикалау, кейіннен қосымша білім беруді таңдау үшін жағдай жасау;

негізгі мектеп-теориялық білім мен практикалық дағдыларды қалыптастыру, таңдалған қызмет саласында жеке тұлғаның шығармашылық қабілеттерін ашу;

орта мектеп-таңдалған салада білімнің, дағдылардың, дағдылардың жоғары деңгейіне қол жеткізу, өзін-өзі жүзеге асыруға, жеке тұлғаны өзін-өзі анықтауға, оны кәсіби бағдарлауға жағдай жасау [9].

Жоғарыда айтылғандардың негізінде білім беру мекемесінде кәсіптік бағдар беруге жауапты адам келесі функцияларды орындайды:

- оқушылардың қызметін үйлестіру және үйлестіру мақсатында олардың өзін-өзі анықтауын педагогикалық қолдауға жауапты субъектілердің өзара іс-қимыл стратегиясын әзірлеу;
- негізгі және жоғары мектеп оқушыларының өзін-өзі анықтауына әсер ететін әлеуметтік серіктестермен жалпы білім беру мекемесінің байланысын қолдау;
- жалпы білім беру мекемесінің тұжырымдамасы мен білім беру бағдарламасына сәйкес білім алушылардың бейіндік және кәсіптік өзін-өзі анықтауға дайындығын қалыптастыру бойынша педагогикалық ұжымның жұмысын жоспарлау;

- осы бағыт бойынша педагогикалық ұжымның қызметін талдау мен түзетуді жүзеге асыру (пән мұғалімдерінің, сынып жетекшілерінің білім алушылардың өзін-өзі анықтауына бағытталған оқу-тәрбие жұмысы жүйесін ұйымдастыру бойынша консультациялары: кәсіптік білім беру, кәсіптік кеңес беру, кәсіптік диагностика жеке білім беру траекториясын анықтау;
- жоғары сынып оқушыларының бейінді және кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесі бойынша педагогикалық кеңестер, өндірістік кеңестер өткізу;
- оқушылардың өндірістік бригадаларын құру, жазғы еңбек практикасын ұйымдастыру;
- дарынды балалардың әртүрлі деңгейдегі пәндік олимпиадаларға қатысуын ұйымдастыру;
- білім алушылардың өзін-өзі анықтау мәселесі бойынша сынып жетекшілерінің (тьюторлар, кураторлар), пән мұғалімдерінің, мектеп психологының біліктілігін арттыру жүйесін ұйымдастыру;
- сынып жетекшілерінің (тьюторлардың, кураторлардың), пән мұғалімдерінің, мектеп психологының білім алушылардың бейіндік және кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесі бойынша жұмысының бақылаушы функцияларын жүзеге асыру;
- бейін алдындағы дайындық және бейіндік оқыту желісінде білім алушылардың сабақтарын ұйымдастыру;
- бейін алдындағы дайындық және бейіндік оқыту барысында кәсіптік бағдарлау курстарын оқытуға жетекшілік ету.

Мектепте кәсіптік бағдар беруге жауапты кітапханашымен бірлесіп педагогтар мен балаларға арналған әдебиеттерді іріктейді, оқу қызығушылықтары негізінде кітаптар мен оқулықтарды іріктейді және кеңес береді; тақырыптық көрмелер ұйымдастырады [18].

Педагог-кәсіптік бағдар беруші және орта білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдар беру жұмыстарын жүргізу бойынша педагогикалық ұжым қызметінің құрылымы

Қызмет үйлестірушісі: педагог-кәсіби бағдар беруші.

2022-2023 оқу жылынан бастап республика мектептерінде "педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген адамдар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығына өзгерістер енгізу туралы" құжатқа сәйкес (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 31 наурыздағы № 121 бұйрығы, Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 4 сәуірде № 27394 болып тіркелген) педагог-кәсіптік бағдар беруші лауазымы енгізілді.

Оның функцияларына мыналар кіреді:

- Оқушылардың кәсіптік бағдар беру қызметін ұйымдастыру және үйлестіру;

- бастауыш және орта мектептерде білім алушылардың өзін-өзі анықтауына әсер ететін білім беру ұйымы мен әлеуметтік әріптестер арасындағы байланысты қолдау;

- білім беру ұйымының тұжырымдамасы мен білім беру бағдарламасына сәйкес білім алушылардың бейіндік және кәсіптік өзін-өзі анықтауға дайындығын қалыптастыру бойынша педагогикалық ұжымның жұмысын жоспарлау;

-осы бағыт бойынша педагогикалық ұжымның қызметін талдау және түзету (білім алушылардың өзін-өзі анықтауға бағытталған тәрбие жұмысы жүйесін ұйымдастыру бойынша пән мұғалімдерінің, сынып жетекшілерінің кеңесі: кәсіптік білім беру, кәсіптік кеңес беру).

- тестілеу, кәсіби диагностика, жеке білім беру траекториясын анықтау;

- жоғары сынып оқушыларының бейінді және кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесі бойынша педагогикалық кеңестер өткізу;

- білім алушылардың өндірістік тобын құру, жазғы еңбек практикасын ұйымдастыру;

- дарынды балалардың әртүрлі деңгейдегі пәндік олимпиадаларға қатысуын ұйымдастыру;

-білім алушылардың өзін-өзі анықтау мәселелері бойынша сынып жетекшілерінің (тьюторлардың, кураторлардың), пән мұғалімдерінің, мектеп психологының біліктілігін арттыру жүйесін ұйымдастыру;

-сынып жетекшілерінің (тьюторлардың, кураторлардың), пән мұғалімдерінің, мектеп психологының білім алушылардың бейіндік және кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесі бойынша жұмысының бақылау функцияларын жүзеге асыру;

- бейіндік оқыту желісінде білім алушылар үшін бейіндік оқыту және сабақтар ұйымдастыру.

Жұмыс бағыттары мен нысандары:

Ұйымдастырушылық-әдістемелік қызмет

- оқытумен біріктірілген кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша жұмыс;

- педагогтарға материалдар мен диагностикалық карталарды таңдауда әдістемелік көмек;

- білім алушылармен жұмыс;

- кәсіби диагностикалық іс-шаралар, мансапты жоспарлау бойынша сабақтар мен тренингтер түріндегі кәсіптік бағдарлау қызметтерінің кешені;

- оқу профилін таңдау бойынша кеңес, сауалнама;

- экскурсияларды ұйымдастыру және өткізу (оқу орындарына, кәсіпорындарға);

- кәсіпорындар, оқу орындарының өкілдерімен кездесулер.

Ата-аналармен жұмыс

- ата-аналар жиналысын өткізу;
- ата-аналарға арналған дәрістер;
- педагогтердің білім алушылардың ата-аналарымен жеке әңгімелесуі;
- білім алушылардың ата-аналарының сауалнамасы;
- білім алушылар алдында әңгімелесу үшін ата-аналарды тарту;
- оқушылардың ата-аналарын үйірмелердің, спорт секцияларының, көркемсурет студияларының, оқушылар театрларының, қоғамдық оқушылар ұйымдарының басшыларымен жұмыс істеуге тарту;
- ата-аналарға демалыс кезінде білім алушыларды уақытша жұмысқа орналастыруды ұйымдастыруға көмектесу;
- мектептің ата-аналар комитетін сыныптардың ата-аналар комитеттерінің өкілдерінен, педагогтермен бірлесіп білім алушылардың өзін-өзі анықтауы бойынша педагогикалық қолдау көрсетуге дайын білім алушылардың неғұрлым белсенді ата-аналарынан сайлау;
- жалпы білім беретін оқу орнының қызметкерлерін, білім алушылардың ата-аналарын, демеушілік көмек көрсететін жеке кәсіпкерлерді қамтитын қамқоршылық кеңесін құру.

3 бөлім. Сынып жетекшісі үшін кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша әдістемелік ұсынымдар

Білім алушылардың кәсіби бағдары сынып жетекшісінің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Сынып жетекшісі сыныпта кәсіптік бағдар беру жұмысын жоспарлауды жүзеге асырады; бір сыныпта жұмыс істейтін педагогтердің қызметін үйлестіреді; білім алушылардың кәсіптік ниеттері мен жеке кәсіптік жоспарларын жүйелі зерделеуді, тиісті құжаттаманы жүргізуді жүзеге асырады; оқушылардың дене және ақыл-ой еңбегіне, басқа да қызмет түрлеріне қатынасын анықтайды; оқушылардың бұқаралық және жалпы мектептік кәсіптік бағдарлау іс-шараларына қатысуын қамтамасыз етеді; білім алушыларда олардың мүмкіндіктері мен қабілеттері туралы түсініктерді қалыптастырады; мектеп психологымен және кәсіптік бағдарлау орталығының кәсіпқой кеңесшісімен бірлесіп білім алушылардың кәсіптік қызығушылықтары мен бейімділігін зерделейді; білім алушыларды халық шаруашылығының құрылымымен, кәсіптердің әлеуметтік-экономикалық сипаттамаларымен таныстырады, оқушыларда өңірдің еңбек нарығы мен кәсіптері туралы түсініктерді қалыптастырады, түлектердің кәсіптік бағдарлау ниеттерін іске асыруы туралы ақпаратты талдайды; ата-аналарды кәсіптік бағдарлау олардың балаларының Мамандық таңдау мүмкіндіктері; балаларды мамандық таңдауға дайындаудың озық тәжірибесін таратады.

Сынып жетекшісінің кәсіптік бағдар беру қызметінің міндеттері:

- мамандық таңдаудың ақпараттық негізін қалыптастыру;
- өзін-өзі тану және өзін-өзі анықтау үшін көзқарасты қалыптастыру;
- кәсіби өзін-өзі тануға және еңбек қызметіне дайындыққа тәрбиелеу.

Сынып жетекшісінің кәсіптік бағдар беру қызметінің нысандары:

- білім алушының портфолиосын қалыптастыру және жүргізу (білім алушылардың белгілі бір еңбек түрлеріне бейімділігін анықтау; олардың әлеуетті мүмкіндіктерін есепке алу);
- кәсіптік білім беруді ұйымдастыру (тақырыптық сынып сағаттарын өткізу; кәсіптік бағдар беру ойындары, викториналар; экскурсиялар және т. б.);
- жазғы еңбек практикасын/ кәсіби сынамаларды ұйымдастыру;
- отбасы мен мектептің ынтымақтастығын ұйымдастыру.

Портфолио жасақтау және жүргізу:

Портфолио құрудың негізгі мақсаты болашақ маманның кәсіби және жеке қалыптасу процестерінің маңызды нәтижелерін талдау және ұсыну, білім алушының мәдени-білім беру өсуіне мониторингті қамтамасыз ету болып табылады.

Портфолио құру және жүргізу бағалаудың заманауи тиімді түрі ғана емес, сонымен қатар педагогикалық міндеттерді шешуге көмектеседі:

- білім алушылардың оқу уәждемесін қолдау және ынталандыру;

- білім алушылардың рефлексивті және бағалау іс-әрекетінің дағдыларын дамыту;
- білім алу қабілетін қалыптастыру-білім алушылардың өз іс-әрекеттерін жоспарлау және ұйымдастыру, мақсат қою;
- табысты кәсіби өзін-өзі анықтау үшін қосымша алғышарттар мен мүмкіндіктер салу.

Сонымен қатар, портфолио білім алушының үлгерімін бақылау тетігі ретінде ғана емес, сонымен қатар оның мотивациясын, білім беру және зерттеу рейтингін арттыру, рефлексия және жобалау дағдыларын қалыптастыру, өзін-өзі таныстыру дағдыларын игеру, әртүрлі сұхбаттардан өтуге дайындық, Өмірбаян және кәсіби түйіндеме жазу, яғни. барлық нәрсе бастапқыда білім алушыларды бейімдеу және әлеуметтендіру негіздерін қалыптастырады.

Кәсіптік білім беруді ұйымдастыру

Кәсіптік білім беру – білім алушыларды қоғамдағы әртүрлі еңбек түрлерімен, кәсіптердің алуан түрлілігі мен ерекшеліктерімен, олардың даму тенденцияларымен, ел экономикасының және нақты өңірдің әртүрлі салаларындағы кадрларға қажеттіліктермен, кәсіп алу жолдарымен, жұмысқа орналасу ерекшеліктерімен және кейіннен кәсіптік өсумен таныстыру және т. б.

Кәсіптік білім берудің мақсаты-жалпы кәсіптер әлемі туралы нақты идеяларды құру, негізгі еңбек міндеттерінің, функцияларының мазмұны мен сапалық ерекшеліктерін түсіну, нақты кәсіптер бойынша жұмысты болжау, әртүрлі меншік нысандарындағы еңбек үшін моральдық және материалдық сыйақы.

Кәсіби білім берудің осы негізгі мақсатын іске асыру кәсіби ақпарат, кәсіби насихат және кәсіби үгіт арқылы жүзеге асырылады.

Кәсіптік ақпарат-бұл білім алушыларды кәсіпті дұрыс таңдауға тиімді даярлау мақсатында пайдаланылатын әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық, профессиографиялық, медициналық-гигиеналық және құқықтық сипаттағы мәліметтерді білім алушыларға беру. Ақпаратқа қойылатын негізгі талаптар оның толықтығы, сенімділігі, уақтылы, жеделдігі, сенімділігі болып табылады.

Кәсіптік насихат деп орта білім беру ұйымының, халықты жұмыспен қамтудың мемлекеттік қызметінің, аумақтық кәсіптік бағдарлау орталықтарының, жұмыс берушілердің, базалық кәсіпорынның, бұқаралық ақпарат құралдарының білім алушылардың мүмкіндіктері мен кадрларға мемлекеттің қажеттіліктерін ескере отырып, кәсіптік бағдарлаумен айналысу қажеттілігі туралы қоғамдық пікірді қалыптастыру жөніндегі мақсатты қызметі түсініледі.

Кәсіптік үгіт жүргізу кәсіпті саналы және негізделген таңдауға және оған дайындалуға ынталандыру мақсатында білім алушылар мен олардың ата-аналарының санасы мен көңіл-күйіне психологиялық-педагогикалық ықпал ету құралы болып табылады.

Жазғы еңбек практикасын/ кәсіби сынамаларды ұйымдастыру:

Білім алушылардың оқу-еңбек, танымдық қызметінің бұл түрі кәсіби бағытқа ие. Ол кәсіби қызметті модельдейді, таңдалған мамандыққа дайындық деңгейін өзін-өзі бағалау құралы болып табылады, жеке психофизиологиялық ерекшеліктерді, денсаулық жағдайын және қоғамның кадрларға деген қажеттіліктерін ескере отырып, оқушының кәсіби өзін-өзі анықтау еркіндігі принципін жүзеге асыруға ықпал етеді.

Кәсіби сынамалар білім алушыларға белгілі бір кәсіпті, кәсіби қызметті игеру кезінде өз мүмкіндіктерін сынап көруге мүмкіндік береді. Бұл қазіргі уақытта еңбектің мақсаттары мен сипаты – оның қарқындылығы, жоғары кәсібиліктің, Шығармашылық, Әлеуметтік және экономикалық белсенділіктің талабы айтарлықтай өзгеретіндігімен түсіндіріледі.

Кәсіби сынамалардың мақсаты нарықтық экономика, еңбек нарығы үшін мамандар даярлауда дараландыруды күшейту болып табылады.

Кәсіптік сынамалар алдағы кәсіптік қызмет саласына және білім алушылардың жас ерекшеліктеріне байланысты сараланады. Оларды жалпы білім беретін ұйымның орта және жоғары сыныптарында өткізген жөн.

Кәсіби сынамаларды дайындау және өткізу кезінде оқушылармен алдағы сынақтар бойынша теориялық және практикалық сабақтарды жүргізу қажет, олар пән, мақсаттар, еңбек жағдайлары мен құралдары, оқушылардың кәсіби маңызды қасиеттерін көрсету жағдайлары бойынша модельдеуді көздейді. Бұл сынақтар олардың кәсіби таңдауының дұрыстығын анықтауға арналған.

Нормативтік құжаттар негізінде Сынып жетекшісі білім беру ұйымының қажетті құжаттамасын әзірлейді:

- білім алушылардың жазғы еңбек тәжірибесін ұйымдастыру туралы ереже;
- мектеп жанындағы аумақты абаттандыру жөніндегі іс-шаралар жоспары;
- жазғы еңбек практикасын өткізу кезінде оқу-тәжірибелік учаскедегі еңбекті қорғау жөніндегі нұсқаулықтар;
- білім алушылардың жазғы еңбек практикасынан өту кестесі;
- жазғы еңбек практикасын ұйымдастыруды бақылауды есепке алу журналы.

Отбасы мен мектептің ынтымақтастығын ұйымдастыру:

Білім алушылардың ата-аналарымен кәсіптік бағдар беру жұмысы әртүрлі нысандар бойынша жүргізіледі:

1) Тақырыптық ата-аналар жиналысы-бұл өзекті тақырыпқа арналған, оны талқылауға сынып оқушыларының ата-аналарының көпшілігі қызығушылық танытатын, оқыту бейінін таңдауға бағытталған жиналыстар: «Оқыту бейінін таңдау», «Адам өміріндегі таңдаудың маңыздылығы», «Баланың дұрыс кәсіби бағдарлануына отбасының көмегі»;

2) белгілі бір кәсіпті меңгерген ата-аналарды тарта отырып, сынып сағаттары;

3) білім алушылардың кәсіптерді таңдау мәселесі бойынша ата-аналармен жеке кеңес берулер. Көбінесе ата-аналар оқу орындары туралы хабардар ету үшін сынып жетекшісінің көмегіне жүгінеді, тиісінше мүмкіндігінше мамандық таңдау кезінде іс-қимыл алгоритмі туралы кеңес беруге, педагог-психологтан көмек сұрауға кеңес береді;

4) Білім алушылардың ата-аналарына сауалнама жүргізу ата-аналардың баласының кәсіби өзін-өзі анықтауына қатынасын, ата-аналардың оқушыны кәсіби таңдау процесіне әсер ету дәрежесін анықтауға көмектеседі. Сауалнама нәтижесі бойынша болашақ мамандықты таңдау тұрғысынан ата-аналар мен оқушылардың мінез-құлқын реттеуге болады.

5) Ата-аналарды білім алушылардың кәсіптік білім беру кәсіпорындары мен мекемелеріне экскурсиялар өткізуге қатысуға тарту.

6) Ата-аналарды ақпараттандыру (білім алушының портфолиосын жүргізу, кәсіптік бағдар беру бойынша ақпараттық стендті ресімдеу, өңірдің кәсіптік-техникалық және жоғары кәсіптік білім беру ұйымдарының сайттарымен танысу және т.б.).

Бастауыш мектеп:

1-4 сыныптар - дайындық кезеңі: кәсіби қызметке және бастапқы еңбек дағдыларына оң көзқарасты қалыптастыру.

Бастауыш мектепте, танымдық іс-әрекет оқушының дамуын анықтауда жетекші роль атқарғандықтан, оның түрлі мамандықтар туралы түсініктерін кеңейту маңызды. Ол үшін кәсіби қызметтің кейбір элементтерін түсіну әлі қиын, бірақ әр кәсіпте көрнекі бейнелер, өмірдегі нақты жағдайлар, әңгімелер, қызықты жағдайлар және ересек адамның (ата-аналардың, басқалардың) әсерлері негізінде ұсынылатын сала бар. Бұл кезеңде кәсіби өзін-өзі тануды одан әрі дамытуға негізделген белгілі бір көрнекі негіз жасалады.

Дәл осы кезеңде кәсіптер әлемі туралы әсерлердің алуан түрлі палитрасын құру маңызды, содан кейін осы материалға сүйене отырып, оқушы кәсіби саланы неғұрлым мағыналы түрде талдай алады. Балаға неғұрлым көп кәсіп таныс болса және оның кәсіптер әлемі туралы түсінігі неғұрлым кең болса, соғұрлым ол кәсіби жоспарды қалыптастыру процесінде аз қателіктер жібереді.

Осылайша, бастауыш сыныптардағы кәсіптік бағдар беру жұмысының негізгі міндеті-баланың ересек адаммен қарым-қатынас процесінде мамандықтар туралы ой-өрісі мен хабардарлығын кеңейту.

1-сыныптағы кәсіптік бағдар беру жұмысының мақсаттары мен міндеттері мектеп оқушыларында адам өміріндегі еңбектің рөлі туралы жалпы түсініктерді қалыптастыру; адамдардың өндірістік қызметі, техникасы туралы білімдерін кеңейту; еңбек адамдарына құрмет көрсетуге тәрбиелеу болып табылады.

Бастауыш сынып оқушыларының жас және психологиялық ерекшеліктері бірінші сыныптан бастап олардың еңбек туралы идеяларын кеңейту, өнеркәсіптегі, ауыл шаруашылығындағы және қызмет көрсету саласындағы ең

танымал мамандықтармен таныстыру бойынша белгілі бір жұмыс жүргізуге мүмкіндік береді.

Екінші сыныпта кәсіптік бағдар беру жұмысының мақсаттары мен міндеттері:

- оқушыларды қоршаған адамдардың (ата-аналардың, таныстардың) кәсіптерімен таныстыру;

- олардың әртүрлі мамандықтар туралы түсініктерін кеңейту.

Білім алушылар еңбек топтарында қарым-қатынас орнатуға, еңбек қызметінің әртүрлі біліктер мен дағдыларын игеруге үйренеді.

Осы кезеңдегі кәсіптік бағдар беру жұмысының негізгі бағыты әртүрлі кәсіптер туралы білімді қалыптастыру, білім алушылардың жаңа сұранысқа ие кәсіптер туралы білімдерін байыту; ой-өрісін дамыту; білім алушылардың сөйлеуін жандандыру, сөздік қорын кеңейту; әртүрлі кәсіптердегі адамдарға құрмет көрсетуге тәрбиелеу болып табылады.

Үшінші сыныпта жалпы еңбек білімін, іскерлігі мен дағдыларын дамыту; айналадағы адамдардың еңбегімен және олардың кәсіптерімен танысу; өз жұмысын және сынып жұмысын ұйымдастырудың алғашқы дағдыларын дамыту жалғасуда. Білім алушыларда пайдалы істерді одан әрі іздеуге ықпал ететін белсенділік пен бастамашылық, орындалатын жұмыстың сапасы үшін жауапкершілік сезімі қалыптасуы тиіс.

4-сыныптағы кәсіптік бағдар беру жұмысының мақсаттары мен міндеттері: 1-3-сыныптарда білім алушылардың алған еңбек туралы түсініктерін жинақтай және дамыта отырып, еңбекке деген сүйіспеншілікке, еңбек адамдарына деген құрметке тәрбиелеу; түрлі мамандықтар туралы түсініктерін кеңейту және тереңдету.

Бастауыш сынып мұғалімі бастауыш сынып оқушыларын ата-аналардың кәсіптерімен, пәндерді оқу, көркем әдебиет оқу, экскурсиялар, кәсіптік бағдар беру ойындарында ең көп таралған кәсіптермен таныстырады. Бұл жағдайда балаларда «Мамандық» ұғымын біртіндеп қалыптастыру қажет.

«Мамандық» ұғымын біртіндеп және дәйекті түрде қалыптастыра отырып, кәсіптерді қызмет тәсілі бойынша біріктіруге болады (Кейбіреулер үйретеді, басқалары емдейді, жөндейді, қайнатады және т. б.), дене шынықтыру саласы, шығармашылық және т. б.

Бастауыш мектепте кәсіптік бағдар беру сабақтары балаларда кәсіптер әлемі туралы нақты-көрнекі түсініктер жасауға бағытталған. Дәл осы идеялар кәсіби өзін-өзі тануды одан әрі дамыту үшін психологиялық негіз жасайды [19].

Сабақты жоспарлау кезінде кез-келген оқу немесе тәрбие сабағының жалпы қабылданған құрылымына сүйенуді ұсынамыз: тақырып, мақсат, міндеттер, қысқаша жоспар немесе сабақ барысы, қолданылатын материалдар мен әдебиеттер.

Сабақтың тақырыбы білім алушылар танысатын мамандыққа сәйкес келуі керек: мұғалім, аспаз және т. б.

Мақсаттар:

- кәсіптің маңызды жақтары туралы нақты-көрнекі түсініктерді қалыптастыру үшін жағдай жасау (оқу мақсаты);
- мағыналы есте сақтауды, сараланған қабылдауды, ерікті зейінді дамыту, Мамандықтар әлемі туралы барынша алуан түрлі әсерлер жасау негізінде білім алушылардың танымдық қабілеттерін дамыту (даму мақсаты);
- Білім алушылардың қазіргі әлемдегі кәсіптің құндылығы мен маңыздылығын түсінуі, кәсіби міндеттерді сәтті орындау үшін жауапкершілік пен дәлдік сияқты қасиеттердің маңыздылығын бірлесіп талқылау және түсіну (тәрбиелік мақсат).

Бастауыш сынып оқушылары үшін кәсіби өзін-өзі анықтау міндеттері: еңбек қызметі туралы жалпы ақпарат беру; ең көп таралған кәсіптердің еңбек мазмұны туралы; еңбек қызметі процесінде Өзін-өзі ұстау ережелері туралы; Еңбек және оқу қызметіне деген ынта мен қызығушылықты, ұжымдық қоғамдық пайдалы жұмысқа деген ұмтылысты қалыптастыру; істі соңына дейін жеткізуде еңбекқорлыққа, еңбекқорлыққа, дәлдікке, табандылыққа тәрбиелеу, өз еңбегінің нәтижелеріне ұқыпты қарау.

1-4 сынып оқушылары мамандық таңдаудан әлі алыс, бірақ дұрыс қойылған кәсіптік бағдар беру жұмысы болашақта жоғары сынып оқушыларының кәсіби мүдделері мен ниеттері дамитын негіз болуы керек. Осы кезеңдегі кәсіптік бағдар беру жұмысы негізінен балаларға кәсіптік білім беру және олардың еңбек қызметінің әртүрлі түрлеріне қызығушылығын ояту болып табылады. Білім алушыларды бірте-бірте мамандықтардың кең әлеміне енгізіп, оларды осы әлемде шарлауға үйрету керек және олар әзірге ең жарқын, әсерлі, тартымды ғана есте қалатынын ескеру қажет [19].

Кәсіптік бағдар беру сабағының барысы және пайдаланылатын материалдар: негізгі құрылымдық элементтер.

1. Мамандықтың мазмұны туралы шағын дәріс (шағын әңгіме) :

- кәсіп тарихы (сөз қайдан шыққан, кәсіптің келбеті қалай өзгерді және т. б.);
- еңбек мазмұны;
- кәсіби маңызды қасиеттер;
- осы мамандық бойынша жұмыс кезіндегі шектеулер;
- әр түрлі мамандық иелерінің кәсіби өміріндегі қызықты оқиғалар мен жағдайларды сипаттау.

2. Мамандыққа байланысты ойындар.

Кәсіптік бағдарлау сабақтарын жоспарлау кезінде, әдетте, ерікті зейінді, қабылдауды, ойлауды дамытуға бағытталған жасты ескере отырып, қолданыстағы психологиялық ойындардың әртүрлі модификацияларын қосқан жөн. Дамытушы ойындардың көмегімен ғылыми білімнің қай саласы білім алушыны көбірек қызықтыратынын түсінуге болады: қоршаған әлем, табиғаттану, оқу, спорт, математика және т. б.

3. Кәсіптік бағдар беру сабағының қосымша құрылымдық элементтері:

- әңгіме;
- шақырылған мамандармен әңгімелесу;
- сынып кеңістігінде кәсіп бұрышын безендіру;
- қала, аудан кәсіпорындары мен ұйымдарына экскурсиялар ұйымдастыру.

Орта буын оқушылары

Осы білім беру кезеңіндегі кәсіптік бағдарлау жұмысының мақсаты мектеп оқушыларының негізделген кәсіптік бағдарлау жоспарларын қалыптастыру үшін жағдай жасау және болашақта өзін-өзі анықтауға көмектесу болып табылады.

Міндеттер:

1. Білім алушылардың кәсіптер, оны алу мүмкіндіктері, мансаптық өсу перспективалары туралы түсініктерін байыту; балалардың жеке және кәсіби өзін-өзі анықтаудың өзіндік перспективалары туралы ойлауын ынталандыру.

2. Таңдалған қызмет саласында алынған білімді, дағдыларды, дағдыларды нақты қолдану туралы идеяларды қалыптастыру.

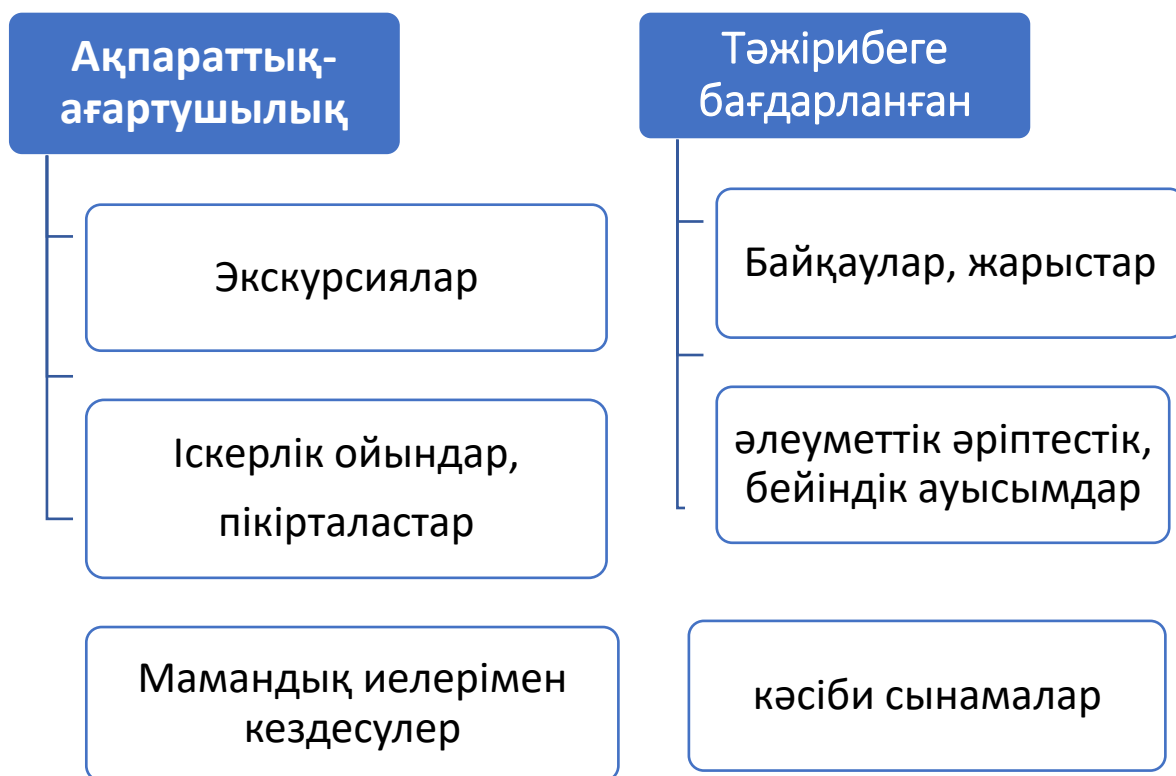
3. Білім беру ұйымдарының еңбек нарығының субъектілерімен, мемлекеттік және жергілікті билік органдарымен, кәсіпорындармен және ұйымдармен осы процеске қатысушылардың барлығының мүдделерін келісуге және іске асыруға бағытталған өзара іс-қимылының ерекше түрі ретінде әлеуметтік әріптестікті дамыту.

4. Қоғамдағы еңбек қатынастарының заңнамасы туралы білімді қалыптастыру.

Орта мектеп оқушыларын кәсіптік бағдар беру және еңбек тәрбиесі мазмұнының кезеңдері мен ерекшеліктері:

5 - 7 сыныптар: жалпы білім беретін пәндерге, оқудан тыс, кәсіптік қызметке танымдық тәжірибе мен қызығушылықты игеруде оқушылардың жеке көзқарастарын; өз қабілеттері мен мүмкіндіктері туралы түсінік қалыптастыру; әлеуметтік-кәсіптік практиканың әртүрлі салаларында: техника, медицина, ауыл шаруашылығы, экономика, мәдениет және басқаларында (сабақтан тыс қызметте, қосымша білім беру бағдарламалары бойынша) бастапқы тәжірибе жинақтау (2-қосымша).

8 - 9 сыныптар: кәсіптер туралы білімді және кәсіп иелеріне қойылатын талаптар туралы түсініктерді кеңейту; таңдаған кәсіпке сәйкесті білім мен дағдылар сұранысын нақтылау (оның ішінде бейіндік даярлық барысында); өңірдің кәсіптік білім беру жүйесі туралы хабардар ету; жоғары мектепте немесе жүйеде кәсіп / мамандық бейінін таңдау туралы барабар шешім қабылдау мақсатында топтық және жеке кеңестер беру, орта кәсіптік білім беру; әлеуметтік-кәсіби практиканың бастапқы тәжірибесін алу-бұған оқушылардың жазғы еңбек практикасынан/кәсіби сынамалардан өтуі ықпал етеді, бұл олардың мүдделерін, жеке қабілеттерін кәсіби қызметке қойылатын талаптармен байланыстыруға мүмкіндік береді.

1-сұлба. 8-9 сынып оқушыларының жазғы еңбек практикасының/кәсіптік сынамаларының түрлері

Кәсіби сынамалардың желілік циклдары

Кәсіби сынақ дегеніміз-кәсіптік қызметтің белгілі бір түрінің элементтерін модельдейтін, аяқталған түрі бар, білім алушылардың саналы, негізделген мамандық таңдауына ықпал ететін кәсіби сынақ [20]. Кәсіби сынамалар оқушының кәсіби өзін-өзі анықтауын өзектендіру және шығармашылық әлеуетін жандандыру, Оқушылардың кәсіби қызмет тәжірибесін алуда дәстүрлі еңбек оқыту мүмкіндіктерінің шекарасын кеңейту құралы болып табылады [21]. Кәсіби сынамалар балалар мен жастардың кәсіби өзін-өзі анықтауын сүйемелдеу процесінің тәжірибеге бағытталған компонентінің орталық буыны болып табылады.

Білім алушылардың кәсіптік бағдарлау процесінде кәсіптік сынама алу әдісін қолдану екі негізгі мақсатты көздейді:

1) қысқа мерзімді мақсат-білім алушыларды кәсіби таңдау процесін «өзін-өзі кәсіпте» іске асырудың сынақ тәжірибесімен және осы тәжірибенің табыстылығын кейіннен бағалаумен байланысты объективті негізмен қамтамасыз ету;

2) ұзақ мерзімді мақсат – оң таңдау, осы саладағы кәсіби қызметке ұзақ мерзімді, перспективалық-болжамды уәждеме болған жағдайда оқушының бойында қалыптастыру үшін жағдай жасау.

Кәсіптік сынамаларды енгізу басқа да білім беру және кәсіптік бағдарлау міндеттерін шешуге ықпал етеді, олардың ішінде:

- өңірлік еңбек нарығында сұранысқа ие мамандықтарды" жұмсақ " ілгерілету;

- оқушыларды кәсіптер әлемімен, нақты кәсіптер бойынша еңбек мазмұнымен, сипатымен және жағдайларымен таныстыру;

- оқушының бойында кәсіби бағдар беретін маңызды құзыреттер кешенін қалыптастыру.

Кәсіптік сынамалар білім алушылармен кәсіптік бағдарлау жұмысының ерекше әдісі ретінде сипаттамалардың ерекше кешенімен сипатталады, олардың ішінде: (1) субъектілік бағыт; (2) кәсіптік контекст; (3) қайталану және жүйелілік; (4) ашық нәтиже; (5) өнімділік. Қайталану және жүйелілік талабы ерекше рөл атқарады, бұл мектеп оқушысының ұсынылған көптеген баламалардың бірі ретінде мамандық таңдау мүмкіндігін қамтамасыз ететін цикл ретінде кәсіби сынамалар жүйесін құруды көздейді. Цикл шеңберіндегі әрбір кәсіби сынақ бағдарламасы желілік бағдарлама ретінде жүзеге асырылады.

Бұл ретте кәсіби сынамалардың аумақтық циклінің негізгі субъектілері:

- бір жағынан-әртүрлі кәсіптік сынамалардан өту үшін білім алушылардың топтарын қалыптастыратын және білім алушылардың кәсіптік сынамадан өтуін тікелей ұйымдастыруды жүзеге асыратын жалпы білім беретін мектептер;

- екінші жағынан-кәсіптік сынамалар бағдарламаларын әзірлейтін және оларды іске асыру үшін кадрлық, оқу-әдістемелік, аудиториялық-зертханалық және материалдық-техникалық ресурстарды ұсынатын серіктес ұйымдар (қосымша, кәсіптік, жоғары білім беру ұйымдары; өндірістік немесе Әлеуметтік сала кәсіпорындары; жұмыс берушілер бірлестіктері).

Кәсіби сынамалар циклі, әдетте, екі жылдық кезеңді қамтиды (8-9 және 10-11 сынып оқушылары үшін). Білім алушылардың әрбір жеке кәсіптік сынамадан өтуі тоқсанға (оңтайлы), жартыжылдыққа, оқу жылына есептелуі, сондай-ақ батыру нысанында (мысалы, кәсіптік сынамалар апталығы) жүзеге асырылуы мүмкін.

Кәсіби сынамалар бағдарламасын толыққанды іске асыру үшін мынадай ұйымдастырушылық-педагогикалық және ғылыми-әдістемелік міндеттерді шешу қажет:

- 1) белгілі бір өңір оқушылары үшін кәсіптік сынамалардың негізгі түрлерінің типологиясын әзірлеу және осы негізде әртүрлі типтегі кәсіптік сынамалар бағдарламаларының макеттерін әзірлеу;

- 2) Техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарының, ЖОО-лардың, қосымша білім беру ұйымдарының, кәсіпорындардың оқу орталықтарының және оқушылар үшін сынамаларды іске асыратын басқа да ұйымдардың аудандар ауқымында (кәсіптік сынамалардың желілік циклдерін ұйымдастырудың өңірлік моделін/модельдерін әзірлеуді және қажетті нормативтік-құқықтық қамтамасыз етуді қоса алғанда) желілік өзара іс-қимылын ұйымдастыру;

- 3) қажетті ғылыми-әдістемелік және бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеу және кәсіби сынамалардың аудандық/өңірлік циклдерін іске асыруға қатысатын педагогтердің біліктілігін арттыру;
- 4) «Қала/ауыл/өңірдің кәсіптік бағдарлау картасы» цифрлық платформасын әзірлеу, оған оқушыларды алдын ала жазу мүмкіндігімен картада нақты уақыт режимінде барлық алдағы кәсіби сынамаларды ұсынуды қамтамасыз етеді.

Жоғары сынып оқушыларымен жұмыс

Кәсіптік бағдар беру бойынша сынып жетекшісі қызметінің мақсаты- жоғары сынып оқушысының өзін, қоршаған әлемді тануына және онда болуына ықпал ететін білім беру ортасын құру.

Кәсіптік бағдар беру жұмысы аясында орта мектептегі ***сынып жетекшісінің*** міндеттерін анықтауға болады:

- рефлексивті белсенділікті, өзін-өзі тану және өзін-өзі бағалау дағдыларын дамыту, барабар оң өзін-өзі бағалауды қалыптастыруға жәрдемдесу;

— олардың танымдық және кәсіби мүдделерін дамытуға бағытталған қызметті қолдау;

- өмірдің қысқа және орта мерзімді перспективаларын анықтау;

- кәсіби өзін-өзі анықтауға ықпал ететін жеке білім беру жолын құру.

Жоғары сынып оқушыларымен кәсіптік бағдар беру жұмысы мектеп түлегінің кәсіби бағытын сәтті таңдауға бағытталған іс-шаралар кешенін қамтиды:

- кәсіптік бағдарлау субъектілері үшін бірыңғай ақпараттық білім беру кеңістігін құру;

- жоғары сынып оқушыларының өзін-өзі анықтауына әсер ететін әлеуметтік серіктестермен байланыс;

- жоғары сынып оқушыларының әртүрлі деңгейдегі конкурстар мен пәндік олимпиадаларға қатысуын ұйымдастыру;

- мектепте жазғы еңбек компаниясын/кәсіби сынамаларды ұйымдастыру;

- жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауға дайындығын қалыптастыру мәселесі бойынша ата-аналар жиналысын өткізу;

- халықты жұмыспен қамту орталығының мамандарымен кәсіптік бағдар беру мәселелері бойынша ынтымақтастық;

- білім алушының портфолиосын өзектендіру (1-11 сынып портфолиосын талдау);

- өңірдің/республиканың оқу орындарымен Ашық есік күндерін ұйымдастыру (офлайн / онлайн);

- желілік кәсіби бағдар беру жұмысын ұйымдастыру;

- педагогикалық кеңестерге түлектердің кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесі бойынша сұрақтар қою;

- білім алушылармен одан әрі білім беру бағытын таңдау мәселелері бойынша жеке әңгімелесулер өткізу.

«Білім алушылар + ата-аналар + жұмыс берушілер» кәсіптік бағдар беру желісінің алаңдары желісі.

Кең мағынада, нетворкинг-бұл бизнеске немесе кәсіби қызметке пайдалы әлеуметтік байланыстар, өзекті немесе перспективалы байланыстар жүйесін құру жөніндегі қызмет [22].

Кәсіби өзін – өзі анықтау контекстіндегі желінің мақсаты – кәсіптік таңдаудың негізгі субъектілері-білім алушылар, олардың ата-аналары мен жұмыс берушілері арасында жемісті және табысты байланыс құру.

Кәсіптік бағдарлау желісінің субъектілік өрісінде тиімді қарым-қатынас жасау үшін арнайы құрылған алаңдарда кездесу, қарым-қатынас және өзара іс-қимыл кеңістігін қамтамасыз ететін ұйымдастырушының функцияларын жүзеге асыратын қосымша субъект қажет. Бұл функцияларды білім беру ұйымдарына берген жөн. Бұл ретте педагогикалық басқарылатын кәсіптік бағдар беру өзара іс қимылының үш түрін қамтамасыз ету қажет:

- ата-аналар-білім алушылар;
- жұмыс берушілер-білім алушылар;
- жұмыс берушілер-ата-аналар.

Кәсіптік бағдар беру желісі шеңберінде мынадай міндеттер шешілуге тиіс:

- білім алушыларға қатысты-кәсіптік таңдауды (кәсіптік сынамалар және т. б.) қолдаудың практикалық-бағдарланған нысандарын пайдалана отырып, әлеуметтік-кәсіптік контексттің нақты тасымалдаушыларымен (мамандармен, басшылармен, кәсіпкерлермен)мазмұнды танысу арқылы олардың кәсіби өзін-өзі анықтауын педагогикалық сүйемелдеу;

– ата-аналарға қатысты-ата-аналар қауымдастығында кең таралған еңбек әлемі мен кәсіптер туралы идеяларды түзету; кәсіби-еңбек қызметінің құндылық негіздеріндегі деформацияларды еңсеру, кәсібиліктің құндылығын қалпына келтіру;

- жұмыс берушілерге қатысты-олардың кадр саясатын ізгілендіру.

Кәсіптік бағдарлау желісінің әрбір жағдайы бес компонентті қамтиды:

- ұйымдастырушылар (әдетте, әртүрлі типтегі білім беру ұйымдары және / немесе жұмыс беруші кәсіпорындар);
- адресаттар (оқушылар, олардың ата-аналары, жұмыс берушілер; жалпы білім беру ұйымдарының жанама-педагогикалық және әкімшілік персоналы);
- шақырылған қатысушылар (олардың арасында жергілікті атқарушы органдардың, жұмыспен қамту қызметтерінің, кәсіптік және жоғары білім беру ұйымдарының, студенттік өзін-өзі басқарудың, жастар бірлестіктерінің өкілдері, табысты кәсіпкерлер, медиа тұлғалар және т. б. болуы мүмкін);
- аумақ (Мектеп, колледж, ЖОО, оқу орталығы немесе кәсіпорынның өндірістік аймағы, бейтарап аумақ және т. б.);
- коммуникативтік алаң жұмысының тақырыбы.

Белгіленген бес элементтің әртүрлі комбинациясы кәсіби бағдар беру желісінің әртүрлі форматтарын анықтайды.

Кәсіптік бағдарлау желісі-бұл барлық жастағы жүйелі, дәйекті және сабақтас жұмысты қамтитын үздіксіз процесс.

«Жұмыс берушілер – ата-аналар» арасындағы байланыс тығыз қарым қатынас арқылы ұйымдастырылуы қажет. Білім беру ұйымының Педагогикалық ықпалының бағыттары, біріншіден, білім алушылардың ата-аналарында жұмыс берушілердің позициясын жандандыру, екіншіден, жұмыс берушілерде ата-аналардың позициясын жандандыру болуы мүмкін.

Мұндай жұмыстың мүмкін формаларының бірі-ата-аналар шеберлік сыныптары, онда ата-аналар балаларының алдында кәсіпқойлар, болашақ жұмыс берушілердің өкілдері ретінде көрінеді.

Желілік жұмысты іске асыру үшін келесі ұйымдастырушылық-педагогикалық және ғылыми-әдістемелік міндеттерді шешу қажет:

1) өңірде бар кәсіптік бағдарлау нетворкинг тәжірибелерінің тізілімін жасау (әртүрлі масштабтағы коммуникативтік алаңдар – ұйым, жергілікті желі, өңір, аудан, қала деңгейінде);

2) өзекті тапшылықтарды анықтау (ең алдымен «Ата – аналар-жұмыс берушілер» желісі бойынша) және осы негізде-қолда бар тәжірибелерді жетілдіру және жаңаларын жобалау;

3) Кәсіптік бағдар беру желісінің жағдайына білім алушылардың ата-аналары мен жұмыс берушілерді тарту тетіктерін әзірлеу және сынақтан өткізу;

4) қажетті нормативтік-құқықтық және әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеу және осы негізде – кәсіптік бағдарлау желісінің жағдайларын ұйымдастыруға тартылатын педагог кадрлардың біліктілігін арттыру;

5) оқушыларды, олардың ата-аналарын және басқа да қатысушыларды алдын ала жазып алу мүмкіндігімен нақты уақыт режимінде қала/өңір картасында алдағы барлық желілік-іс-шараларды ұсынуды қамтамасыз ететін «Қаланың/ өңірдің кәсіптік бағдарлау картасы» цифрлық платформасын әзірлеу.

4 бөлім. Пән мұғалімдеріне арналған кәсіптік бағдар беру бойынша әдістемелік ұсыныстар

Оқу пәні арқылы кәсіптік бағдар беру-оқушыларды кәсіптік бағдар берудің жетекші бағыттарының бірі. Оқу пәндерін оқыту барысында оқушыларды еңбекпен даярлау, оларды қазіргі заманғы өнеркәсіптік және ауыл шаруашылығы өндірісінің, құрылыстың, көліктің, қызмет көрсету саласының негіздерімен таныстыру; оларда еңбек дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру, кәсіпті саналы түрде таңдауға итермелеу міндеттеріне қол жеткізілуі тиіс. Әр оқу пәні кәсіптік бағдарлау мәселелерін әртүрлі тәсілдермен шешуге ықпал етеді [23].

Жаратылыстану-математикалық және қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы пәндер арқылы оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын педагогикалық қолдау.

Жаратылыстану-математикалық цикл пәндері негізінен білім алушыларды белгілі бір экономикалық аймақтың экономика салаларының жетекші кәсіптері бойынша еңбек мазмұнымен таныстырады, осы кәсіптерді ойдағыдай игеру үшін қажетті білім, білік, дағдыларды қалыптастырады.

Гуманитарлық цикл пәндері кәсіби бағыттың адамгершілік, дүниетанымдық іргетасының қалыптасуына әсер етеді, оның даму процесін белсендіреді, кәсіби өзін-өзі анықтаудың жекелеген әлеуметтік-экономикалық факторларының әсерін күшейтеді.

Білім алушыларға мамандықты саналы түрде таңдауда көмек көрсете отырып, пән мұғалімі:

- білім алушыларды әртүрлі еңбек түрлерімен және кәсіптермен таныстыру;
- білім алушылардың бейімділігін, ерекшеліктері мен кәсіби мүдделерін зерделеу, оқушыларда мамандық таңдаудың қоғамдық-маңызды мотивтерін қалыптастыру;
- білім алушыларға білім беруді жалғастыруға және жұмысқа орналасуға байланысты мәселелер бойынша кеңес беру.

Кәсіптік бағдарлау міндеттеріне сәйкес оқу процесінде пән мұғалімі жұмысының келесі кезеңдері бөлінеді:

- бағдарламалық материалдағы тақырыптарды бөліп көрсету, оларды ұсынуға кәсіптік бағдар беру материалын қосқан жөн;
- белгілі бір тақырыптың мазмұнына неғұрлым сәйкес келетін кәсіптік бағдар беру нысандарын анықтау. Тиісті көрнекі құралдарды таңдау;
- экономика салалары және осы пән бойынша бағдарламалық материалмен байланысты негізгі мамандықтар туралы әдебиеттерді зерттеу. Бұл ретте өзінің экономикалық өңірінің кәсіптеріне ерекше назар аударылады;
- білім алушылардың қызығушылықтары мен бейімділігін зерделеу, нәтижелерін белгілеу, оларды білім алушылармен және сынып жетекшілерімен талқылау;

- оқитын пәнге және онымен байланысты кәсіптерге қызығушылықтары мен бейімділігін қалыптастыру мақсатында білім алушылармен үнемі жеке жұмыс жүргізу;

- оқу кабинетінде осы пәнді оқуға байланысты мамандықтар туралы экспонатталған материалдарды жаңарту;

- жеке тұлғаның кәсіптік бағдарлау, педагогикасы мен психологиясы, оны зерттеу әдістері туралы білімдерін тереңдету.

Педагог кәсіптік бағдарлау бойынша жұмысты өзі үшін оқу іс-әрекеті барысында оқушыларды таныстыруға болатын кәсіптер мен мамандықтардың тізімін түсінуден бастауы керек. Орта және жоғары арнайы білім беруді талап ететін жаппай кәсіптер мен кәсіптердің байланысын көрсету қажет. Кәсіптер мен мамандықтардың арақатынасын жақын маңдағы оқу орындарының қызметін сипаттайтын қысқаша мәтіндік материалы бар диаграммалар, кестелер, альбомдар түрінде бейнелеуге болады.

Білім алушыларды сабақта және сыныптан тыс жұмыста олармен таныстыру үшін кәсіптерді іріктеу бағдарламалық материалдың сипатын және ауданның, қаланың нақты жағдайларын ескере отырып жүргізілуі керек.

Сондықтан кәсіптік бағдар беру бойынша жұмысты өз ауданының, қаласының экономикасын, олардың кадрларға деген қажеттіліктерін, арнайы білім алу мүмкіндіктерін зерттеуден бастаған жөн. Сонымен қатар, әртүрлі еңбек түрлерімен және негізгі кәсіптермен танысу мүмкіндіктерін анықтау, сондай-ақ білім алушылардың Еңбек және кәсіби мүдделері мен ұстанымдарын қалыптастыру мақсатында оқу пәндерінің бағдарламасын талдау қажет.

Пән мұғалімдеріне осындай құрылымы бар профессиографиялық карталар үлкен көмек көрсете алады [24].

1-кесте. Профессиографиялық карта үлгісі.

Сынып	Пән	Сабақ тақырыбы	Педагог білім алушыларды таныстыратын сала, кәсіп (мамандық)	Мамандық туралы ақпараттың қысқаша мазмұны

Кәсіби карточкалар оқу пәндері бойынша жіктеледі. Оларды ең тәжірибелі пән мұғалімдері құрайды, бұл материалдар үнемі толықтырылып отырады, мұғалімдердің озық тәжірибесінің негізінде жетілдіріледі. Бұл кез-келген мұғалімге жұмыс өтіліне қарамастан кәсіби насихат жүргізуге, оны жүйелі және органикалық түрде зерттелетін пәндердің мазмұнымен байланыстыруға мүмкіндік береді.

Сабақ-оқушылардың танымдық іс-әрекетін ұйымдастырудың негізгі формасы. Жоғары деңгейде өткізілген әрбір сабақ оқушыларға белгілі бір білім береді, ақыл-ой белсенділігін, шығармашылық белсенділікті оятады, жаңа білім іздеуге итермелейді.

Сабақ барысында шешілетін кәсіптік бағдарлау міндеттері:

а) білім алушыларға неғұрлым жаппай кәсіптер туралы белгілі бір білім беру, кәсіптердің әлеуметтік, экономикалық, технологиялық және психологиялық жақтарын ашу;

б) білім алушыларды таңдалған кәсіптерді игеру жолдары туралы - оқу орындары, бейінді кәсіптер, оқыту мерзімдері, кәсіби өсу перспективалары және т. б. туралы хабардар ету.;

в) материалдық өндіріс саласындағы еңбекке және нақты - осы экономикалық аймақта шұғыл қажеттілік сезілетін кәсіптерге оң көзқарасты қалыптастыру;

г) қоғамның әлеуметтік-экономикалық қажеттіліктерін түсінуге, сондай-ақ оқушылардың психофизиологиялық ерекшеліктерін білуге негізделген тұрақты кәсіби мүдделер мен дұрыс дәлелденген кәсіби ниеттерді қалыптастыру.

Сабақтағы кәсіби бағдарлаудың сәттілігі көбінесе мұғалімнің кәсіби бағдарлау материалын бағдарламалық жасақтамамен байланыстыра білуіне, оқушылардың еңбекке деген оң көзқарасын қалыптастыруға, оның білімі мен оқыту әдістерін меңгеруіне байланысты. Бірақ сонымен бірге оқытудағы кәсіптік бағдар беру жұмысының тиімділігі объективті факторларға - кәсіптік бағдар беру материалының мазмұнына және оны әр пәнге енгізу ерекшеліктеріне байланысты.

Кәсіптік бағдар беру материалы:

- оқу материалымен органикалық байланыста болу, Оқу пәнінің негізгі ұғымдарын байыту, олардың өміріне, практикасына, өндірісіне байланысты мәнін ашу;

- оқушылардың политехникалық ой-өрісін және политехникалық дағдыларды қалыптастыру, оқушылардың техникалық ойлауын дамыту мүмкіндіктерін кеңейту;

- оқушылардың жас ерекшеліктеріне, олардың даму деңгейіне сәйкес кезең-кезеңімен қосу.

Бағдарламалық тақырыптарды зерттеу кезінде пән мұғалімінің кәсіптік бағдар беру жұмысының негізгі формалары мен әдістері:

- зерттелетін материалмен байланысты мамандықтар туралы әңгімелер;
- практикалық мазмұны бар әртүрлі мәселелерді шешу;
- олимпиадаларға, конкурстарға, теориялық конференцияларға қатысу;
- тақырыпты немесе курсты тікелей адамдардың практикалық іс-әрекетінде оқу кезінде алынған білімнің қолданылуын көрсететін оқу фильмдері мен кинофильмдердің, оқу телешоуларының үзінділерін қарау;

- оқушылардың түрлі мамандықтар бойынша клубтардың жұмысына қатысуы;
- кәсіпорындарға экскурсиялар;
- мамандармен кездесулер;
- тақырыптық, әдеби-көркем кештер, ауызша журналдар, дөңгелек үстелдер өткізу;
- стендтерді, альбомдарды, плакаттарды және кәсіптік бағдар беру сипатындағы басқа да көрнекі үгітті ресімдеу.

Әдісті таңдау оқушылардың жас ерекшеліктеріне, сабақ түріне және қажетті материалдың болуына байланысты. Зерттелетін тақырыпқа байланысты белгілі бір мамандықпен танысу жаңа материалды түсіндіру, оны бекіту немесе қорытынды сабақта жүзеге асырылуы мүмкін. Еңбек әлемі мен әртүрлі кәсіптер туралы ақпараттың маңызды құралы-библиография. Білім алушы оқығанын білуі, түсінуі, ойлауы және сыни бағалауы тиіс. Жасөспірімге мұны үйрету, сондай - ақ өзіне қажетті әдебиеттерді таңдау, анықтамалықтар мен каталогтарды пайдалану-пән мұғалімдерінің кәсіби бағдарлау міндеті [25].

Жаратылыстану-математикалық цикл пәндерін оқыту процесінде мектеп практикасына енгізілген кәсіптік бағдар беру жұмысының негізгі мазмұны келесідей:

1) оқу бағдарламаларының мүмкіндіктерін алдын ала талдай отырып, пәндер бойынша кәсіптік бағдар беру жұмысын күнтізбелік жоспарлауды жүзеге асыруға міндетті. Бағдарламалардың талаптарына сәйкес білім алушылардың кәсіптерді зерттеудің неғұрлым қолжетімді нысандары мен әдістерін анықтау (әңгімелер, кәсіптер туралы әңгімелер, экскурсиялар, бақылаулар, өндірістік мазмұндағы зертханалық-практикалық жұмыстар және т.б.). Жаратылыстану-математикалық цикл педагогтарының әдістемелік бірлестіктерінің отырыстарында кәсіптік бағдар беру жұмысының барысын талқылау;

2) пән бойынша оқытылатын тақырыптың мүмкіндіктері шегінде білім алушыларды өндірістің ғылыми негіздерімен, еңбек ресурстарымен және кадрларға қажеттіліктермен үнемі таныстырып отыру;

3) білім алушылардың әртүрлі кәсіптердің еңбек сипаты, жергілікті өндірістің мәні мен құрылымы, оның даму перспективалары туралы түсініктері мен білімдерін жүйелі түрде тереңдетуге;

4) педагогтер кәсіптік бағдар беру материалын түсіндіру және бекіту процесінде білім алушыларда бар жеке танымдық және практикалық тәжірибені пайдалануға құқылы;

5) тақырыптың мүмкіндіктері мен жасын ескере отырып, білім алушыларды кәсіпорындарды ұйымдастыру және басқару құрылымымен, экономикалық категориялармен (шаруашылық есеп, өзіндік құн, пайда, инфляция және т. б.) таныстыру;

6) жоғары сынып оқушыларының еңбекке, түрлі кәсіптерге деген қызығушылығын дамытуға жеке және сараланған тәсілді жүзеге асыруға;

7) пән мұғалімдеріне білім алушыларға өңірлік компоненті бар тапсырмаларды ұсынуға, оларды өндірістік сипаттағы практикалық жұмыстарды жүргізуге байланыстыруға; қосымша әдебиеттерді пайдалана отырып, білім алушыларға жұмыскердің еңбек өнімділігін есептеу, кәсіпорындардың экономикалық мүмкіндіктерін айқындау, техниканың өнімділігімен таныстыру іскерліктерін сіңіруге; білім алушылар қандай да бір техникалық конструкцияны зерделей отырып, оқу тапсырмаларын өндірістік процестерді талдауға жалпыланған білімді қолдануға назар аудару; білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауға дайындығын анықтау.

Математикалық білім беру құралдарымен білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың нақты мүмкіндігіне мысал келтірейік –оқу материалына кәсіби бағдарланған тапсырмаларды құру(2-сұлба).

2-сұлба. Математикалық білім беру құралдарымен білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың ерекше мүмкіндігінің мысалы

Жаратылыстану-математикалық бағыттағы пәндер сабақтарында кәсіптік бағдар беру жұмыстарының мысалдарын келтірейік.

Математиканы оқыту ойын элементтерін кеңінен қолданбай мүмкін емес. Дұрыс таңдалған және жақсы ұйымдастырылған ойындар оқушылардың өміріне және оқуына қажетті пайдалы дағдылар мен қасиеттерді дамытуға көмектеседі. Балалардың есте сақтау қабілетін, зейінін, ойлауын және шығармашылық қиялын дамытуға ықпал етеді; оларда байқау мен өзін-өзі тексеру әдетін тәрбиелейді; балаларды өз іс-әрекеттерін тапсырмаға бағындыруға және басталған жұмысты соңына дейін жеткізуге үйретеді. Жаратылыстану-математикалық пәндер сабақтарында және сыныптан тыс жұмыстарда ойындарды пайдалану әр оқушының белсенді және ынталы жұмыс істеуіне

көмектеседі және балалардың қызығушылығы мен терең танымдық қызығушылығының пайда болуы мен дамуының бастапқы нүктесі бола алады. Ойынның негізгі идеясы-өндірістік жағдайды құру, онда білім алушылар өздерін белгілі бір мамандықтағы адамның орнына қойып, өндірістік жұмыстағы математикалық білімнің маңыздылығын көре және бағалай алады, қажетті материалды өз бетінше игереді және алған білімдерін практикада қолдана алады [26].

Іскерлік ойын-бұл тапсырманы шешу процесінде оқу әрекеттерінің үздіксіз реттілігі. Бұл процесс шартты түрде төмендегідей кезеңдерге бөлінеді:

- мамандықпен танысу;
- өндірістік объектінің имитациялық моделін құру;
- бригадаларға басты міндет қою және олардың өндірістегі рөлін анықтау;
- Проблемалық жағдай тудыру;
- қажетті теориялық материалды меңгеру;
- математикалық білім негізінде өндірістік есепті шешу;
- нәтижелерді тексеру;
- түзету;
- қабылданған шешімді іске асыру;
- жұмыс нәтижелерін талдау;
- нәтижелерді бағалау.

Іскерлік ойынның бәсекелестік сипатының арқасында қатысушылардың қиялы белсендіріледі, бұл оларға тапсырманың шешімін табуға көмектеседі.

Кәсіптік бағдар элементтері бар сабақ жоспарын құрудың мысалы

Сабақтың мақсаттары:

Білім алушыларды кәсіптерде математикалық білімді практикалық қолданумен таныстыру; әртүрлі геометриялық фигуралардың периметрлері мен аудандарын есептеудің практикалық дағдылары мен дағдыларын пысықтау.

Өлшеу жұмыстарын орындау кезінде зейінді дамыту, талдау және қорытынды жасау мүмкіндігі.

Практикалық мәселелерді шешуге танымдық қызығушылықты тәрбиелеу, жоспар бойынша топтарда жұмыс істей білу.

Оқу-тәрбиелік міндеттері:

1) білім алушылар өздерін болашақ кәсіпқой ретінде сынай алатын, өздерінің іскерлік қасиеттерін көрсете алатын жағдайлар жасау: ұжымды басқара білу, бастамашылдық, батылдық.

2) өз білімін стандартты емес жағдайларда қолдану қабілетін дамытуға, білім алушылардың шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерін дамытуға ықпал етуге міндетті.

3) пәнге қызығушылықты ынталандыру, мамандықпен таныстыру.

Физика құрал-жабдықтарымен пәндік кәсіптік бағдарлауды ұйымдастыру кезінде мыналарды ескеру қажет:

1) физиканы оқытуда қолданбалы бағытты күшейту, яғни өнеркәсіп саласына, ауыл шаруашылығына, медицинаға, мәдениетке, тұрмысқа байланысты тақырыптарды қарастыру;

2) физиканың ғылыми-техникалық өндірісті дамытуға әсері;

3) пәнаралық білімнің маңыздылығын және олардың білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтаудағы рөлін арттыру, өйткені қазіргі әлемде физика – химия, физика-биология және т. б. пәндік салалардың тоғысында жатқан білім аса сұранысқа ие.;

экологиялық мазмұн мәселелерін қарастыру, әдетте физикалық білімге негізделген табиғатты ұтымды пайдалану мысалдарын көрсету.

Білім алушылардың кәсіптің мазмұны туралы мәліметтерді екі компонент бойынша алуға мүмкіндігі бар: белгілі бір кәсіп иесі «Не білу керек» және «Не істей алуы керек» [27].

2-кесте. Кәсіптің мазмұны туралы мәліметтер

Мамандық				
Не білу керек		Не істеу алуы керек		
Физика заңдары мен құбылыстары, техникалық құрылғылар мен технологиялық процестердің негізі	Құрылғы және жұмыс принципі, жұмыс машиналар, агрегаттар, механизмдер, өндіріс технологиясы	Механизмдерді пайдалану, қажетті бақылау-өлшеу құралдарын таңдау және оларды пайдалану	Есептеңіз, оқуды алыңыз. Сызбалар мен сызбаларды түсіну	Механизмдерді, машиналарды басқару, агрегаттардың, аппараттардың жұмысын реттеу

Бағдарламаны орындау кезінде білім алушыларды кәсіптермен таныстыруды жоспарлау келесі кестедегідей ұсынылуы мүмкін:

3-кесте. Білім алушыларды кәсіптермен таныстыру жоспары (Үлгі)

№	Тақырып	Демонстрациялар, зертханалық және практикалық жұмыстар	Өндірістік процестер. Кәсіп түрлері
7-ші сынып			
1	Табиғатты зерттеудің физикасы және физикалық әдістері	Физиканың техникалық қолданылуы туралы бейнефрагменттер, слайдтар	Қаланың, ауданның техникалық қару-жарағына шолу; кәсіптік даярлау үшін ғылым негіздерін білудің маңызы және шеберлікті игеру.

2	Заттың құрылымы туралы алғашқы кездесулер	1. Қыздыру кезінде денелердің кеңеюі. 2. Сұйықтықтардың диффузиясы.	Құю өндірісі. Модельер, шыны үрлеуші, диффузиялық процестер операторы.
3	Қозғалыс және күштер	Зертханалық жұмыстар: 1. Рычагтық таразыдағы массаны өлшеу. 2. Қатты заттардың тығыздығын анықтау.	Сатушы. Зертханашы.
4	Сұйықтар мен газдар қысымы	1. Гидравликалық Престің құрылғысы және әрекеті. 2. Қысымды сұйық манометрмен өлшеу. 3. Сорғылардың құрылғысы және әрекеті. 4. Гидрометрдің құрылысы мен әрекеті	Механикалық сынақ зертханашысы Газбен дәнекерлеуші. Компрессорлық және сорғы станцияларының машинисі. Кристалдану жөніндегі аппаратшы.
5	Жұмыс, қуат Энергия.	1. Рычагтың тепе-теңдік жағдайын анықтау	Автомобиль, мұнара, өздігінен жүретін және стационарлық крандардың машинисі.

Пән мұғалімдері білім алушыларды белгілі бір мамандықты таңдауға бағыттап отырып, келесі өлшемдерді басшылыққа алуы керек:

- мамандық таңдауға көмек көрсете отырып, сабақтың нақты мақсаттарын анықтау;
- табиғатты өзгертудегі, материалдық және рухани игіліктерді жасаудағы белгілі бір еңбек түрінің маңызы мен рөлін ашу;
- білім алушыларға халық шаруашылығын дамытудағы белгілі бір мамандықтың рөлін түсіндіру;
- нақты сабақта білім алушылардың алған білімдері адамның практикалық іс-әрекетінде қай жерде қолданылатынын көрсету;
- білім алушылардың белгілі бір мамандықтарға деген қызығушылығын, бейімділігін дамыту;
- білім алушыларды белгілі бір кәсіп қызметкерлерінің моральдық-ерік-жігерімен, рухани және басқа да қасиеттерімен таныстыру;
- өз ауылының, ауданының, қаласының озаттары мен жаңашылдарының жетістіктерін насихаттау.

Гуманитарлық білім-бұл адам білімінің ерекше түрі және халық шаруашылығының нақты саласы. Осыған байланысты орта білім беру ұйымдарында оқытылатын гуманитарлық пәндердің кәсіптік бағытының жалпы заңдылықтары өзіндік ерекшеліктерге ие болады, гуманитарлық сала

мамандықтарының нақты қызметі арқылы көрінеді. Педагогикалық ұжымның алдында көптеген жаңа проблемалар туындайды: гуманитарлық циклдің оқу пәндерінің мақсаттарын кәсіби міндеттер тілінде білдіру, кәсіптік даярлықты қалыптастыратын қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы пәндерді құрылымдау [28].

Мамандық таңдау - бұл кәсіби қызмет түрін таңдаумен қатар, сіздің өмір жолыңызды анықтау. Кәсіби өзін-өзі анықтау адамның дамуының жоғары деңгейімен, оның жетілу деңгейімен, әлеуметтік жауапкершілікпен ғана саналы бола алады. Онда моральдық мотивтер, құндылық бағдарлары жүйесі маңызды рөл атқарады. Адамның құндылық бағдарлары оның жеке және кәсіби қалыптасуын анықтайды, сондықтан еңбектің рөлі артады, ол тек өмір сүру құралы немесе сонымен бірге өзін-өзі көрсету, өзін-өзі жүзеге асыру, өмірдің мәнін іздеу және оған жету құралы бола алады. Гуманитарлық цикл пәндері адамның өзін-өзі тануына әсер етіп, оның көркемдік бейнелерді эмоционалды-жеке қабылдауы арқылы орта мектеп оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауының негізінде жатқан адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруға ықпал етеді. Гуманитарлық пәндер маңызды кәсіптік бағдарлау мүмкіндіктерін қамтиды, оларды оңтайлы пайдалану жоғары сынып оқушыларының адамгершілік және кәсіби өзін-өзі анықтауын қалыптастыруға ықпал етеді.

Орта мектеп түлегі уақыттың сұраныстарына жауап беруі керек: өмірлік мақсатқа ұмтылу, дұрыс моральдық, әлеуметтік және кәсіби таңдау жасай білу. Оның ой-өрісі кең, ойлауы икемді, нарық пен ақпараттық технологиялар жағдайында өмір сүре білуі керек. Түлекке заманауи адамға қажетті білімнің негізін беру жеткіліксіз, мектепті тез өзгертін әлемде өзін-өзі жүзеге асыруға және жетістікке жетуге дайын адам бітіруі керек.

Оқушының жеке басын әлеуметтендіру және өзін-өзі анықтау үшін ең қолайлы жағдайлар жасау гуманитарлық цикл пәндері үшін өте маңызды. Ол үшін гуманитарлық пәндер мұғалімі білім берудің негізгі мәні тұлғаның дамуы болуы үшін педагогикалық процестің барлық компоненттерін олардың «адам құраушы» функциялары тұрғысынан қайта бағалауы керек; «жақын даму аймағы» туралы психопедагогикалық идеяға сүйене отырып, педагогикалық процесті шығармашылық ойлау қызметін дамытуға және өзін-өзі тәрбиелеуге бағыттайтын, ақыл-ой қызметін оңтайландыруды қамтамасыз ететін әдістемелерді қолдану; әр оқушының даму деңгейі мен қабілеттерін ескеру, осы негізде оқушыны тәрбиелеу мен дамытудың жеке жоспарларын немесе бағдарламаларын қалыптастыру, оқу мотивациясын арттыру бағытын анықтау және танымдық әр оқушының қызығушылығын арттыру [29].

Осылайша, гуманитарлық пәндер мұғалімі дамыта оқыту принциптерін іске асыруы, жаңа педагогикалық технологияларды оқып, тәжірибеге енгізуі, әдістемелік тәжірибе бойынша деректер банкіні құруы қажет.

Мұғалімнің міндеті-логикалық және бейнелі ойлауды дамытатын, өз жұмысында білім алушылардың оқу материалы мен ойлауындағы мазмұнды да,

бейсаналық та, интуитивті де негізделетін гуманитарлық-оқушыда икемділік, ойлаудың ұтқырлығы, мәселенің өзегіне ене білу, ұзақ мерзімді болжау қабілеті сияқты қасиеттерді тәрбиелеу, дамыту бүгінгі күннің негізгі талаптары болып табылады.

Алайда, білім алушыларды кәсіптік даярлауға қойылатын заманауи талаптар Гуманитарлық оқыту стратегиясын қайта қарау қажеттілігін туғызады. Гуманитарлық циклдің оқу пәндерінің маңыздылығы артуда, осы бағыттағы оқу процесін дараландыруға, қарқындатуға және компьютерлендіруге арналған курс күшейтіледі, білім алушылардың өзіндік жұмыс көлемі артады, болашақ мамандардың шығармашылық қасиеттерін дамытуды ынталандыратын оқытудың жаңа формалары мен әдістері игеріледі.

Қазіргі оқушының гуманитарлық дайындығындағы адамгершілік компонент жеке тұлғаның дүниетанымын қалыптастыруға айтарлықтай үлес қосады, оның белсенді азаматтық және патриоттық ұстанымын қалыптастыруға ықпал етеді, қазіргі заманғы мәдениет пен өркениеттің дамуының іргелі ерекшеліктерін барабар бағалауға мүмкіндік береді.

Пән мұғалімдерінің қоғамдық-гуманитарлық цикл пәндерінің кәсіптік бағдар беру жұмысының мазмұны келесі функцияларды орындау болып табылады:

- оқыту-білім алушыларға мәдениет әлемі және жалпы кәсіптік ғылымдар туралы білім беру, Жалпы кәсіптік ғылымдармен ажырамас байланыста мәдениет құбылыстарын талдау дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру (болашақ кәсіптер нысандарының интеллектуалды толықтығы);

- ұйымдастырушылық-білім алушылардың барлық тобын іс-әрекетке тарту арқылы оқу процесін басқару, жеке-топтық тапсырмалар жүйесі және білім, білік және дағды сапасын ұжымдық бақылау;

- зерттеу - білім алушыларды ғылыми жетістіктермен тығыз байланыста мәдениеттің белгілі бір құбылыстарын жүйелі сипаттау және «кәсіби қызығушылығын» анықтау бойынша шығармашылық зерттеу жұмыстарын орындауға тарту.

Қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы пәндердің міндеттері-барлық уақыттар мен халықтардың ғылыми жаңалықтарымен тығыз байланыста, оның эволюциясының негізгі айқындаушы кезеңдері шегінде мәдениеттің даму бағыттары мен жолдарының жалпы бастауларын тұжырымдау.

Білім алушылар алған білімдерін белгілі ғылыми жаңалықтармен салыстыра отырып, әлемнің діндері мен мәдениеттері, конфессиялар, аса маңызды бейнелер, идеялар, ілімдер туралы білім алады. оқытудың белсенді түрлерін қолдану арқылы алынған білім бастапқыда білім-дағды ретінде алынады, содан кейін кәсіби өзін-өзі анықтауда белсенді қолданылады.

Сонымен қатар, жобаланған мақсаттар орындау пәні бойынша екі бағытты: мысалы, мұғалім білім алушыларда жалпы мәдени даму, көркемдік талғам, мәдени идеал туралы түсінік қалыптастыруы керек, бірақ мектеп оқушылары

мұғалімдермен бірге білім, білік, өнерге деген қажеттілікті дамытып, өзіндік талғамы мен идеалын қалыптастыруы керек. Мақсаттардың бұл құрылымы Оқушылардың ерте кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруға және қазіргі мәдениеттің әртүрлі формалары арқылы өмірді қабылдауға деген ұмтылысына сәйкес келеді.

Қоғамдық-гуманитарлық цикл пәндерінің кәсіби бағытын дамыту үшін әр пән бойынша білім әр түрлі пәндерден алынады: тарих, тілдік пәндер мен әдебиеттер, кәсіпкерлік және бизнес негіздері және т. б.

Қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы пәндер сабақтарында кәсіптік бағдар беру жұмыстарының мысалдарын келтірейік.

Шет тілі сабақтарында кәсіптік бағдар беру жұмыстары бастауыш мектепте басталады және келесі кезеңдер бойынша жүргізіледі [29]:

1) оқытудың бастапқы кезеңінде мидың қай жарты шары басым екенін (сол, оң), ойлау түрін (лингвистикалық, визуалды, музыкалық, кинестетикалық, зерттеу) анықтау, қызығушылықтарды, күшті және артықшылықты әрекеттерді бөліп көрсету қажет. Мұғалім оқу процесінде алынған көрсеткіштерді ескереді және ойлаудың барлық түрлерін дамыту бойынша жұмысты жалғастырады. Болашақта ойлаудың басым түрі мансап таңдаудағы негізгі нұсқаулық болады.

2) рефлексия-әрбір оқу сабағының қазіргі ажырамас құрамдас бөлігі, ол талқылауды, сабақтың белгілі бір кезеңін және қызмет түрін талдаумен қатар кері байланысты қамтиды, бұл оқушылар өз қызметін, топ пен жекелеген оқушылардың жұмысын талдап, бағалауға мәжбүр болған кезде хабардарлықты қалыптастырады. Барлық оқу және танымдық іс-әрекеттерді оқушылар өздері арқылы жүргізеді.

3) қазіргі заманғы оқыту әдістемесінің негізгі қағидаты – табыс жағдайын жасау. Оқу пәні ретінде шет тілі бұл үшін өте тиімді құралдарға ие.

Шет тілін үйретуге арналған шет тілі қазіргі заманғы мамандықтардың кең әлемінде оқушыларды бағдарлауға көмектеседі, сонымен қатар тұлғаның кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл оқу пәнінің мұндай мүмкіндіктері келесі себептермен анықталады:

- біріншіден, шет тілдерін оқыту бүгінде коммуникативтік қызметті, қарым-қатынас жасау қабілетін оқыту тұрғысынан қарастырылады. Бұл шеберлік өндіріс пен қоғамдық пікірді, басқару және қызмет көрсету салаларын, оқытудың барлық түрлерін, отбасылық қатынастарды, өнер мен спортты ұйымдастырудың негізі болып табылады. Демек, шет тіліндегі қарым-қатынас негіздерін игеру білім алушының жеке басының кәсіби қалыптасуының өзіндік негізі болып табылады деп болжауға болады.

- екіншіден, шет тілі, кез келген басқа жалпы білім беретін пән сияқты, оқушылармен кәсіптік бағдарлау жұмысының құралы бола алады және қызмет етуі керек, оның барысында оқушының жеке басының кәсіби қалыптасуына әсер ететін міндеттер шешіледі.

- үшіншіден, шет тілін кәсіби бағдарланған оқыту осы оқу пәнінің жаратылыстану-ғылыми, физика-математикалық және гуманитарлық циклдар пәндерімен пәнаралық байланыстарының сипатына байланысты.

Кәсіби бағдар беру жұмысында мәтіндік материалды таңдау маңызды рөл атқарады. Бастауыш сыныптардан бастап білім алушыларды doctor, sportsman, dentist, pilot, computer programmer және т. б. сияқты кәсіптердің халықаралық атауларымен таныстыруға болады.

Бұл тақырып толығырақ 9, 10, 11-сыныптарда ұсынылуы мүмкін, онда білім алушыларға ағылшын тілінде түйіндеме жасауға тапсырмалар беріледі, Кәсіби жарамдылық тестілері ұсынылады, білім алушылар рөлдік ойын түрінде әңгімелесуден өтуге үйренеді, қазіргі уақытта танымал мамандықтардың ерекшеліктері мен функционалдық міндеттерін талқылайды. Колледждер мен жоғары оқу орындарының арасындағы айырмашылықты, бакалавриат пен магистратураны егжей-тегжейлі қарастыратын «Оқу орнын таңдау» жеке тақырып болып табылады.

Қазіргі жағдайда мектептегі географиялық білім беру жүйесі жастардың белсенді өмірлік ұстанымын қалыптастыруға, біздің қоғам өміріндегі, нарықтық қатынастар жағдайындағы өмірдегі түбегейлі өзгерістерге байланысты ұлы жасампаз миссияға қатысуға дайын болуға ықпал етуі керек. Нарықтық қатынастар жоғары білікті кадрларға сұранысты арттырады, географиялық оқытудың мектеп оқушыларының кәсіби бағдарымен және экологиялық оқыту мен тәрбиемен байланысына ерекше өзектілік береді [30].

Педагогтар білім алушылардың мүдделерін ескере отырып, географиямен байланысты ерекше мамандықтарға назар аударуы; кәсіби қызметі географиямен байланысты қызықты адамдармен сабақ – кездесулер өткізуі; оқушыларды «География» пәнімен байланысты мамандықтар және осы мамандарды дайындайтын жоғары оқу орындары туралы хабардар етуі; сыныптан тыс кештер мен іс-шаралар ұйымдастыруы қажет кәсіптік бағдар беру қызметімен; Оқушылардың кәсіптік бағдар беруімен байланысты «География» пәні бойынша элективті курстар ұйымдастыру.

Географиялық негізде кәсіби бағдарлаудың бірнеше функциялары бөлінеді: әлеуметтік (әлеуметтік тапсырыс тұрғысынан), экономикалық (экономикалық ойлауды қалыптастыру, қазіргі заманғы еңбек мәдениетінің дағдылары), психологиялық-педагогикалық, медициналық-физиологиялық, экологиялық.

8-9 сыныптарда бейін алдындағы дайындық кезеңінде білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесін шешу географиялық мазмұны бар элективті курстарды іске асыру арқылы мүмкін болады [25]. Курстардың кәсіптік бағдар беру функциясын «Өңірде неғұрлым сұранысқа ие мамандықтар туралы біліммен байытылған» географиялық материалдың өлкетану мазмұны арқылы шешуге болады.

Осылайша, жаратылыстану-математикалық және қоғамдық-гуманитарлық бағыттар пәндері арқылы кәсіптік бағдар беру жұмысын интеграциялау мүмкіндігін қарастыра отырып, білім алушылардың кәсіптерге деген қызығушылығын дамыту мен тәрбиелеуді тиімді жүзеге асыруға ықпал ететін жалпы қорытынды жасауға болады.

1. Оқу пәндерін оқытуды өмірмен байланыстыру міндетін білім алушыларды осы пәндердің белгілі бір өндірісте қолданылуын бейнелейтін жекелеген мәселелермен эпизодтық таныстыру арқылы шешу мүмкін емес. Пәндік оқытудың бүкіл жүйесі осы ғылымның практикалық маңыздылығын көрсетіп, білім алушылар практикалық іс-әрекетте кездесетін нақты мәселелер мен міндеттерді шешуде теория білімін қолдану қабілеті мен дағдыларын дамытуы керек. Сонымен қатар, мектеп бағдарламасында қарастырылған оқу пәндерінің барлық мәселелерін зерделеуді өндіріс пен өмір тәжірибесімен байланыстыру қажет. Мұнда осы пәндердің оқу пәндері ретіндегі ерекшеліктерін ескеру қажет. Практикалық материалды тарта отырып, сіз осы заттардың мазмұнын аша білуіңіз керек.

2. Оқу сабақтарын білім алушылар кәсіби қызмет үшін қажетті тараптар мен еңбек ерекшеліктерін оқи алатындай етіп ұйымдастыру керек.

3. Оқу материалын зерттеу, мүмкін болса, нақты өмірмен байланысты болуы керек және адамның белгілі бір жұмысында нақты пәндік білім мен дағдылардың қажеттілігі туралы қорытындылармен аяқталуы керек.

5-бөлім. Педагог-психологтарға арналған кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша әдістемелік ұсынымдар

Қазіргі экономикалық және саяси жағдай адамның жеке психофизиологиялық ерекшеліктеріне жоғары талаптар қоюда. Нарықтық қатынастар еңбек сипаты мен мақсаттарын түбегейлі өзгертеді: оның қарқындылығы артуда, шиеленіс күшейіп, жоғары кәсібилік, төзімділік пен жауапкершілік қажет етуде.

Осыған байланысты жастар мен оқушылар арасында мақсатты кәсіби бағдарлау жұмыстарын жүргізуге үлкен назар аудару қажет, ол жеке тұлғаның кәсіби мақсаттарын қалыптастыруды және оны жүзеге асыру жолдарын анықтайтын негізгі факторлардың бүкіл жүйесін терең білуге негізделуі керек.

Кәсіптік бағдар беру-бұл жастарға мамандық таңдаудағы қабілеттер мен бейімділіктерді, кәсіптік және танымдық мүдделерді анықтау мен дамытуға, сондай-ақ нарық жағдайында қажеттілік пен еңбекке дайындықты, меншік нысандарының көптүрлілігін қалыптастыруға жеке-бағдарланған көмек көрсету жөніндегі әлеуметтік-экономикалық, психологиялық-педагогикалық, медициналық-биологиялық және өндірістік-техникалық шаралардың ғылыми негізделген жүйесі және кәсіпкерлік. Ол білім алушылармен оқу-тәрбие процесі, сабақтан тыс және мектептен тыс жұмыстар арқылы жүзеге асырылады.

Педагог-психологтарға оқыту бейінін және болашақ кәсіби қызмет саласын таңдау процесінде білім алушылармен кәсіптік бағдар беру жұмысында әдістемелік қолдау көрсету мақсаттары: оқушылардың еңбекке саналы көзқарасын дамыту, өз мүмкіндіктеріне, қабілеттеріне сәйкес және еңбек нарығының талаптарын ескере отырып, қызмет саласын таңдау еркіндігі жағдайында кәсіби өзін-өзі анықтау.

Педагог-психологтардың кәсіптік бағдар беру жұмысының міндеті-білім алушылардың оқу бейіні әрі олардың қалаулары бойынша оларды топтастыру, бейімділігі мен мүмкіндіктері туралы дәйекті мәліметтер алу.

Мамандық таңдауда және жоғары сынып оқушыларын әлеуметтендіруде ата-аналар, педагогтар, оқу ортасы ғана емес, сонымен қатар кәсіби бағдар беру қызметі маңызды бағыттарының бірі болып табылатын педагог-психологтардың да қызметі ерекше рөл атқарады [32].

«Білім туралы» Заңға сәйкес білім беру ұйымдарының педагог-психологтары білім алушылардың психологиялық және әлеуметтік әл-ауқатын қамтамасыз етуге және қалыпқа келтіруге, олардың әртүрлі өмірлік жағдайларда әлеуметтік-психологиялық бейімделу қабілетін дамытуға, сондай-ақ кәсіби өзін-өзі анықтау мәселелерінде көмек көрсетуге бағытталған қызметті жүзеге асырады [33].

Педагог-психологтардың қызметі мен бағыты оқу процесінің негізгі және ажырамас бөлігі болып табылады. Педагог-психологтар оқыту, тұлғалық даму және мінез-құлық проблемаларын анықтайды, психологиялық қорытынды жасайды, дарынды білім алушыларға психологиялық қолдау көрсетеді, педагогикалық ұжымға, сондай-ақ білім алушылардың ата-аналарына немесе білім алушылардың жеке және әлеуметтік даму проблемалары бойынша оларды алмастыратын жеке тұлғалардың ұсынымдарын әзірлеу мақсатында зерттеу жұмыстарының материалдары бойынша психологиялық талдау жүргізеді [34].

Олар сондай-ақ белгіленген нысан бойынша құжаттаманы жүргізеді, педагогикалық, әдістемелік кеңестердің жұмысына, ата-аналар жиналыстарын, сауықтыру, тәрбие және білім беру ұйымының жұмыс жоспарында көзделген басқа да іс-шараларды өткізуге қатысады.

Жалпы, білім алушылармен кәсіптік бағдар беру жұмысы сабақтан тыс және мектептен тыс уақытта оқу-тәрбие процесі арқылы жүргізіледі, сондай-ақ кәсіпорындарға экскурсиялар, еңбек ардагерлерімен, көрнекті мәдениет және спорт қайраткерлерімен және құрметті азаматтармен кездесулер өткізіледі.

Педагог-психологтар мен сынып жетекшілері жалпы білім беретін мектептердің білім алушыларын ерте кәсіптік бағдарлау үшін жоспарлар әзірледі, онда Мамандық таңдау бойынша ақпараттық-үгіт, түсіндіру жұмыстары жүргізіледі. Педагог-психологтың қызметіндегі кәсіби бағдар беру жұмысы келесідей [35]:

- 1) білім алушылардың кәсіби мүдделері мен бейімділігін зерделеу;
- 2) білім алушылар мен олардың ата-аналарына сауалнама жүргізу арқылы білім алушылардың бейіндік және кәсіптік өзін-өзі анықтауға дайындығына мониторингті жүзеге асыру;
- 3) білім алушыларды кәсіптік бағдарлау бойынша тренингтер өткізу;
- 4) ата-аналармен әңгімелесу, психологиялық ағарту жұмысын өткізеді;
- 5) білім алушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, психологиялық кеңес беруді жүзеге асырады;
- 6) оқушылардың бойында барабар өзін-өзі бағалауды қалыптастыруға ықпал ету;
- 7) сынып жетекшісіне мүдделер мен бейімділіктерді талдау мен бағалауда көмек көрсету.
- 8) мектеп оқушыларында өзін-өзі бағалаудың барабар тәуекел тобын қалыптастыруға ықпал ету, өйткені, әдетте, мұндай балаларда ол төмен бағаланады;

9) тәуекел тобындағы балаларға олардың кәсіби және өмірлік өзін-өзі анықтау процесінде педагогикалық қолдау көрсету;

10) білім алушылардың әлеуметтік мәселелер бойынша консультацияларын жүзеге асыру;

11) оқушының өзін-өзі анықтау процесін қиындататын әлеуметтік факторларды талдауда және бағалауда сынып жетекшісіне көмек көрсету [36].

Кәсіби бағдар-бұл білім беру, тәрбие, психофизиологиялық ерекшеліктерді зерттеу, психодиагностика жүргізу, элективті курстарды ұйымдастыруды қамтитын көп қырлы жүйе.

Кәсіби бағдардың келесі аспектілерін бөліп көрсету ұсынылады: әлеуметтік, экономикалық, психологиялық-педагогикалық, медициналық-физиологиялық [37].

Әлеуметтік аспект-бұл белгілі бір саладағы қызметкердің біліктілігіне қойылатын талаптарды зерттеуге баса назар аударылатын кәсіби өзін-өзі анықтауда жастардың құндылық бағдарларын қалыптастыру.

Экономикалық аспект-бұл қоғамның қажеттіліктері мен жеке тұлғаның мүмкіндіктеріне сәйкес жастардың мамандық таңдауын басқару процесі (еңбек нарығын зерттеу).

Психологиялық аспект тұлғаның құрылымын зерттеу, кәсіби фокусты немесе саналы таңдау қабілетін қалыптастырудан құралады.

Педагогикалық аспект мамандық пен кәсіби қызығушылықты таңдаудың әлеуметтік маңызды уәждерін қалыптастырумен байланысты. Медициналық-физиологиялық аспект денсаулық жағдайына сәйкес кәсіби іріктеу критерийлерін, сондай-ақ кәсіптің кандидаттың жеке басына қойылатын талаптарын әзірлеу сияқты негізгі міндеттерді алға тартады [37].

Кәсіби бағдар педагог-психологтың жұмысы диагностикадан басталады. Диагностика зияткерлік, коммуникативтік және шығармашылық әлеуеті дамыған, сондай-ақ жоғары академиялық жетістіктері бар балаларды, және де білім беруді сүйемелдеу және кәсіби бағдарлау мақсатында анықтауға арналған үрдіс. Диагностикалық сынақтардың мысалы 3-қосымшада келтірілген. Әр кезеңде немесе деңгейде мектеп оқушыларының психологиялық және жас ерекшеліктерін ескере отырып мектептегі кәсіптік бағдар беру жұмысының мазмұны өзгеруі керек:

1-4 сыныптар: бастауыш сынып оқушыларының еңбекке деген көзқарасын қалыптастыру, оның адам өміріндегі және қоғамдағы рөлін түсіну; оның әртүрлілігіне байланысты, соның ішінде әлеуметтік, еңбек, ойын, ғылыми-

зерттеу жұмыстарына практикалық енгізуге негізделген оқу-танымдық іс-әрекетке қызығушылықты дамыту.

5-7 сыныптар: оқушылардың кәсіби қызметке деген қызығушылығын дамыту; жеке басымдықтар мен мүмкіндіктер туралы идеялар ("Өзіндік" бейнесін қалыптастыру); әлеуметтік-кәсіптік практиканың әртүрлі салаларында: техника, өнер, медицина, ауыл шаруашылығы, экономика және мәдениет салаларында бастапқы тәжірибе алу. Бұған Оқушылардың кәсіби әрекеттерін орындау ықпал етеді, бұл олардың жеке мүмкіндіктерін адамға кәсіби қызметке қойылатын талаптармен байланыстыруға мүмкіндік береді.

8-9 сыныптар: таңдау бойынша факультативтік сабақтар және басқа курстар барысында білім беру сұранысын нақтылау; оқыту бейінін таңдау туралы барабар шешім қабылдауды анықтау және қалыптастыру мақсатында топтық және жеке кеңес беру; мүдделері мен қабілеттеріне, құндылық бағдарларына сәйкес келетін білім беру сұранысын қалыптастыру.

10-11 сыныптар: өзін-өзі даярлау және өзін-өзі дамыту бойынша іс-қимылдарға оқыту, таңдалған еңбек түрінде кәсіби қасиеттерді қалыптастыру, кәсіби жоспарларды түзету, таңдалған қызметке дайындықты бағалау. Кәсіптік бағдар беру орта және жоғары буын білім алушыларының зияткерлік қабілеттерін анықтауға және болашақ түлектің талаптары мен сұраныстарына жауап беретін мамандықты айқындауға, сондай-ақ оқу орнын таңдауда психологиялық көмек көрсетуге ықпал ететін болады.

Кәсіптік бағдар беру жұмысының тиімділігінің іс жүргізу критерийлері ретінде мыналар ерекшеленеді:

Кез-келген кәсіптік бағдар әсерінің жеке сипаты (оқушының жеке ерекшеліктерін, отбасылық қатынастардың сипатын, еңбек іс-әрекетінің тәжірибесін, кәсіби маңызды қасиеттерді дамытуды ескеру).

Кәсіптік бағдарлау әсерінің ең алдымен жеке тұлғаны жан-жақты дамытуға бағытталуы (мамандық таңдауда еркіндік беру, кәсіби қызметтің әртүрлі салаларында күштерді сынау үшін мүмкіндік жасау, кәсіби қызмет саласын өз бетінше таңдауда және кәсіби жоспарды анықтауда белсенділікті ояту).

Осылайша, кәсіптік бағдар беру жүйесінде тиімді бағыт оқушының портфолио құруы болып саналады. Бастауыш сынып оқушылары үшін ұжымдық портфолио (кәсіптер портфолиосы), орта буын үшін білім алушының жеке өсу портфолиосы, жоғары сынып оқушысы үшін құзыреттілік портфолиосын құру ұсынылады. Бұл қызмет жоғары сатыдағы және орта буын оқытушыларында мақсат қою, өз қызметін жоспарлау және ұйымдастыру қабілетін қалыптастырады, өзін-өзі оқыту мүмкіндіктерін кеңейтеді, рефлексивті іс-әрекет дағдыларын дамытады. Білім алушының портфолиосында көрсетілген

қызметінің нәтижелері бейіндік сыныптарға қабылдау және мемлекеттік емтихандар мен ҰБТ-да бейіндік пәнді таңдау кезінде ескеріледі. 4-қосымшада білім алушының кәсіптік бағдар беру картасының мысалдары келтірілген.

Төменде N мектеп мысалында кәсіптік бағдар беруде білім алушыларға психологиялық-педагогикалық көмек көрсетудің мысалы келтірілген.

Кірістіру 1. Кәсіптік бағдар беруде білім алушыларға психологиялық-педагогикалық көмек көрсетудің мысалы

Мектеп N. Білім алушыларға кәсіптік бағдар беруде психологиялық-педагогикалық көмек көрсету жүйесі.

Міндеттер: білім алушыларға және ата-аналарына баланың жеке білім беру траекториясын құруда психологиялық көмек көрсету; білім алушылардың өзін-өзі тану дағдыларын, әлеуметтік және кәсіби тәжірибесін қалыптастыру.

Мектепте құрылған білім алушыларға және ата-аналар арасындағы жұмыс жүйесі кәсіптік өзін-өзі анықтауды 1-сыныпта бастауды көздейді, бұл білім алушылар үшін дамушы орта құруға кешенді тәсілді жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Кәсіптік бағдар беру жұмысы педагог-психологтың, сынып жетекшісінің, әлеуметтік педагогтың білім алушымен және олардың ата-аналарымен тұрақты өзара арақатынасына негізделген.

Мектептегі кәсіптік бағдар беру жұмысы төрт кезеңнен тұрады: 1 кезең – бастауыш мектеп. Бұл кезеңде білім алушылар экскурсиялар, әңгімелер, ертеңгіліктер, ауызша журналдар, қызықты адамдармен кездесулер, «Кәсіптер күнтізбесі» және «Мамандық сыйы» жобаларына қатысу сияқты жұмыс түрлері арқылы кәсіптер әлемімен танысады. Бастауыш мектептің әр кезеңі белгілі бір бағытта жұмыс істейді:

1-сыныптар-ауылшаруашылық мамандықтарымен танысады, өсімдіктерді өсіруде алғашқы практикалық дағдыларды игереді, практикалық сабақтар өткізілетін шағын жер учаскесі бар;

2-сыныптар-көлік саласындағы мамандықтарға артықшылық береді;

3 сыныптар – пошта байланысы саласындағы мамандықтармен танысады;

4 – сыныптар-қызмет көрсету саласындағы мамандықтың ерекшеліктерін зерттейді.

Бастауыш сынып оқушыларымен жұмыс формалары әр түрлі қолданылады: «Кәсіптер карнавалы», ертеңгіліктер, экскурсиялар, «Әр түрлі мамандық иелері» альбомдарын безендіру, сурет байқаулары, рөлдік ойындар. 3-4 сынып оқушыларымен алғашқы психологиялық ойындар өткізіледі.

Бастауыш мектепте балаларға өздерінің білім беру траекториясын таңдау мүмкіндігі беріледі. Білім алушылар шет тілін үйрену деңгейін, қызығушылықтары бойынша сабақтарды, үйірме сабақтарын таңдайды, жалпы эстетикалық бағыттағы сыныптарда оқыту арқылы өздерінің шығармашылық қабілеттерін дамыта алады.

2 кезеңде-5-7 сыныптар. Кәсіптік бағдар беру жұмысы іскерлік ойындар, кәсіптік бағдар беру ойындары, батыру ойындары, саяхат ойындары арқылы жалғасады. Бұл жұмыс формалары Білім алушыларға Мамандықтар әлемін егжей-тегжейлі зерттеуге, өздерін осы әлемде көрсетуге мүмкіндік береді. 5-7 сынып оқушылары әртүрлі жұмыс мамандықтарын оқиды, жобалық қызметте алғашқы қадамдар жасайды. Осы жұмыс барысында білім алушылардың ата-аналарының кәсіптері туралы материалдар жиналды.

3 кезеңде-8-9 сыныптар. Жұмыс білім алушылар арасында мақсатты кәсіптік бағдарлауды көздейді, ол оқыту бейінін, ал одан әрі – кәсіпті саналы түрде таңдауға жәрдемдесуге бағытталған. Білім алушылар еңбек нарығында аса сұранысқа ие мамандықтарды зерделейді, жоғары моральдық жауапкершілікті талап ететін

мамандықтармен танысады: ішкі істер қызметкері, құтқарушы, ТЖМ қызметкері, денсаулық сақтау, білім беру. Осы кезеңде психолог жүргізетін диагностикалық жұмыс жандандырылып, Мамандық таңдау сабақтары өткізіледі. Осы кезеңде білім алушылар зерттеу қызметімен айналыса бастайды, кәсіптер тізімін жасауда алғашқы қадамдар жасайды, мектептің ақпараттық орталығында "Кәсіптер атласы" деректер банкі құруға қатысады.

4 кезең – 10-11(12) сыныптар. Кәсіптік бағдар беру жүйесінде ең жауапты болып табылады және жоғары сынып оқушыларына кәсіби өзін-өзі анықтауға көмектесуге бағытталған. Осы кезеңде білім алушылар мен олардың ата-аналары арасында консультациялық қызмет анағұрлым кең өріс алууда.

Жоғары сатыдағы білім алушылармен жұмыстың әртүрлі нысандары пайдаланылады: әңгімелесу, оқыту бейінін таңдау мәселелері бойынша консультациялар, қажетті білім алу тәсілдері, адамға кәсіп талаптары, еңбекақы туралы хабардар ету. Оқу орындары, сирек кездесетін кәсіптер, диагностикалық кәсіптер туралы мәліметтер базасын құру жұмыстары жалғасуда.

Орта буында білім алушыларға бейінге дейінгі даярлыққа қосылуға мүмкіндік берілді. Мектепте гимназиялық сыныптар, технологиялық бейіндегі, шет тілін тереңдетіп оқыту сыныптары ашылды; математика, информатика, шет тілін жоғары деңгейдегі оқу топтары жұмыс істейді. Білім алушылар таңдау бойынша факультативтік сабақтар мен курстарды таңдауға құқылы.

11-12 сынып оқушылары мектепте өткізілетін "дубль күндері" арқылы мамандыққа алғашқы қадамдарын жасайды. Түлектер іс жүзінде пән мұғалімі, педагог-психолог, әлеуметтік педагог, зертханашы, ұйымдастырушы педагог мамандығымен танысады, басқару қызметінде алғашқы қадамдарын жасайды, жақын аудандарда орналасқан кәсіптік-техникалық мектептерге экскурсиялар жүргізеді. Жоғары сатыда білім алушылардың таңдауын ескере отырып, полипрофильді сыныптар ашылды.

Дереккөз: ашық дереккөз

http://www.rusnauka.com/10_DN_2012/Psihologia/5_106566.doc.htm

Ұсыныстар

Келесі бөлім шеңберінің 5-қосымшасында ұсынылған сызбанұсқаға сәйкес орта білім беру деңгейіндегі білім алушының кәсіптік бағдар беруі бойынша субъектілердің өзара әрекеттері бойынша бірқатар ұсынымдарды қарау ұсынылады.

Педагог-психологтардың өңірлік қауымдастықтарына жыл сайын жас/сынып бөлінісінде балалармен кәсіптік бағдар беру жұмыстарында қолдануға арналған өзекті құралдар/ тестілер тізімін қарастыру, бекіту және жаңарту ұсынылады.

Кәсіптік диагностикалық іс-шаралар, мансапты жоспарлау бойынша сабақтар мен тренингтер, сауалнамалар түрінде кәсіптік бағдарлау қызметтерінің кешенін жүргізу.

Орта білім беру ұйымдарының басшылары өңірлік жұмыспен қамту орталықтарымен өзара әрекеті бойынша жұмысты үздіксіз жүргізу ұсынылады.

Білім беру ұйымы деңгейінде сабақтастықты қамтамасыз ету, біліктілікті арттыру, сондай-ақ педагогтар мен қызметкерлерді уақтылы ақпараттандыру мақсатында тәжірибе мен ақпаратты тарату бойынша тренингтер мен жиналыстар ұйымдастыру. Кәсіптік бағдар беру талдауының қорытындысы бойынша пән мұғалімдерімен, сынып жетекшілерімен, оқушылармен және олардың ата-аналарымен түсіндірме әңгімелер жүргізу. Күшті жақтарды күшейту және әлсіздерді нақтылау бойынша ұсыныстар дайындау.

Пән мұғалімдерімен бірлесіп, білім алушының жеке даму жоспарын, әсіресе оқытудың бағдарын қайта қарау кезінде, ерекше бейімділік анықталған кезде ғылыми олимпиадаларға жолдама жасау.

Оқу профилін таңдау бойынша кеңес жеке және топтық болып табылады.

Оқу орындарына (ТЖКБ, ЖОО), кәсіпорындарға экскурсиялар ұйымдастыру және өткізу).

Кәсіпорындар, оқу орындарының өкілдерімен кездесулер.

Сынып жетекшісімен бірлесіп ата-аналар жиналыстарын, (жалпы мектептік, сыныптық), педагогтардың оқушылардың ата-аналарымен жеке әңгімелесулерін өткізу, білім алушылардың ата-аналарына кәсіптік бағдар беру диагностикасының қорытындылары туралы сауалнама жүргізу, қосымша білім беру ұсынымдарын дайындау, ҰБТ және мемлекеттік емтихандарда бейіндік пәнді өзгерту немесе сыныптағы жолдамалар, кіші топтар.

Мектеп ішіндегі білім алушыларға (сынып жетекшісіне, пән мұғаліміне, тәрбие бөлімінің меңгерушісіне) диагностика және өңдеу және деректерді беру үшін ата-аналардан жазбаша рұқсат сұрау (6-қосымша).

Тест нәтижелерін жеке іс үшін оқитын портрет формасына қосу. Мамандық пен институтты таңдау кезінде көмек көрсету және дамыту бағдарын түзету үшін динамикадағы бақылау, әсіресе жоғары сынып оқушылары арасында.

Үйірмелердің, спорт секцияларының, көркемсурет студияларының, театрлардың, қосымша білім беру ұйымдарының басшыларымен жұмыс істеу үшін білім алушылардың ата-аналарын тарту.

Ата-аналармен баланың құқықтары, оның ішінде мамандық пен университетті таңдау құқығы, үйді психологиялық қолдау, қолайлы жағдайлар жасау, оқу және емтихан кезеңінде тамақтану мен ұйқыны ұйымдастыру туралы әңгімелер жүргізу. Бұдан басқа, кәсіптік бағдар беру диагностикасы мен профанализ жүргізілгеннен кейін, әсіресе оқу бағытын түзету, бейіндік пәндерді, қосымша білім беруді немесе ҰБТ-дағы бейіндік пәнді өзгерту мақсатында мүдделері өзгерген кезде ата-аналармен үнемі танысу жеке кездесуін өткізу.

Ата-аналардың демалыс уақытында білім алушыларды уақытша жұмысқа орналастыруды ұйымдастыруға көмегін қамтамасыз ету.

Мектептің ата-аналар комитетіне сыныптардың ата-аналар комитеттерінің өкілдерінен, мұғалімдермен бірлесіп оқушылардың өзін-өзі анықтауына педагогикалық қолдау көрсетуге дайын, оқушылардың ең белсенді ата-аналарын сайлау.

Жалпы білім беретін ұйымының қызметкерлерін, білім алушылардың ата-аналарын, мектепке демеушілік көрсететін жеке кәсіпкерлерді және т. б. қамтитын қамқоршылық кеңесін құру.

«Қазақстан Республикасының 2022-2023 оқу жылындағы орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесінің ерекшеліктері туралы» нұсқаулық-әдістемелік хатында ұсынымдарға сәйкес педагог-психолог кәсіптік – еңбек оқыту, әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау, шаруашылық еңбек, қолөнер бойынша сабақтарда кіші топтар бойынша бөлу үшін білім алушылардың психофизикалық жай-күйі мен мүмкіндіктерін ескере отырып ұсыныстар береді. Оқушыларды қатарлас және сабақтас сыныптардан кіші топтарға біріктіруге болады.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, психологиялық қызметтің негізгі міндеттері:

- оқу процесінде білім алушылар мен тәрбиеленушілердің даму жағдайын психологиялық-педагогикалық талдау, олардың пайда болуының негізгі проблемалары мен себептерін анықтау, оларды шешу құралдарын анықтау, сондай-ақ ұжымның педагогикалық қызметі үшін қауіпсіз орта құру;

- баланың психологиялық-педагогикалық мәртебесін және оның оқу үдерісіндегі психологиялық даму динамикасын мониторингілеу; білім алушылар мен тәрбиеленушілердің оқу қызметін дараландыруға жәрдемдесу;

- білім алушылардың жеке ерекшеліктері мен ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, білім беру нәтижелеріне мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартының талаптарын орындауға жәрдемдесу;

- әлеуметтік қауіпсіздік, психологиялық денсаулық мәселелерін еңсеруге және деструктивті мінез-құлық нысандарының алдын алуға, білім алушылар мен тәрбиеленушілерде бейімделу, оқыту және тәрбиелеудегі қиындықтарға бағытталған жеке дамытушы және түзету-дамыту бағдарламаларын әзірлеу және енгізу;

- білім алушылар мен тәрбиеленушілердің жаңа әлеуметтік тәжірибені саналы және белсенді игеру жолымен өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі жетілдіруге әмбебап оқу дағдыларын қалыптастыруға және қабілеттерін дамытуға жәрдемдесу;

- білім беру процесіне қатысушыларға өзара көмек, эмпатия, жауапкершілік, өзіне деген сенімділік, шешім қабылдау қабілеті, білім беру процесіне қатысушылардың жеке басының құқықтарына нұқсан келтірместен белсенді әлеуметтік өзара іс-қимыл қағидаттарын тәрбиелеуде және қалыптастыруда жәрдемдесу;

- білім беру ұйымының психологиялық-педагогикалық, әлеуметтік сүйемелдеу саласындағы ғылыми және тәжірибеге бағдарланған жетістіктерін тарату және практикаға енгізу;

-білім алушылар мен тәрбиеленушілерді әлеуметтендірудің тиімді жағдайларын жасау үшін білім беру процесіне қатысушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсететін педагогтер мен мамандардың пәнаралық, командалық өзара іс-қимылын олардың жеке мүмкіндіктері мен ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, тұлғаға бағдарланған тәсіл негізінде қамтамасыз ету;

- білім беру ұйымының алқалы органдарымен және мүдделі білім беру, денсаулық сақтау, халықты әлеуметтік қорғау, Ішкі істер органдарымен өзара әрекеттесу [38].

6 бөлім. Білім алушылардың кәсіптік бағдарлану мәселелері бойынша педагогтердің/педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру әдістемесі/тәсілдері

«Педагог мәртебесі туралы» 2019 жылғы 27 желтоқсандағы ҚР Заңының 7-бабының 12) тармақшасына сәйкес педагог кемінде үш жылда бір рет біліктілігін арттыруға құқылы [39].

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 28 қаңтардағы № 95 бұйрығымен бекітілген педагогтердің біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру және өткізу, сондай-ақ педагог қызметін курстан кейінгі сүйемелдеу қағидаларының 2-тармағының 4) тармақшасына сәйкес мынадай анықтама беріледі: «Педагогтердің біліктілігін арттыру – жаңаларын алуға, сондай-ақ қолдауға, кеңейтуге, тереңдетуге мүмкіндік беретін кәсіптік оқыту нысаны оқыту мен оқытудың сапасын арттыру үшін бұрын алған кәсіби білімдерін, іскерліктерін, дағдылары мен құзыреттерін жетілдіру» [40].

Ашық интернет көздері осы терминге мынадай анықтама береді: «Біліктілікті арттыру – бұл қосымша кәсіптік білім беру/қызметкерлерді оқыту түрі, оның барысында теориялық білім деңгейін арттыру, осы мамандық бойынша кәсіптік стандарттардың талаптарына сәйкес практикалық дағдылар мен дағдыларды жетілдіру жүреді. Оқыту ұзақтығы мен қарқындылығы әртүрлі курстар түрінде жүзеге асырылады» [41].

Осылайша, қазіргі кезеңде әдістемелік орталықтар мен білім беру ұйымдары басшыларының, педагогтардың біліктілігін арттыру мақсаты педагогикалық, психологиялық, әлеуметтанулық әдістер, тетіктер мен құралдардың көмегімен өңір деңгейінде және тікелей нақты мектеп деңгейінде консультациялық жұмысты сапалы ұйымдастыру және жүргізу үшін кәсіптік бағдар беру жұмысы саласында жүйелі білім мен құзыреттерді алу болып табылады.

Әдістемелік орталықтар мен білім беру ұйымдары басшыларының біліктілігін арттырудың негізгі міндеттері:

- білім алушыға кәсіби, педагогикалық және ақпараттық көмек көрсету үшін кәсіптік бағдар беру жұмысы саласындағы білім деңгейін және практикалық дағдыларды арттыру;

- жасөспірімнің кәсіби таңдау процесін ғылыми, ғылыми-әдіснамалық қамтамасыз етуді ескере отырып, өңірде және білім беру ұйымдарында жүйелі кәсіптік бағдарлау жұмысын құру;

- оқу процесінде пайдалану үшін әдістемелік, ақпараттық материалдарды әзірлеу;

-алған білімдерін кәсіптік бағдар беру жұмысының психологиялық-педагогикалық процесін ұйымдастыруда және жүргізуде қолдану;

- білім алушылардың кәсіби бағытын, қабілеттері мен хоббилерін психологиялық-педагогикалық диагностикалауды жүргізу дағдылары мен білімдерін меңгеру;

- болашақ сұранысқа ие мамандықтар бойынша білім алушылардың дағдыларын дамыту;

- білім алушының жеке өсу моделін қалыптастыру бойынша ата-аналармен/қамқоршылармен бірлесіп жұмыс істеу дағдыларын дамыту;

- кәсіби мансапты жоспарлау кезінде білім алушылардың ынтасын арттыру.

Педагогтар мен педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру курстарының нұсқалары бірнеше критерийлер бойынша ерекшеленеді:

1) ұзақтығы бойынша біліктілікті арттыру қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді болып бөлінеді. Қысқа мерзімді біліктілікті арттыру бірнеше сағаттан бірнеше күнге дейін созылуы мүмкін, ал ұзақ мерзімді біліктілік бірнеше аптаға созылуы мүмкін.

2) Өткізу нысаны бойынша біліктілікті арттыру күндізгі, сырттай, қашықтықтан және аралас болуы мүмкін. Күндізгі оқытуда қызметкер курстарға, тренингтерге, семинарларға жеке қатысады. Сырттай тақырыптардың бір бөлігін оқытушылар, ал қалған бөлігін білім алушы түсіндіреді

"Педагог мәртебесі туралы" 2019 жылғы 27 желтоқсандағы ҚР Заңының 7-бабының 13) тармақшасымен біліктілікті арттыру нысандарын таңдауға құқығы бар.

3) ұйымдастырушыға байланысты оқыту ішкі – аумақта және білім беру ұйымы басшысының күшімен – немесе оқыту мамандандырылған ұйымның базасында өткен кезде сыртқы болуы мүмкін [42].

Тиісті біліктілікті арттыру курстарынан сәтті өткен жағдайда педагог / педагог қызметкер педагогтердің біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру және өткізу, сондай-ақ педагог қызметін курстан кейінгі сүйемелдеу қағидаларына сәйкес оқуды растайтын құжатты (сертификат, куәлік, диплом, куәлік) алады [40].

Кәсіптік бағдарлау курстарын Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы, «Назарбаев Зияткерлік мектептері» Педагогикалық шеберлік орталығы өткізе алады.

Төменде 36 және 72 сағатқа кәсіптік бағдар беру саласындағы педагогтердің/педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру бағдарламаларының оқу-тақырыптық жоспарларының үлгілері келтірілген.

Әдістемелік орталықтар мен білім беру ұйымдарының басшыларына арналған біліктілікті арттыру бағдарламасының оқу-әдістемелік жоспары

№	Сабақтың тақырыбы	36-сағаттық курс		72-сағаттық курс	
		теория	практика	теория	практика
1	Модуль 1. Кәсіптік бағдар беру жұмысының нормативтік-құқықтық және ғылыми-әдістемелік негіздері	3	-	3	3
1.1	Кәсіптік бағдар беру жұмысының, оның ішінде ЕББҚ бар балаларға арналған нормативтік-құқықтық негіздері	1	-	1	1
1.2	Кәсіптік бағдар беру жұмысын ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету, оның ішінде ЕББҚ бар балалар үшін	1	-	1	1
1.3	Ата-аналармен және білім алушылармен, оның ішінде ЕББҚ бар балаларға арналған өзара іс-қимыл жөніндегі нормативтік-құқықтық және әдістемелік база	1	-	1	1
2	Кәсіптік бағдар беру жұмысын жүргізудің заманауи тәсілдері, әдістері мен құралдары	13	6	16	22
2.1	Өңірде кәсіптік бағдар беру жұмысын ұйымдастыру, білім беруді ұйымдастыру қағидаттары	1	-	1	1
2.2	Өңірде кәсіптік бағдарлауды іске асыру стратегиясын әзірлеу	2	1	3	3
2.3	Өңірде, мектепте кәсіптік бағдар беру жұмысын жүргізудің ережесі мен жоспарын; ата-аналармен сынып сағаттарын өткізу регламентін жасау	2	1	2	2
2.4	Оқушылардың баруы үшін экскурсия, шолу және көрме іс-шараларын құрастыру тәртібі, облыстық деңгейде қажетті әдебиеттерді таңдау	1	1	2	2
2.5	Өртүрлі жас топтарындағы оқушылармен кәсіптік бағдар жұмысын жоспарлау бойынша	2	1	2	4

	сынып жетекшілеріне ұсыныстар әзірлеу тәртібі				
2.6	Сыныптан тыс уақытта оқушыларды техникалық және көркем шығармашылыққа баулу, оның мамандық таңдаудағы рөлін арттыру бағдарламаларын қалыптастыру	2	1	2	4
2.7	Оқушылардың жеке қызығушылықтарын, қабілеттерін және бейімділігін неғұрлым толық ашу үшін саралап оқыту әдістемесін әзірлеу	2	1	2	4
2.8	Мектепте кәсіптік бағдар жұмысын ұйымдастыру мен өткізудегі инновациялық технологиялар	1	-	2	2
3	Мұғалімдердің құзыреттілігін қалыптастыру деңгейін анықтау (сынып жетекшісі, пән мұғалімдері, психологтар, әлеуметтік педагогтар)	4	4	8	8
3.1	Педагогтардың қызмет бағыттары бойынша лауазымдық міндеттері	1	1	2	2
3.2	Кәсіби диагностика: студенттің кәсіптік бағдарын зерттеу техникасы, технологиясы және құралдары	1	1	2	2
3.3	Еңбек нарығы және «Жаңа мамандықтар атласы»: білім беруді жаңғырту және жұмыс берушілердің талаптары	1	1	2	2
3.4	Оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауы бойынша ата-аналармен өзара әрекеттесу	1	1	2	2
4	Мұғалімдердің цифрлық сауаттылығын дамыту	3	3	6	6
4.1	АКТ пайдалана отырып, жүйелі білікті және жан-жақты кәсіптік бағдар беруде әдістемелік көмек көрсету.	1	1	2	2
4.2	Оқушылардың кәсіби бағдарын ашу үшін интернет ресурстары	1	1	2	2

	мен ашық білім беру платформаларын пайдалану				
4.3	Кәсіптік бағдар беру жұмысы кезіндегі қашықтағы технологиялар	1	1	2	2
	БАРЛЫҒЫ	23	13	33	39
		36 сағат		72 сағат	

**Сынып жетекшісі мен пән мұғалімдерінің біліктілігін арттыру
бағдарламасының оқу-әдістемелік жоспары**

№	Сабақтың тақырыбы	36-сағаттық курс		72-сағаттық курс	
		теория	практика	теория	практика
1	Модуль 1. Кәсіптік бағдар беру жұмысының құқықтық, ғылыми және әдістемелік негіздері	3	-	3	3
1.1	Кәсіптік бағдар берудің нормативтік базасы, соның ішінде. SPD бар балаларға арналған нөмір	1	-	1	1
1.2	Кәсіптік бағдар беруді ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету, соның ішінде. ЕББҚ бар балаларға арналған нөмір	1	-	1	1
1.3	Ата-аналармен және оқушылармен өзара әрекеттесу үшін нормативтік-әдістемелік база, соның ішінде. ЕББҚ бар балаларға арналған нөмір	1	-	1	1
2	Кәсіптік бағдар беру жұмысының заманауи тәсілдері, әдістері мен құралдары	9	8	16	21
2.1	Мектептегі кәсіптік бағдар жұмысын ұйымдастыру және жүргізу принциптері	1	-	1	1
2.2	Мектепте кәсіптік бағдар беру стратегиясын жүзеге асыру	1	2	2	3
2.3	Оқушылар мен олардың ата-аналарына ақпараттық-сынып сағаттарын ұйымдастыру және өткізу	1	1	2	2
2.4	Оқушылар портфолиосын әзірлеу	1	1	1	2
2.5	Жас ерекшеліктерін (бастауыш, орта, орта мектеп) ескере отырып,	1	2	2	2

	оқу-тәрбие процесіне кәсіптік бағдар беру элементтерін енгізу.				
2.6	Оқушылардың баруы үшін экскурсия, шолу және көрме іс-шараларын құрастыру тәртібі, мектеп деңгейінде қажетті әдебиеттерді таңдау	1	1	2	2
2.7	Оқушылардың кәсіби бейімділіктері мен қабілеттерін анықтау мақсатында сауалнама және тестілеуді ұйымдастыру үшін педагог-психологпен жұмыс жасау.	1	2	2	3
2.8	Сыныптан тыс уақытта студенттерді техникалық және көркем шығармашылыққа баулу, оның мамандық таңдаудағы рөлін арттыру бағдарламаларын қалыптастыру	1	1	2	3
2.9	Оқушылардың жеке қызығушылықтарын, қабілеттерін және бейімділігін неғұрлым толық ашу үшін саралап оқыту әдістемесін әзірлеу	1	1	2	3
3	Педагогтердің (сынып жетекшісі, пән мұғалімдері) құзыреттілігін қалыптастыру деңгейі	4	4	8	8
3.1	Қызмет бағыттары бойынша педагогтердің лауазымдық міндеттері	1	1	2	2
3.2	Кәсіби диагностика: білім алушының кәсіби бағытын зерттеу техникасы, технологиясы және құралдары	1	1	2	2
3.3	Еңбек нарығы және "жаңа кәсіптер атласы": білім беруді жаңғырту және жұмыс берушілердің талаптары	1	1	2	2
3.4	Білім алушылардың қасиеті озин-озі онықтауы бойша ата-аналармен озара ис-кимыл	1	1	2	2
4	Педагогтердің цифрлық сауаттылығын дамыту	3	3	6	6

4.1	Оқушылардың кәсіптік бағдар жұмысын жүргізудің заманауи әдістерін қолдану	1	1	2	2
4.2	Оқушылардың кәсіби бағдарын ашу үшін интернет ресурстары мен ашық білім беру платформаларын пайдалану	1	1	2	2
4.3	Кәсіптік бағдар беру жұмысы кезіндегі қашықтағы технологиялар	1	1	2	2
БАРЛЫҒЫ		19	17	34	38
		36 сағат		72 сағат	

Психологтардың, кәсіптік педагогтардың, әлеуметтік педагогтардың біліктілігін арттыру бағдарламасының оқу-әдістемелік жоспары

№	Сабақтың тақырыбы	36-сағаттық курс		72-сағаттық курс	
		теори я	практик а	теори я	практик а
1	Модуль 1. Кәсіптік бағдар беру жұмысының құқықтық, ғылыми және әдістемелік негіздері	3	-	3	3
1.1	Кәсіптік бағдар берудің нормативтік базасы, соның ішінде. ЕББҚ бар балаларға арналған нөмір	1	-	1	1
1.2	Кәсіптік бағдар беруді ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету, соның ішінде. ЕББҚ бар балаларға арналған нөмір	1	-	1	1
1.3	Ата-аналармен және оқушылармен өзара әрекеттесу үшін нормативтік-әдістемелік база, соның ішінде. ЕББҚ бар балаларға арналған нөмір	1	-	1	1
2	Кәсіптік бағдар беру жұмысының заманауи тәсілдері, әдістері мен құралдары	9	10	16	21
2.1	Педагог психологтарының кәсіптік бағдар жұмысын ұйымдастыру және жүргізу принциптері	1	-	1	1
2.2	Білім алушылардың кәсіби мансабын үлгілеу	1	2	2	3

2.3	Оқушыларды кәсіби ақпараттандыру, үгіттеу, тәрбиелеу, диагностикалау, кеңес беру технологиялары	1	1	2	2
2.4	Профессиология: мамандықтардың психологиялық сипаттамасы	1	1	1	2
2.5	Психология және мамандық таңдау	1	1	2	2
2.6	Тұлғаның кәсіби дамуының дағдарыстары	1	1	2	2
2.7	Кәсіптік бағдар элементтерін оқу процесіне енгізу мәселелері бойынша мұғалімдерге кеңес беру және үйлестіру	1	2	2	3
2.8	Кәсіптік бағдар беру ойындары мектеп оқушыларын диагностикалау құралы ретінде	1	1	2	3
2.9	Оқушылардың кәсіби бейімділіктері мен қабілеттерін анықтау мақсатында сауалнамалар мен тестілеуді ұйымдастыру бойынша мұғалімдермен жұмыс	1	1	2	3
3	Педагогтардың құзыреттіліктерінің қалыптасу деңгейі (педагог-психологтар, кәсіптік педагогтар, әлеуметтік педагогтар)	4	4	8	8
3.1	Педагог-психологтың лауазымдық міндеттері	1	1	2	2
3.2	Мектеп оқушыларын бейіндік оқыту кәсіптік бағдар беру бағыты ретінде	1	1	2	2
3.3	Еңбек нарығы және «Жаңа мамандықтар атласы»: білім беруді жаңғырту және жұмыс берушілердің талаптары	1	1	2	2
3.4	Оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауы бойынша ата-аналармен өзара әрекеттесу	1	1	2	2
4	Мұғалімдердің цифрлық сауаттылығын дамыту	3	3	6	6
4.1	Білім алушылардың кәсіптік бағдар жұмысын жүргізудің заманауи әдістерін қолдану	1	1	2	2
4.2	Білім алушылардың кәсіби бағдарын ашу үшін интернет ресурстары мен	1	1	2	2

	ашық білім беру платформаларын пайдалану				
4.3	Кәсіптік бағдар беру жұмысы кезіндегі қашықтағы технологиялар	1	1	2	2
	БАРЛЫҒЫ	19	17	33	38
		36 сағат		72 сағат	

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы орта білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдар беру жұмысын ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету бойынша үлкен жұмыс жүргізуде. Төменде (4-кесте) педагогтарға көмек ретінде Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы дайындаған кәсіби бағдар бойынша ғылыми-әдістемелік жұмыстардың негізгі тізімі берілген.

Кесте 4. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы шығарған кәсіптік бағдар беру бойынша әдістемелік құралдар[4].

Шығу жылы	Әдістемелік әзірлемелердің тақырыбы	Мазмұны
Наурыз, 2013	Тірек мектепте (ресурстық орталықта) бейіндік оқытуды ұйымдастыру әдістемесі	Әдістемелік құралда тірек мектептерде (ресурстық орталықтарда) бейіндік оқытуды ұйымдастырудың ерекшеліктері, сессиялық және сессияаралық кезеңдерде оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың әдістемелік тәсілдері келтірілген. Еңбек тірек мектептің (Ресурстық орталықтың) қызметін ұйымдастыруда және жетілдіруде көмекші құрал болып табылады. Әдістемелік құрал тірек мектептердің (ресурстық орталықтардың) басшыларына, педагогтарға, білім беру саласының әдіскерлеріне, осы саланың зерттеушілеріне арналған.
Наурыз, 2013	12 жылдық мектепте бейіндік оқытуды ұйымдастыру (эксперимент)	Әдістемелік құралда үлгілік оқу жоспарының бейіндік пәндері бойынша оқу жүктемесінің ерекшеліктері, пәндер бойынша бейіндік білім берудің мазмұны, мектептерде бейіндік оқытуды ұйымдастыру жолдары және бейіндік сыныптарда оқытатын педагог кадрлар

		деңгейіне қойылатын талаптар қарастырылады
Тамыз, 2013	Бейіндік мектеп: 12 жылдық білім беру жағдайындағы даму перспективалары	Әдістемелік құралда қазақстандық білім беру жүйесіндегі бейінді мектептердің орны, бейінді білім берудің мазмұны, бейінді мектептердің түрлері және олардың қызметін ұйымдастырудың үлгілік қағидалары, жалпы білім беру ұйымдарындағы бейінді сыныптарға (мектептерге) қабылдау қағидалары және Қазақстан Республикасында бейінді оқытуды дамыту тұжырымдамасы ұсынылған. Еңбек бейінді мектептің қызметін ұйымдастыруда және жетілдіруде көмекші құрал болып табылады. Бұл әдістемелік құрал бейінді мектептердің басшыларына, жалпы білім беру ұйымдарының бейінді сыныптарының педагогтеріне, білім беру саласының әдіскерлеріне, осы саланың зерттеушілеріне арналған.
2018	Орта білім беру ұйымдарында неғұрлым сұранысқа ие мамандықтар бойынша білім алушылардың кәсіптік бағдарлануын анықтау және диагностика жүргізу тетігін әзірлеу бойынша әдістемелік ұсынымдар.	Әдістемелік ұсынымдардың мазмұны орта білім беру ұйымдарында білім алушылардың кәсіптік бағдарлануы жөніндегі отандық және халықаралық практика материалдарынан, сондай-ақ орта білім беру ұйымдарында білім алушылардың кәсіптік бағдарлануын диагностикалау және айқындау жөніндегі әдістемелік ұсынымдардан тұрады.
2020, маусым	Орта мектептердің 7-11 сынып оқушылары үшін кәсіптік	Орта мектептердің 7-11 сынып оқушыларына кәсіптік диагностика құралдарын қолдану бойынша әдістемелік ұсынымдар

	диагностика құралдарын қолдану	
2021	Білім беру ұйымдарындағы кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша әдістемелік ұсынымдар	Әдістемелік ұсынымдардың мазмұнына орта білім беру ұйымдарында білім алушылардың кәсіптік бағдарлануы бойынша отандық және халықаралық практикадан алынған материалдар, сондай-ақ жалпы орта білім берудің жоғары сатысында бейіндеуді күшейту үшін ұсынымдар енгізілген.

Уақтылы және сапалы бейіндік білім беру құрылымына, мазмұнына және ұйымдастыруына өзгерістер енгізу арқылы оқушылардың қызығушылықтарын, бейімділіктерін және қабілеттерін толық есепке алуға мүмкіндік беретін білім беруді саралау және даралау құралы екенін ескеру қажет. білім беру процесінің, Білім алушылардың кәсіби қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне сәйкес білім беруіне жағдай жасау, әрі қарай білім беру. Білім алушылардың белгілі бір пәнді оқудағы ерекше қабілеттерінің құрамын зерттеу бойынша педагогикалық психологтардың зерттеулерін талдай келе, оның кейбір бөліктерін бөліп көрсетеміз:

- әдеби-лингвистикалық профиль есте сақтаудағы көрнекті бейнелерді, шығармашылық қиялды, шығармашылық белсенділік пен оқу сауаттылығы сияқты эстетикалық көзқарастардың тілдің сезімталдығы мен экспрессивтілігін анықтайды;

- математикалық бейінді терең және жоғары деңгейде талдау қабілетін, математикалық әрекетті қабылдау қажеттілігін, математикалық логиканы, кеңістікті түсінуді қалыптастырады;

- техникалық профиль – техникалық сауаттылықпен, шеберлікпен сипатталатын ойлау мен түсінуді, қиялды дамытуды қамтиды;

- физика, химия, биология ғылымдары табиғат құбылыстарын зерттейтіндерге ортақ екенін ескерсек, Білім алушылардың бұл пәндерді оқуға бейімділігінің құрамы өте жақын. Бұл жерде жаратылыстану қабілеттері туралы айтуға болады [4].

Оқыту профилі арқылы оқу жолын таңдау күрделі ұйымдастырушылық және оқу-тәрбие процесі болып табылатынын және оқушылар дұрыс шешім қабылдауға әрқашан дайын бола бермейтінін атап өткен жөн. Сондықтан бейіндік пәндерді таңдау үшін мектептің мүмкіндіктері мен жағдайларын (қоршаған орта, мұғалімдердің кәсіби деңгейі, материалдық-техникалық қамтамасыз ету және т.б.), сонымен қатар білім алушының болашақтағы жеке жоспарларын (мамандық таңдау, жоғары оқу орнын, тұрғылықты жерін таңдау және т.б.) [40].

Қорытынды

Оқытудың тиімді және ынталы жүйесін құру Білім алушыларға еңбек нарығында бағдарлауға, олардың қабілеттерін, бейімділіктері мен қалауларын талдауға, болашақ мамандықты таңдауда саналы шешім қабылдауға және жаңа мақсаттар қоюға және оған жетуге ынталандыруға көмектеседі. таңдаған бағыты, қосымша жетілдіру дағдылары, дағдылары, білімі.

Кәсіптік бағдар беру жұмысын өз ауданыңыздың, қалаңыздың экономикасын, олардың кадрларға қажеттілігін, арнайы білім алу мүмкіндіктерін зерттеуден бастау керек. Бұл ретте әр түрлі еңбек түрлерімен және негізгі кәсіп түрлерімен танысу мүмкіндіктерін анықтау, сондай-ақ Білім алушылардың еңбек және кәсіптік қызығушылықтары мен ниеттерін қалыптастыру мақсатында пәндердің оқу жоспарын талдау қажет.

Сабақ – оқушылардың танымдық әрекетін ұйымдастырудың негізгі формасы. Жоғары деңгейде өткізілген әрбір сабақ оқушыларға белгілі бір білім береді, ой белсенділігін, шығармашылық белсенділігін оятады, жаңа білім ізденуге баулиды.

Сабақ барысында шешілетін кәсіптік бағдар міндеттері:

а) Білім алушыларға ең танымал мамандықтар туралы белгілі бір білім беру, мамандықтардың әлеуметтік, экономикалық, технологиялық және психологиялық аспектілерін ашу;

б) Білім алушыларға таңдаған мамандықтарын игеру жолдары – оқу орындары, негізгі мамандықтар, оқу мерзімі, кәсіби өсу перспективалары және т.б. туралы ақпарат беру;

в) материалдық өндіріс саласындағы еңбекке, атап айтқанда осы экономикалық ауданда шұғыл қажеттілік бар кәсіптерге оң көзқарасты қалыптастыру;

г) қоғамның әлеуметтік-экономикалық қажеттіліктерін білуге, сондай-ақ Білім алушылардың психофизиологиялық ерекшеліктерін білуге негізделетін тұрақты кәсіби қызығушылықтар мен дұрыс дәлелденген кәсіби ниеттерді қалыптастыру.

Сабақта кәсіптік бағдар берудің табысты болуы көп жағдайда мұғалімнің кәсіптік бағдар материалын бағдарламамен байланыстыра білуіне, мектеп оқушыларының еңбекке деген оң көзқарасын қалыптастыруына, оның біліміне, оқыту әдістемесін меңгеруіне байланысты. Бірақ сонымен бірге оқытудағы кәсіптік бағдар жұмысының тиімділігі объективті факторларға – кәсіптік бағдар материалының мазмұнына және оны әрбір пәнге енгізу ерекшеліктеріне байланысты.

Анықтамалық материал міндетті түрде:

- оқу материалымен органикалық байланыста болу, пәннің негізгі ұғымдарын байыту, олардың мәнін өмірмен, практикамен, өндіріспен байланыстыра ашу;

- оқушылардың политехникалық ой-өрісін кеңейту және мектеп оқушыларының техникалық ойлауын дамыта отырып, политехникалық іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыру мүмкіндіктерін кеңейту;

- мектеп оқушыларының жас ерекшеліктеріне, олардың даму деңгейіне сәйкес кезеңдерге жатқызу.

Кәсіби сынақтарды дайындау және өткізу кезінде студенттермен алдағы сынақтар бойынша теориялық және практикалық сабақтарды өткізу қажет, онда пән, мақсаттар, еңбек жағдайлары мен құралдары, мектеп оқушыларының кәсіби маңызды қасиеттерді көрсететін жағдайлары бойынша модельдеу қарастырылған. Бұл сынақтар олардың кәсіби таңдауының дұрыстығын анықтауға арналған.

Кәсіптік бағдар беру жүйесіндегі тиімді бағыт – Білім алушылардың портфолиосын құру. Бастауыш сынып оқушылары үшін ұжымдық портфолио (кәсіптер портфолиосы), ортаңғы буын үшін оқушының тұлғалық өсу портфолиосын, жоғары сынып оқушысы үшін құзыреттілік портфолиосын құру ұсынылады. Бұл іс-әрекет жоғары және орта буын оқушыларының алдына мақсат қою, іс-әрекетін жоспарлау және ұйымдастыру қабілеттерін қалыптастырады, өздігінен білім алу мүмкіндіктерін кеңейтеді, рефлексиялық әрекет дағдыларын дамытады. Студенттің портфолиосында көрсетілген іс-әрекетінің нәтижелері бейіндік сыныптарға қабылдау және мемлекеттік емтихандар мен ҰБТ-да бейіндік пәнді таңдау кезінде ескеріледі.

Орта білім беру ұйымдарының басшылары кәсіптік бағдар беру, педагогтардың біліктілігін уақытылы арттыру, өңірлік жұмыспен қамту орталықтарымен өзара іс-қимыл жасау үшін сапалы жағдай жасау бағытында үздіксіз жұмыс жүргізуі қажет. Сабақтастықты қамтамасыз ету, білім беру ұйымы деңгейінде біліктілікті арттыру, сондай-ақ мұғалімдер мен қызметкерлерді уақытылы хабардар ету, тәжірибе мен ақпаратты тарату бойынша тренингтер мен кездесулер ұйымдастыру. Кәсіби талдау нәтижелері бойынша пән мұғалімдерімен, сынып жетекшілерімен, мектеп оқушыларымен және олардың ата-аналарымен түсіндірме әңгіме жүргізу. Күшті жақтарын нығайту және әлсіз жақтарын жақсарту бойынша ұсыныстарды дайындау.

Ендеше орта мектеп түлегі уақыт талабына сай болуы керек: өмірлік ынталы, адамгершілік, әлеуметтік және кәсіби таңдауды дұрыс жасай алатын болуы керек. Ол дүниетанымы кең, ой-өрісі икемді, нарық пен ақпараттық технология жағдайында өмір сүре білуі керек. Бітірушіге заманауи адамға қажетті негізгі білімді беру жеткіліксіз, адам тез өзгертін әлемде өзін жүзеге асыруға және табысқа жетуге дайын болуға бағытталған мектепті бітіруі керек.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

- 1) Тоқаев Қ.Қ. Қазақстан Республикасы Президентінің 1.09.2021 жылғы ел халқына Жолдауы. «Халық бірлігі мен жүйелі реформалар – еліміздің өркендеуінің берік іргетасы»// <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-183048>;
- 2) Профориентационная работа в школе <https://stranatalantov.com/news/proforientaczionnaya-rabota-v-starshej-shkole/>;
- 3) Why Students Need Career Guidance in Schools? <https://www.studenthub.ug/blog/286/why-students-need-career-guidance-in-schools%3F>;
- 4) Педагог-кәсіби бағдар берушіге арналған әдістемелік ұсынымдар – Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2022. – 60 б. Авторлары: география ғылымдарының докторы, профессор Мазбаев О.Б., жаратылыстану ғылымдарының магистрі Ергалиева Г.Т.;
- 5) Методические рекомендации по использованию инструментария по проведению профессиональной диагностики обучающихся 7-11 классов средней школы. – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2020;
- 6) Методические рекомендации по профилизации в организациях образования. – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2020;
- 7) Концепция развития профориентационной работы в организациях образования Республики Казахстан. – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2022;
- 8) Приказ Министра от 20 декабря 2019 года № 544 «О внесении изменений в приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 19 декабря 2018 года № 692 «Об утверждении Методических рекомендаций по проведению диагностики и определению профессиональной ориентации обучающихся в организациях среднего образования Республики Казахстан» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37613605;
- 9) Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2022-2023 учебном году» /<https://uba.edu.kz/ru/69areer69logy/2>;
- 10) Воронина, Е.В. Профильное обучение: модели организации, управленческое и методическое сопровождение [Текст] / Е.В. Воронина. М.: «5 за знания», 2006. 256 с. («Методическая библиотека»), С.19, <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-ponyatiya-profilizatsii-obrazovatelnoy-sredy-v-sovremennoy-metodologii-poznaniya/viewer>;
- 11) План мероприятий по профориентационной работе МОУ «Средняя школа № 57» г.Ярославль на 2020-2021 учебный год. <https://school57.edu.yar.ru/ucheniki.html>;
- 12) Мутырова А.С. Профессиональное самоопределение: принципы и актуальность проблемы. Текст научной статьи по специальности «Науки об образовании» <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalnoe-samooopredelenie-printsipy-i-akutalnost-problemy>;

- 13) Watts A.G. Career guidance and orientation. Chapter 7. /Revisiting global trends in TVET, UNESCO-UNEVOC, 2013 / https://unevoc.unesco.org/fileadmin/up/2013_epub_revisiting_global_trends_in_tvet_chapter7.pdf;
- 14) Career guidance and access for education and training providers: statutory guidance for schools and guidance for further education colleges and sixth form colleges. Department for Education of England, September 2022;
- 15) Musset P., Kurekova L.M. Working it out: Career Guidance and Employer Engagement. Education working paper N175, 2018;
- 16) Муниципальное казённое общеобразовательное учреждение Средняя общеобразовательная школа № 15 х.Садовый Минераловодского района Ставропольского края РФ <http://www.26311s015.edusite.ru/p72aa1.html>;
- 17) Мутырова А.С. Профессиональное самоопределение: принципы и актуальность проблемы. Текст научной статьи по специальности «Науки об образовании» <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalnoe-samooopredelenie-printsipy-i-akutalnost-problemy>;
- 18) Муниципальное автономное общеобразовательное учреждение муниципального образования г.Краснодар. Средняя Общеобразовательная Школа №63. Центр профориентационной работы <https://school63.centerstart.ru/node/28>;
- 19) Агибалова, С.В. - Система работы классного руководителя по профессиональной ориентации школьников в условиях модернизации образования. Текст: непосредственный // Молодой ученый. - 2019. - № 39 (277). - с. 223-226. - URL: <https://moluch.ru/archive/277/62572/>;
- 20) Профессиональные пробы: технология и методика проведения / С.Н. Чистякова, Н.Ф. Родичев, П.С. Лернер и др. / Под ред. С.Н. Чистяковой. – 2-е изд. – М.: ОИЦ «Академия», 2014;
- 21) Сорокина И.Р. Профессиональная проба как один из способов организации профориентации в системе дополнительного образования //Педагогическое образование в России. – 2013. -№5. 311);
- 22) Профессиональная педагогика: учеб. Пособие для вузов / под общ. Ред. В. И. Блинова. В 2 ч. Ч. 2. – М.: Изд-во Юрайт, 2017. – 350 с. 30;
- 23) Чистякова С. Н., Родичев Н. Ф. Образовательно-профессиональное самоопределение школьников в предпрофильной подготовке и профильном обучении: лекц. 1–4. – М.: Педагогический ун-т «Первое сентября», 2007. – 64 с.;
- 24) Пряжников, Н. Школьная профориентация: реальность и мечты. / Н.Пряжников //Школьный психолог. – 2003. - №4;
- 25) Пряжникова, Е.Ю. Профориентация /Е.Ю. Пряжникова, Н.С. Пряжников. – 5-е изд. – М.: Академия, 2010. – с.496;
- 26) Бочкарева О. В., Снежкина О. В., Сироткина М. А. О роли профессионально ориентированных задач в обучении математике // Молодой ученый. 2014. № 3 (62). с. 877-879;
- 27) Политехническое образование и профориентация учащихся в процессе преподавания физики в средней школе [Текст] / А.Т. Глазунов, Ю.И.

Дик, Б.М. Игошев и др., под ред. А.Т. Глазунова, В.А. Фабриканта. — М.: Просвещение, 1985. — 159 с.;

28) Черникова Т. В. Профориентационная поддержка старшеклассников: учеб.-метод. Пособие. М.: Глобус, 2006. 252 с.;

29) Резапкина, Г.В. Уроки самоопределения: профориентация или профанация? Пояснительная записка к систематическому курсу «Уроки выбора профессии: 5-9 классы» /Г.В. Резапкина// Классное руководство и воспитание школьников. — 2007. - №14. — с. 20-23;

30) Асеева Е.Н. Профессиональная направленность при обучении иностранному языку//Иностранные языки в школе. 20018 г. №2;

31) Рябцева [Шимлина] И. В. Методика предпрофильной подготовки школьников в системе географического образования: моногр. — Новокузнецк: Изд-во РИО КузГПА, 2011. — 370 с.;

32) Балакирева Н.А. Психолого-педагогическая работа со старшеклассниками в условиях общеобразовательной школы. Государственный гуманитарно-технологический университет, г. Орехово-Зуево. <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologo-pedagogicheskaya-rabota-so-starsheklassnikami-po-proforientatsii-v-usloviyah-obscheobrazovatelnoy-shkoly/viewer>;

33) «Педагог лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығы. https://adilet.zan.kz/rus/docs/V090005750_;

34) Приказ и.о. Министра просвещения Республики Казахстан от 25 августа 2022 года № 377 «Об утверждении Правил деятельности психологической службы в организациях среднего образования» <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029288>;

35) Затева Т.Г., Саенко Л.А. «Подготовка бакалавров педагогики к использованию индивидуального подхода в процессе начального этапа профессиональной социализации учащейся молодежи». *Вестник Майкопского государственного технологического университета* (2020): 63-73;

36) Москалева О.А. «О необходимости создания программы профессиональной ориентации учащихся средних школ». *Инновационные технологии в образовательном процессе*, 2015;

37) Тірек мектебінде (ресурстық орталықта) бейінді оқытуды ұйымдастыру әдістемесі. Әдістемелік құрал. —БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013;

38) «О статусе педагога». Закон Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 293-VI ЗРК. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000293>;

39) Правила организации и проведения курсов повышения квалификации педагогов, а также посткурсового сопровождения деятельности педагога. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 28 января 2016 года № 95. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 9 марта 2016 года № 13420. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600013420>;

40) «Повышение квалификации сотрудников: зачем, почему и как».

Современная научно-технологическая академия, г.Москва. <https://www.snta.ru/press-center/povyshenie-kvalifikatsii-sotrudnikov-zachem-pochemu-i-kak/>;

41) Бизнес-секреты/Повышение квалификации. <https://secrets.tinkoff.ru/glossarij/povyshenie-kvalifikacii/>;

42) Черникова Т.В. Методические рекомендации по разработке и оформлению программ элективных курсов//Профильная школа, 2005. - №5. – С.11-16;

43) Штомпель Г.Г. Значение и социальная направленность элективных курсов в современной школе //Профильная школа, 2007. - №2. – С.47;

44) Воронина Е. В. Профильное обучение: модель организации, управления и методическое сопровождение. – М.: «5 за знания», 2006. – С. 43.

Мектептің кәсіптік бағдар беру жұмысының жоспары
(Іс-шаралар мысалдары)

№	Қызмет мазмұны	Қатысушылар	Өткізу мерзімі	Жауапты
Мектептегі ұйымдастыру жұмысы				
1	Өткен жылғы кәсіптік бағдарлау нәтижелеріне талдау жүргізу. Жаңа оқу жылына арналған кәсіптік бағдар беру жұмысының жоспарын салыстыру және талқылау. Презентация. Кәсіптік бағдар беру бойынша тәрбие жұмысының жоспарларын қорғау.	Педагогикалық ұжым	Маусым, тамыз	Директор, директордың орынбасары
2	Өткен жылғы кәсіптік бағдарлау нәтижелеріне талдау жүргізу (жұмысқа орналасу және кәсіптік оқу орнына түсу мәселелері. 9, 11 сынып түлектері.)	Сынып жетекшілері	маусым	Директор, директордың орынбасары
3	Мектепті кәсіптік бағдар беру бойынша құжаттамамен және әдістемелік материалдармен қамтамасыз ету. Кәсіптік бағдар беру саласындағы НҚА-ны зерделеу	Сынып жетекшілері, педагог-психологтар, пән мұғалімдері	Оқу жылы ішінде	Директордың орынбасары, кітапханашы
Педагогикалық кадрлармен жұмыс				
1	Педагогтердің әдістемелік бірлестіктерінің жұмыс жоспарына	Сынып жетекшілері, педагог-	Оқу жылы ішінде	Директордың орынбасары

	енгізу кәсіптік бағдар беру жұмысының әдістемесі мәселелерін қарау, оны жүргізу тәжірибесімен алмасу	психологтар, пән мұғалімдері		
2	Мұғалімдерге оқушының жеке басын зерттеу бойынша кәсіби кеңес беруді ұйымдастыру	Сынып жетекшілері, педагог-психологтар, пән мұғалімдері	Оқу жылы ішінде	Директордың орынбасары, психолог
3	Педагогикалық үрдісте білім алушының кәсіби бағытын есепке алу бойынша сынып жетекшілеріне ұсынымдар дайындау	Сынып жетекшілері	Оқу жылы ішінде	Педагог-психолог, директордың орынбасары
Ата-аналармен жұмыс				
1	Білім алушылардың кәсіптерін таңдау, элективті курстар мәселесі бойынша ата-аналармен жеке консультациялар өткізу	Сынып жетекшілері, пән мұғалімдері	Оқу жылы ішінде	Сынып жетекшілері, пән мұғалімдері, директордың орынбасары
2	Білім алушылардың ата - аналарымен-түрлі кәсіп өкілдерімен кездесуін ұйымдастыру	Сынып жетекшілері, пән мұғалімдері	Оқу жылы ішінде	Сынып жетекшілері, пән мұғалімдері, директордың орынбасары
3	Ата-аналарды (әртүрлі кәсіптердің өкілдері ретінде) қызығушылық үйірмелерін басқаруға тарту	Сынып жетекшілері, пән мұғалімдері	Оқу жылы ішінде	Сынып жетекшілері, пән мұғалімдері, директордың орынбасары
Оқушылармен жұмыс				

1	Әрбір білім алушыға кәсіптік бағдар беру картасын ресімдеу. Білім алушының портфолиосын құру	1-11 сыныптар	Оқу жылы ішінде	Сынып жетекшісі, педагог-психолог, пән мұғалімдері
2	Қаланың кәсіпорындары мен оқу орындарына экскурсиялар өткізу	6 -11 сыныптар	Оқу жылы ішінде	Директордың орынбасары, сынып жетекшісі, педагог-психолог, пән мұғалімдері
3	Түрлі кәсіп өкілдерімен кездесулер ұйымдастыру және өткізу	7 -11 сыныптар	Оқу жылы ішінде	Зам.директора, классный руководитель, педагог-психолог, педагоги-предметники
4	Знакомство с профессиями на уроках экономики, труда и т.д. Расширение знаний обучающихся педагогами - предметниками	1 -4 классы 6 -11 классы	Оқу жылы ішінде	Директордың орынбасары, сынып жетекшісі, педагог-психолог, пән мұғалімдері
	Бос орындар жәрмеңкелері	9-11 классы	Оқу жылы ішінде	Директордың орынбасары, сынып жетекшісі, педагог-психолог, пән мұғалімдері
	...			

** - бұл белгі іс-шараларды мысал ретінде белгілейді*

Білім алушыларды тәрбиелеу мен әлеуметтендірудің негізгі мазмұны мен жоспарланған нәтижелері

Жоспарланған нәтиже	Мазмұны	Қызмет түрлері	Сабақ нысаны; оқу пәні, курс; сабақтан тыс қызмет	Жауапты орындаушылар
Еңбекқорлықты, білімге, еңбекке және өмірге саналы, шығармашылық қатынасты тәрбиелеу, мамандықты саналы түрде таңдауға дайындық				
Әр түрлі мамандықтар туралы білім	Мәдениет және өнер саласының түрлі мамандықтарымен таныстыру	Мәдениет мекемелеріне экскурсияларға қатысады. Қосымша білім беру сабақтарында оқиды.	Сынып, кітапхана сағаттары шеңберіндегі экскурсиялар; халық қолөнерімен айналысу, Шығармашылық шеберханаларда жұмыс істеу	Сынып жетекшісі, кітапханашы, ата – аналар-мекеме қызметкерлері. Қосымша білім беру педагогтары
Өз отбасының еңбек дәстүрлерін білу және құрметтеу	Ата-анасының кәсіби қызметімен және өмірлік жолымен танысу	«Біздің отбасымыздың еңбегі» презентацияларын өткізуге қатысады	Сынып сағаттары, ата-аналар мен балалардың бірлескен жиналыстары	Сынып жетекшісі, ата-аналар
Адам өміріндегі, еңбектегі және шығармашылықтағы білімнің рөлін түсіну	Адам өміріндегі, еңбектегі және шығармашылықтағы білімнің рөлі	Пән бойынша сабақтан тыс жұмыстарға қатысады	Сабақтар; сынып сағаттары; мектеп деңгейіндегі пәндік олимпиадалар, қашықтықтан, сырттай оқу; шешілмеген құпиялар кештері және т. б.	Пән мұғалімдері, сынып жетекшілері
Уақытты ұтымды пайдалану,	Жұмысты кесте бойынша және	Үй тапсырмаларын,	Балаларды оқу (сабақтан тыс, сабақтан тыс) және	Пән мұғалімдері, қосымша білім беру

жұмыс орнындағы тәртіпті сақтау қабілеті.	мерзімінде орындау, Жұмыс орнында тазалық пен тәртіпті сақтау	қоғамдық тапсырмаларды орындайды. Жұмыс орнын тазалаңыз.	сабақтан тыс жұмыспен қамту шеңберіндегі барлық нысандар	мұғалімдері, сынып жетекшілері, ата-аналар.
Жобалық топтарда құрдастарымен жұмыс істей білу	Топтық жобаны орындау	Құрдастарымен рөлдік өзара әрекеттесу дағдылары мен дағдыларын игереді	Сабақтан тыс және сабақтан тыс жұмыстар шеңберінде	Пән мұғалімдері, қосымша білім беру мұғалімдері, сынып жетекшілері
Білімді қолданудың және қоғамдық маңызы бар істерге қатысудың бастапқы тәжірибесі	Сынып пен мектепте тазалық пен тәртіпті сақтау. Қоғамдық пайдалы қызмет	Мектеп базасында қоғамдық пайдалы қызметтің әртүрлі түрлеріне қатысады (оқу және демалыс уақытында)	Кезекшілік, еңбек акциялары, сенбіліктер, десанттар; жасөспірімдер мектебінің еңбек және шығармашылық қоғамдық бірлестіктерінің қызметі	Пән мұғалімдері, қосымша білім беру мұғалімдері, сынып жетекшілері, ата-аналар

** Бұл материал жалпы білім берудің екінші сатысындағы кәсіптік бағдарлау қызметі жоспарының үзіндісі болып табылады, сондықтан кәсіптік бағдарлау бойынша жұмыстың бүкіл жүйесін көрсетпейді, бірақ оны құрудың логикасы мен дәйектілігін көрсетеді*

Кәсіптік бағдарлауға арналған тесттер тізімі

1. Сигналдық жүйелердің құрылымын диагностикалау Зеер Э.Ф., А. М. Павлова, Н. О. Садовникова;
2. Психомоторлық көрсеткіштер бойынша жұмыс қабілеттілігін жедел диагностикалау әдістемесі (Е. П. Ильиннің теппинг-тесті);
3. Ойлау түрлері мен шығармашылық деңгейін анықтауға арналған сауалнама Дж. Брунера;
4. В. В. либиннің "Геометриялық фигуралардан адамның конструктивті суреті" тесті;
5. А. Мехрабиан жетістігінің мотивациясын өлшеуге арналған тест-сауалнама;
6. Ильина т. И. университетте оқу мотивациясын зерттеу әдістемесі;
7. Кәсіби қызметтің мотивтерін зерттеу әдістемесі Головей Л. А.
8. Мүдделердің дифференциалды диагностикалық сауалнамасы (DDO) Е. А. Климова.
9. О. г. Филимонованың модификациясындағы "Мүдделер картасы" сауалнамасы.
10. Кәсіби дайындық сауалнамасы (OPG) Л. Н.Кабардова.
11. Кәсіптік бағдарлау бойынша "кәсіп іздеуде"тренингі.
12. Кәсіби артықшылықтар сауалнамасы Дж. Голландия.
13. "Мотивацияның конструктивтілігі" (О. П. Елисеева).
14. Табысқа ұмтылу / сәтсіздіктерден аулақ болу (т. Эллерс).
15. "Тәуекелге дайындық" (Шуберт қ.).
16. Мысық (Вандерликтің қысқаша іріктеу сынағы).
17. Л. А. Йовашидің кәсіби артықшылық сынағы (Хабаровск өлкелік орталығының бейімделуінде).
18. Кейрсидегі тұлғаның психологиялық портреті (Б.В. Овчинников, К. в. Павлов, и. М. Владимирова, л. и. Катаеваның бейімделуінде).
19. Басс бағдарлау сауалнамасы (в. Смекал мен М. Кучердің бейімделуінде)
20. КОС (коммуникативті және ұйымдастырушылық бейімділікті бағалау (Б.А. Федоришин).

21. Мамандық таңдау матрицасы (г. в. Резапкина)
22. Тұлғаның кәсіби түрін анықтау (Дж. Голландия).
23. "Профиль" әдістемесі (А.Е. Голомстоктың "қызығушылық картасын" өзгерту).
24. "Полимат" әдістемесі(ШТУР ред. К. М. Гуревич модификациясында Г.В. Резапкина).
25. Ойлау түрі(Резапкинаның модификациясында).
26. Интеллектуалды потенциал сынағы (П.Ржичан).
27. Эмоция сынағы (Басс-Дарки тестінің модификациясы).
28. Эмоционалды интеллектті бағалау(Н. Холлдың модификациясы).
29. "Ішкі еркіндік деңгейін анықтау" сауалнамасы.

Оқушының кәсіптік бағдар картасы

1. Оқушылар туралы жалпы деректер (сынып жетекшісінің басшылығымен толтырылады)

Толтыру күні				
Оқушының ТАӘ				
Ата-аналар (жұмыс орны, кәсібі)				
	1 сынып	5 сынып	9 сынып	11 сынып
1.Қандай оқу пәндері көбірек ұнайды.				
2.Қандай заттар жақсы сіңеді. Олар бойынша жетістіктер.				
3.Қандай заттар қиын беріледі. Олар бойынша жетістіктер.				
4.Сыныптан тыс жұмыстарға қатысу (тапсырмалар, іс-шараларға қатысу).				
5.Қызығушылықтары, хоббиі (үйірмелер, факультативтер, секциялар, хобби).				
6.Қандай мамандықтар ұнайды				
7.Кім болғысы келеді (кәсіптің атауы)				

2. Оқушының жеке басының кәсіптік бағдарлануын зерттеу (толтыруға жауапты-педагог-психолог)

1. ДДС	(А-ТТ, А-Т, А-А, А-Б, А-К)	1 сынып	5 сынып	9 сынып	11 сынып
2. Мүдделер картасы					
3. Басқа әдістер					

ДДС- Дифференциалды диагностикалық сауалнама

А-ТТ- адам-тірі табиғат

А-Т - адам-техника

А-А - адам – адам

А-Б - адам-белгі жүйесі

А-К - адам - көркем образ

3. Кәсіби таңдау негіздемесі (сынып жетекшісі, педагог-психолог толтырады)

	9 сынып		11 сынып	
	негізгі таңдау	қосалқы таңдау	негізгі таңдау	қосалқы таңдау
1.Кім болғысы келеді (кәсіп, оқу орны немесе жұмыс орны)				
2.Медицина қызметкерінің қорытындысы				
3.Ата-аналардың ұсыныстары				
4.Сынып жетекшісінің ұсыныстары				

4.Кәсіби таңдау негіздемесі (сынып жетекшісі, педагог-психолог толтырады)

Орта білім беру деңгейіндегі білім алушыларды кәсіптік бағдарлау бойынша субъектілердің өзара әрекеттесуі

Жұмыспен қамту орталығы	Мектеп әкімшілігі	Білім алушы	Педагог-психолог	Сынып жетекшісі (1-4 сынып)	Пән мұғалімдері (5-9 сынып).	Пед.құрамы (9-11 сынып)	Шығу кезінде
Азаматтар мен жұмыс берушілерге еңбек делдалдығын көрсету	Стейкхолдерлермен өзара әрекеттеседі	Белгілі бір физикалық мүмкіндіктер. Белгілі бір дағдылар мен ойлауға қабілеттілік.	Орта білім берудің әр деңгейінің басында қабілеттілік диагностикасын жүргізеді	Портрет негізінде балаларды сыныптар мен кіші топтарға бөледі	Диагностика мониторингі негізінде бірге ҚГБ және ЖМН бағыттары бойынша бөлінеді	Диагностика мониторингі негізінде мемлекеттік емтихандар мен ҰБТ тапсыру үшін бейіндік пәнді таңдау кезінде кеңес береді және көмектеседі	ЖОО, ТЖКБ, Академ. демалыс, Бизнес, Фриланс
Еңбек нарығын қажеттілікке талдау. Сұранысқа ие мамандықтардың болжамы	Мектеп қызметкерлерін кәсіптер мен дағдылар бойынша өзекті қажеттіліктер туралы хабардар етеді	Ерекше білім беру қажеттіліктері. Кәсіптік бағдар: көбінесе ата-аналар немесе қамқоршылар басқарады немесе құбылмалы	Күшті және әлсіз жақтарын сипаттайтын оқушының портретін дайындайды	Ата-аналармен профилактикалық әңгімелер жүргізеді және қосымша үйірмелердің тізімін ұсынады	Ынталандырады және кәсіптік бағдар беру талдауы негізінде олимпиадаларға, ғылыми жобаларға, секцияларға қатысуға, оқу жетістіктерінің нәтижелеріне, қабілеттері мен жеке бейімділіктеріне сүйемелденеді	Оқу орнын таңдауда психологиялық көмек көрсетеді. Ата-аналармен баланың мамандық пен жоғары оқу орнын таңдау, үйді психологиялық қолдау, қолайлы жағдайлар жасау құқықтары туралы әңгімелер өткізеді	
Білім беру ұйымдарымен әрекеттесу (ЖОО, ТЖКБ)	Білім беру және тәрбие саясатын қалыптастырады		Сынып жетекшілері үшін дағдылар бойынша бейіндік бағытты ұсынады	Сынып сағаттарында мамандықтармен таныстырады, ойындар, көріністер мен викториналар, экскурсиялар ұйымдастырады	Кәсіпорындарға бару жөніндегі іс-шаралар жоспарын жасайды. Іскерлік ойындар, кәсіптік бағдарлау ойындары, батыру ойындары, саяхат ойындары ұйымдастырады	Білім беру көрмелеріне баруды ұйымдастырады "Білім және мансап" Мамандықтар Атласымен таныстырады	

**Білім алушының кәсіптік бағдар беру диагностикасы үшін деректерді
жинауға және өңдеуге келісім-хат**

Мен, (ТАӘ) _____, (аты-
жөні) _____ білім алушы, _____ туған
күні _____ сынып _____, Мектеп _____
_____ анасы / әкесі / заңды өкілі / қамқоршысы,

кәсіптік бағдар беру жұмысы және оқыту бейінін/ бағытын түзету мақсатында
зерттеу/ диагностика деректерін жинауға, өңдеуге және оқу орнының
педагогтарымен бірлесе талдау үшін жіберуге келісім
беремін _____.

Ешқандай шағымдар мен қарсылықтарым жоқ _____

Күні:

**Орта білім беру ұйымдарындағы кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша
(әдістемелік кабинеттердің басшылары, мектеп директорларының
орынбасарлары, сынып жетекшісі, пән мұғалімдері, педагог-психологтар
үшін) әдістемелік ұсынымдар**

Басуға 26.12.2022 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 5,1.